

Rätten till marken

Vad finns under ytan?

Författare
Dennis Sako

Handledare
Ana Gil Sola

Kandidatuppsats i Kulturgeografi
VT/2018

Institutionen för ekonomi och samhälle
Avdelningen för Kulturgeografi
Handelshögskolan vid
Göteborgs Universitet

GÖTEBORGS UNIVERSITET
HANDELSHÖGSKOLAN

Uppsats/Examensarbete: Antal högskolepoäng: 15 hp
Nivå: Kandidat
Kurs: KGG310
Termin/år: VT/2018
Handledare: Ana Gil Sola

Abstrakt

Till följd av en omfattande ekonomisk tillväxt i framför allt Kina och Indien så har efterfrågan på metaller och mineraler ökat kraftigt på senare år. För svensk gruv – och mineralnäring som under decennier erfarit en distinkt nedgång har utvecklingen satt igång en extensiv tillväxt. Under kommande decennier tros antalet gruvor i Sverige öka flerfaldigt. Myndigheter och näringsliv ser positivt på en växande mineralnäringens möjligheter att gynna såväl sysselsättning som landets möjligheter att ställa om till ett mer hållbart samhälle. I samband med en påbörjad gruvexpansion så har flera stora konflikter mellan gruvbolag och samer, som ofta bor på de berörda områdena, brutit ut. Flera sådana konflikter, som t.ex. i Kallak och Rönnbäck, har fått rikstäckande uppmärksammande. Denna uppsats *Rätten till marken – Vad finns under ytan?* försöker öka förståelsen för orsakerna till att dessa konflikter uppstår och de underliggande värderingar som dessa orsaker bottnar i. De två konflikterna i Kallak och Rönnbäck har använts som studieexempel för konflikter mellan samer och gruvbolag. För att undersöka detta genomfördes kvalitativa intervjuer med samiska representanter, gruvbolag, myndigheter och forskare inom relaterade ämnen. Vidare genomfördes en dokumentsanalys. Empirin analyserades genom metoden kvalitativ innehållsanalys. Studiens resultat visar på en omfattande skillnad i dels hur samer och gruvbolag uppfattar de studerade konflikterna och dels underliggande värderingar som dessa uppfattningar bottnar i. Gruvbolagen ser dessa konflikter som juridiska angelägenheter om tillgången till mark och dess resurser. Gruvbolagens ståndpunkt bottnar i en västerländsk syn på marken som en ekonomisk tillgång eller råvara. För samerna speglar dessa konflikter istället ett fortsatt kolonialt arv som pågått i många generationer. Samerna uppfattar inte marken som en materiell tillgång, utan som en viktig del utav deras kultur, dess folk och dem själva, och som har varit så under mycket lång tid.

Nyckelord: Platskänsla, rätten till mark, hållbarhet, utveckling, rättigheter

Abstract

Due to the major economic growth seen in recent years particularly in China and India, the demand for minerals and metals has increased rapidly. For the Swedish mining industry this development has turned a decade's long period of regression into substantial growth. In the upcoming next few decades the number of mines in Sweden are presumed to increase to several times its current number. The mining industry, backed by the Swedish government amongst others, is looking at the recent development as an excellent opportunity to create employment opportunities as well as contributing to the transition towards a more sustainable society. But as the industry has started its expansion it has crossed parts with the Sami people that live in the selected areas of interest. Therefore, several intense conflicts regarding land-use and natural resources has broken out. Some of whom, for example the conflicts of Kallak and Rönnbäck, has gotten nationwide coverage. This bachelor thesis *Rätten till marken – vad finns under ytan?* (eg. *Land rights – What lies beneath the surface*) aims to examine the reasons behind the conflicts and the underlying norms and values that precede them. The conflicts of Kallak and Rönnbäck were used as the main objects of study for this paper. Qualitative research, including interviews and document analysis, was used as the main method of research. The results showed that there is a major difference in the way the mining companies and the Sami people understand and perceive the conflicts. The mining companies perceive the conflicts as a matter of the legal system. For them, as its common in the west, the land and its resources are to be used for economic gain. For the Same people however, the conflicts are mere reflections of a continuing colonial legacy that has spanned for generations. The Sami people do not perceive the land and its resources as material assets, but as a part of a circular worldview shared with nature, the spirits and themselves.

Keywords: sense of place, access to land, sustainability, development, equal rights

Förord

Denna uppsats är skriven inom kulturgeografi fördjupningskurs vid Göteborgs universitet våren 2018. Det tog ett ganska bra tag att specificera studieämnet då det fanns många olika ämnen som ansågs intressanta. Men slutligen landade valet på ett ämne där jag får nytta av mitt stora intresse för andra kulturer. Att skriva uppsatsen har varit en mycket stressig och arbetsam tid, men också mycket lärorik och intressant. Ett stort tack vill jag rikta mot alla de som ställt upp för intervju för studien och på så sätt möjliggjort den. Jag vill även passa på och tacka för den nyfunna kunskap, perspektiv och insikt våra interaktioner och samtal har gett mig. Ett stort tack vill jag också rikta till min handledare Ana Gil Sola för hennes skickliga vägledning och tålamod med mig. Avslutningsvis vill jag även tacka Eva Thulin för hennes assistans och support under uppsatsskrivandets gång och Mattias Sandberg för hans tips om studieingångar och tankesätt.

Dennis Sako

Innehållsförteckning

1. Introduktion

1.1 Inledning och problemformulering	1
1.2 Syfte	2
1.3 Forskningsfrågor	2
1.4 Avgränsningar	2
1.5 Kulturgeografisk relevans	3

2. Metod

2.1 Introduktion, val av metod och disposition	4
2.2 Redogörelse för material	5
2.3 Analys och bearbetning av material	10
2.4 Metoddiskussion	11

3. Bakgrund

3.1 Gruvindustrin i Sverige	16
3.2 Framtiden för svensk gruvindustri	16
3.3 Samerna	17
3.4 Samebyar	19
3.5 Riksintressen	19
3.6 Det juridiska ramverket	20
3.7 Lagstiftning – Samer och renskötsel	21

4. Tidigare studier

4.1 Bilden av samer och det koloniala arvet	23
4.2 Samisk kamp för sin kultur	24
4.3 Gruvor på samisk mark	24

5. Teori

5.1 Ägandebegreppet	26
5.2 Kapitalism i relation till mark	27
5.3 Markkonflikter	28
5.4 Konflikterande världssyn	29

5.5 Utvecklingsbegreppet	30
5.6 Hållbarhetsbegreppet	31
6. Kallak och Rönnbäck	
6.1 Inledning	35
6.2 Konflikten i Vapsten (Rönnbäck)	35
6.3 Konflikten i Kallak	37
6.4 Slutord	40
7. Resultat	
7.1 Varför uppstod konflikterna vid Kallak och Rönnbäck?	41
7.1.1 Inledning	41
7.1.2 Det juridiska perspektivet	41
7.1.3 Det socio-politiska perspektivet	46
7.1.4 Sammanfattande kommentarer	50
7.2 Vilken underliggande problematik bottnar konflikterna i?	50
7.2.1 Inledning	50
7.2.2 Rättighetsperspektivet	51
7.2.3 Hållbarhetsperspektivet	53
7.2.4 Utvecklingsperspektivet	57
7.2.5 Sammanfattande kommentarer	59
8. Diskussion	
8.1 Studien	61
8.2 Hållbarhet och utveckling	62
8.3 Lösningar	64
9. Slutsatser	65
Källförteckning	67
Bilaga 1 – Centrala begrepp	74
Bilaga 2 – Intervjuguide	75

1. Introduktion

1.1 Inledning och problemformulering

Så långt tillbaka som vi känner till har människor haft konflikter över tillgången till mark (1). Tidigare kretsade konflikterna ofta kring motiv relaterade till etnicitet, religion eller liknande; men i modern tid är det snarare gemensamma nämnare som makt, tillgång till naturresurser och ekonomisk tillväxt som är drivkraften bakom markkonflikter (2). Med klimatförändringar är det troligt att konflikter kring mark och naturresurser dessutom kommer att öka i framtiden (3). Sedan c. 30 år tillbaka har s.k. nyindustrialiserade länder som Kina, Indien, Brasilien och Sydafrika erfarit en lång och intensiv ekonomisk tillväxt, med växande medelklass och påföljande ökad konsumtion. Denna utveckling har drivit upp behovet för metaller och mineraler alldeles enormt för att kunna förse den stora expansionen med resurser. Som resultat har detta lett till att den svenska gruvnäringen under det senaste dryga decenniet påbörjat ingången i en möjlig ny guldålder.

Gruv – och mineralindustrin har varit väldigt viktig i Sverige under väldigt lång tid, men har sedan några årtionden varit med om en stor nedrustning och nedgång. Men utveckling har vänt nu; väldigt kraftigt (4). Statliga LKAB öppnade nyligen sin första gruva på 50 år, vilket markerade vändpunkten i utvecklingen. Antalet gruvor beräknas kunna mer än dubblats till 2030 (5). Den kraftiga expansionen av gruvdriften som påbörjats kommer enligt regeringen att gynna bland annat Sveriges ekonomiska tillväxt men också landets möjlighet att ställa om till ett mer hållbart samhälle. Expansionen kommer ta vid i de nordligaste delarna utav landet, där gruvindustrin traditionellt varit dominant. En plats som också historiskt kantats utav konflikter mellan gruvbolag och regionens urinvånare, samerna (6). År 2013 släppte regeringen sin mineralstrategi, som inkluderar visioner och målbild för svensk gruvnäring. I mineralstrategin står det att;

”Tillväxt inom gruv- och mineralnäringen måste ske med respekt för och i samklang med miljövärden, kulturmiljöer och andra näringar. En långsiktigt hållbar gruv- och mineralnäring tar hand om negativa miljöeffekter som uppstår genom verksamheten i ett livscykelperspektiv” (6, s 24)

Men de senaste fem åren sedan mineralstrategin släpptes har visat en mycket annorlunda historia än den vision som målats upp av regeringen. I konflikter som fått rikstäckande uppmärksamhet har samer kraftigt kämpat emot öppningar av nya gruvor på områden som de ansett deras. I konflikten i Rönnbäck har FN gått emot regeringens beslut och satt stopp för etableringen av gruvdrift och i Kallak så har UNESCO meddelat att en eventuell öppning av en gruva där riskerar att försumma närliggande nationalparken Laponias status som världsarv (7). I konflikterna Rönnbäck och Kallak står samernas kamp för att få tillbaka mark som anses deras mot ett statligt - och företagsdrivet initiativ att ta vara på en möjlig ny guldålder för svensk gruvindustri. I en konflikt där perspektiv och motiv skiljer – och där lagar och visioner ses över så är frågan; vem har rätt till marken?

1.2 Syfte

Syftet med denna uppsats är att öka förståelsen för de bakomliggande orsakerna till att markkonflikter mellan samer och gruvbolag, som de i Kallak och Rönnbäck, uppstår. Detta görs genom att inledningsvis belysa de rent juridiska – och sociopolitiska processer och procedurer som brustit, samt analysera de bakomliggande orsakerna till dessa. Men vidare också genom att belysa och analysera de skilda värderingar – och världssyn som dessa orsaker bottenar i. På så vis kan denna uppsats leda till ökad förståelse för beslutsfattande vid etablering av gruvor, skapa större medvetenhet för dess påverkan på urfolk, lokalbefolkning och miljö samt problematisera hållbar utveckling vid mark-och landskapsanvändning.

1.3 Forskningsfrågor

Syftet bryts ner i två konkreta forskningsfrågor:

* Varför uppstod konflikterna vid Kallak och Rönnbäck – utifrån juridiskt - och socio-politiskt perspektiv?

* Vilken är den underliggande problematiken bakom konflikterna, sett till värderingar om ekonomisk utveckling, hållbarhet och rättigheter?

1.4 Avgränsningar

Studien kommer att avgränsas till att undersöka konflikterna vid Kallak och Rönnbäck, då dessa är de konflikter som troligen fått mest rikstäckande uppmärksamhet och kan ses som de politiskt, kulturellt och ekologiskt mest intressanta och övergripande konflikterna.

Studien kommer att belysa intresset av mark från gruvbolag och de natur – och kulturvärden som är relaterande till samerna. Gruvbolagen i fråga kan vara likväl utländska privata företag som statliga LKAB. Det essentiella är att de driver, eller vill etablera, gruvdrift på svensk mark. Avgränsning och definition natur – och kulturvärden relaterande till samerna syftar främst på rennäring och marker som anses tillhöra samerna och/eller är viktiga för dem.

Gruvindustrins påverkan på lokal miljö kommer att lyftas i samband med att det är relevant för området, t.ex. då vattenkraftverk i Lule älv hotas av samma gruvetablering som samedrivna världsarvet Laponia, eller då det är relevant som argument, för samer och/eller lokalbefolkning, i sin konflikt mot gruvetableringar. Studien kommer enbart att undersöka markkonflikter relaterade till gruvdrift och markanvändning, inte mellan markanvändning och andra näringar. Studien kommer också att avgränsas till norra Sverige då det är där samerna främst bor och det är deras traditionella hemland, där gruvindustrin i Sverige är störst. Vidare är det i norra Sverige som konflikterna och problematiken är som störst och troligen kommer bli än större inom nära framtid. Slutligen avgränsas studien enbart till kritik från samer, och inte eventuell kritik från t.ex. andra urfolk eller lokalbefolkning, då studiens fokus kretsar kring den huvudsakliga kritik som samerna har och den påverkan som gruvetableringar har på dem.

1.5 Kulturgeografisk relevans

Denna studie kretsar kring människans förhållande till natur och mark genom att beröra kulturgeografiskt relevanta begrepp och fenomen som t.ex. markkonflikter, människans relation till platsbegreppet och interaktionen mellan människa och natur. Genom att beskriva konflikter rörande mark och markanvändning belyses olika perspektiv av uppfattningen om människans förhållande till naturen och naturens roll i samhället. Studien beskriver bland annat ett perspektiv där naturen och människan är integrerade och där naturen utgör en stomme i kultur och samhälle. Samtidigt beskrivs även ett annat perspektiv där naturen nyttjas av människan för att möjliggöra ett samhälle där naturen står underordnad människan. Bakomliggande kultur och samhällliga normer som formar dessa uppfattningar belyses genomgående i studien. Vidare problematiseras respektive framtidssyn utifrån skilda uppfattningar om hållbarhet och utveckling. Dessutom beskrivs och problematiseras även hur interaktionen mellan människa och omvärld påverkas av strukturella faktorer, som politik, ekonomi och juridik. Strukturell definition och reglering av rummet har direkt påverkan på samhälllig uppfattning av samt relation till rummet.

Vidare beskriver studien faktorer som kan påverka människans uppfattning av en plats. Markkonflikter mellan samerna och gruvbolag visar på olika uppfattning av människans förhållande till naturen, men de visar också på olika uppfattning av den aktuella platsen. Genom att belysa Kallak som exempel så beskrivs hur samhällliga faktorer som kultur och historia även har stor inverkan på hur en plats upplevs och uppfattas. Uppfattningen av platsen manifesteras sedan i hanteringen och nyttjandet av den. Slutligen så belyser studien genomgående hur interaktion mellan människa, samhälle och natur på olika skalnivåer samspelar och interagerar genom tid och rum. Studien ämnar ur ett kulturgeografiskt perspektiv till att bredda förståelsen för att människor har olika uppfattning av och interaktion med platser. Detta behöver sedan tas i beaktning vid planering av de strukturer som påverkar denna interaktion. På så sätt kan även definitionen och förståelsen av hållbarhet och utveckling inom samhällsplanering breddas.

2. Metod

2.1 Introduktion, val av metod och disposition

Detta är en kvalitativ studie där två perspektiv av en konflikt belyses. Kvalitativ metod används typiskt när forskningsfrågorna rör upplevelser av – och syn på en händelse, ett perspektiv, verkligheten etc. Studien är deskriptiv vilket innebär att den ska beskriva forskningsområdet. Hur tolkning och analys utav empiri sker delges senare i kapitlet. I denna studie är det konflikter mellan samer och gruvbolag som utgör studieobjektet, där Rönnbäck och Kallak är två exempel på sådana konflikter. Konflikterna mellan samer och gruvbolag bryts ner och förklaras från bägges perspektiv för att öka förståelsen för varför konflikterna uppstår. Den kvalitativa metoden utgår typiskt från att verkligheten kan uppfattas på olika sätt och att det troligen inte finns någon objektiv sanning. Av denna anledning används metoden ofta explorativt, med andra ord så vet forskaren oftast väldigt lite i förhand om fenomenet eller frågeställningen. Detta gäller även denna studie där syftet inte är att finna någon rätt svar eller någon lösning på konflikterna utan enbart att försöka öka förståelsen för orsaker till varför att de uppstår.

För att få fram studiens empiri genomförs dels intervjuer och dels dokumentanalys. Studiens ansats är induktiv, med andra ord baseras inte studien på någon befintlig hypotes eller teori utan på basis av empiri och iakttagelser försöker fenomen att förklaras eller beskrivas. I detta fall försöker studien beskriva och förklara en konflikt, och dess underliggande orsaker, genom en tolkning utav empiri och teori. Kvalitativa studier, där intervjuer inkluderas, omfattar ofta ett mindre antal intervjupersoner, men intervjuerna går ofta mer på djupet. Av denna anledning är det sällan möjligt att generalisera utifrån studiens resultat, utan empirin är ofta enbart representativ för den källa som angav den. Vidare så genomförs studiens dokumentanalys också enbart på ett fåtal huvuddokument, men dessa analyseras genomförligt. Av denna anledning används sällan siffror för att gestalta insamlat material utan andra typer av beskrivningar används vanligen (8).

Studien har förlitat sig på s.k. 'strategiskt urval' (eg. *purposeful sampling*), där studieobjekten och studiesituationen valts ut snarare än slumpas fram. Metoden förlitar sig forskarens omdöme snarare än en slumpfaktor (9). I denna studie är de förbestämda studieobjekten gruvbolagen och samerna, situationen i Kallak och Rönnbäck – och bakomliggande underlag är rådande lagstiftning och socio-politiska situationen inom området. Metodens för – och nackdelar m.m. diskuteras i avsnittet Metoddiskussion. Motivet bakom att göra en deskriptiv studie beror huvudsakligen på att det med rådande lagstiftning med relativ enkelhet går att argumentera för att marken bäst kan användas för respektive parts ändamål. Det är av denna anledning som ärendena ofta tar mycket lång tid att lösa och flera gånger har de gått hela vägen upp till regeringen, där även de ibland inte vill ta ställning i frågan. Av dessa anledningar är det intressant att belysa de mest frekvent berörda parterna i konflikten och ta del utav bägges perspektiv för sitt eget rättfärdigande.

En annan anledning till vald metod är att tidigare forskning, något som vidare tas upp senare i uppsatsen, tenderat att antingen göra fallstudiebeskrivningar på ett visst område eller fokusera på social, kulturell och/eller ekonomisk exploatering utav samerna i dessa frågor. Ingången till denna studie är helt neutral och vill belysa de båda konflikterande sidorna, utan att ha en särskild förutbestämd ingång. Det går att argumentera för att studien bär stora likheter med en fallstudie då det är två särskilda konflikter som lyfts upp och en viss typ av konflikt som belyses.

Det går även att argumentera för att studien bär många gemensamma drag med en jämförande studie, då jämförelser mellan de olika perspektiven sker i beskrivningarna av de olika perspektiven. Jag har dock valt att inte benämna studien varken som en fallstudie eller en jämförande studie. Detta metodkapitel struktureras så att första delen går igenom undersökningsstrategi, vidare följer en redogörelse för material och för analysmetod och avslutningsvis följer en metoddiskussion för bl.a. studiens reliabilitet, validitet och källkritik. För en lista med *centrala begrepp* se bilaga 1.

2.2 Redogörelse för material

Studiens empiriska material består främst utav ett antal kvalitativa semi-strukturerade intervjuer, men även två centrala dokument som är regeringens mineralstrategi och IF Metalls fokusrapport. Uppsatsens studieföremål och temana för intervjuerna är konflikterna mellan samer och gruvbolag, där konflikterna i Kallak och Rönnbäck används som grund. Det material som har använts till denna studie har inkluderat både primär - och sekundära data. Primära data inkluderar den empiri som samlats in enskilt för denna studie och sekundära data inkluderar det material som samlats in av andra, och som till största delen utgör bakgrunden som empirin förhåller sig mot (10). Exempel på sekundära data i denna uppsats är t.ex. intervjuer och citat tagna från nyhetsartiklar. Nedan redogörs först för de dokument som används till studien och senare för de intervjuer som genomförts.

2.2.1 Dokumentredogörelse

Då de aktuella konflikterna nästan uteslutande beslutas genom politiska och juridiska processer finns det flertalet politiska och juridiska dokument som behandlar och påverkar utgången för sådana processer. De politiska och juridiska texter som dikterar villkoren för konflikterna har därför utgjort ett underlag för studien att jämföra resultaten mot. Ytterligare material som i studien används som bakgrund är tidigare akademisk forskning, nyhetsartiklar, rapporter, dokument m.fl. De huvudsakliga dokument som används i studien har varit de politiska och juridiska dokument som konflikterna förhåller sig till.

2.2.1.1 Empiriska dokument

De två huvudsakliga dokument som utgör empirin och underlag för att besvara studiens frågeställningar och empiri är:

* Huvudtext 1 - Regeringens mineralstrategi (2013)

Mineralstrategin släpptes 2013 av regeringen med undertiteln 'För ett hållbart nyttjande av Sveriges mineraltillgångar som skapar tillväxt i hela landet'. Den svenska mineralstrategin beskrivs som en grund och målbild för regeringens mineralpolitik. Mineralstrategin har tagits fram av regeringen genom samverkan och dialog med intressenter och aktörer på olika skalnivåer, från lokal till nationell, som på olika sätt påverkar eller påverkas av gruvnäringen i Sverige. Dessutom har regeringen fått stöd utav SGU, Sveriges geologiska undersökning. Mineralstrategin behandlar enbart de mineraler som inte är energitillgångar. Dokumentet beskriver de strategiska områden och relaterade åtgärdsområden som finns för att nå regeringens visioner för gruv – och mineralnäringen (6). Vissa åtgärdsområden är extra viktiga för denna studie:

- * Förbättrad dialog och synergi med andra näringar
- * Främjande av samhällsutveckling och regional tillväxt
- * Ett tydligare och effektivare regelverk (6, s 4)

Vidare beskriver mineralstrategin de främsta utmaningar mineralnäringen har i Sverige under kommande år. Till dem listas bl.a. att expandera mineralnäringen med respekt för – och i samklang med renskötselrätten och att expandera mineralnäringen utan vidare skada på andra näringar, kultur – eller naturvärden. Mer om dessa åtgärdsområden, visioner och utmaningar och deras relation till de studerade konflikterna mellan samer och gruvbolag finnes senare i uppsatsen. Regeringens mineralstrategi är det huvudsakliga dokument som förklarar den svenska gruvnäringens motiv, betydelse och målbild. Här finns också beskrivning och diskussion kring konflikter med konkurrerande näringar, i synnerhet samer, och vilken målbild och strategi som finns för dem (6). Detta dokument används i uppsatsen i två syften, dels för innehållet relaterat till det juridiska ramverk som använts vid konflikterna som står beskrivet och dels för att lyfta upp de socio-politiska visionerna som finns beskrivna.

* Huvudtext 2 - IF Metall: fokusrapport gruvindustrin (2015)

Denna rapport är gjord av det fackförbund som representerar de flesta som arbetar inom gruvnäringen i Sverige. I detta dokument finns beskrivningar av den svenska gruvnäringen i juridiska, politiska och framför allt ekonomiska termer. Denna text har kompletterat föregående text, mineralstrategin, i dess beskrivning av det juridiska ramverket och dess påföljande innebörd för gruvnäringen. På så vis finns även det väsentliga i denna text mer ingående förklarat i bakgrundskapet. En stor skillnad mellan texterna är dock att medan det juridiska ramverket förklaras i rent strukturella termer i mineralstrategin, så tar denna text även upp hur detta ramverk påverkar industrin. Med strukturella termer menas att det juridiska ramverket beskrivs utifrån den juridiska struktur till vilket den tillämpas (4).

2.2.1.2 Bakgrundsrelaterade dokument

Annat dokumentmaterial som varit underlag till empirin eller bakgrundsrelaterad information listas nedan.

* Nyhetsartiklar; från Dagens nyheter, Svenska dagbladet, Sveriges television, Sveriges radio eller diverse lokaltidningar. Artiklarnas betydelse har varit att få fram den bild av konflikten som fanns när artikeln publicerades. Det har varit viktigt för att öka förståelsen för händelseförloppet och i analysen av stundande perspektiv.

* Myndigheter; Rapporter och beskrivningar från Naturvårdsverket, SGU, sametinget, skatteverket m.fl.

* Internationella organ; Rapporter och beskrivningar från UNESCO och FN.

* Övriga dokument; de dokument som är svåra att klassificera.

En rad andra dokument hade givetvis kunnat vara föremål för denna studie. Men bedömningen har dock gjorts att tidsbegränsningen medfört svårigheter att samla in mer material. Vidare anses ovan nämnda dokument utgöra en tillfredställande och fullgod utgångspunkt för empirin.

2.2.2 Redogörelse för intervjuer och intervjupersoner

För att få fram empiriskt undersökningsmaterial som behandlar de konflikterande perspektiven så har intervjuer använts. De flesta intervjuerna har varit respondentintervjuer, vissa fåtal har varit informantintervjuer. Informantintervjuerna har enbart svarat på frågor som varit direkt informativa och handlat om de facto processer, lagar eller dylikt. Vid respondentintervjuerna har frågor kring emotionell, kulturell o.s.v. anknytning till den berörda marken varit syftet och detta material är det huvudsakliga empiriska materialet som studien bygger sin analys på. I vissa fåtal fall har samma svarsperson både svarat som respondent och informant. Dessa fall specificeras senare i kapitlet. Detta har möjliggjorts genom att semi-strukturerade intervjuer har använts och svarspersonerna har svarat både objektivt och subjektivt.

Svarspersonerna har varit semi-randomiserade vilket innebär att de varit utvalda enligt bedömd relevans och tillgänglighet för studien (8). Svarspersonerna har själva fått välja om de velat bli intervjuade via telefon eller e-post där intervju via telefon ger en större bredd då det finns en större möjlighet till att ställa följdfrågor. För att säkerställa att så många som möjligt utav de tillfrågade ställde upp på intervju så fick de själva välja form utav svarssätt. Viktigt att påpeka är att en eller ett fåtal "representanter" för t.ex. samerna eller regeringen inte kan representera alla, med alla de olika infallsvinklar som det hade inneburit.

Detta innebär att en representants yttranden inte går att generalisera till hela gruppen. Men pga. tidsbegränsningar så fanns inte tid för ett större antal intervjuer utan några nyckelpersoner har fått ge en bild utav perspektiv ”typiska” för representerad grupp. Svartpersonerna har inte heller varit privatpersoner utan yrkespersoner inom näringsliv, politik eller akademien. Svartpersonerna presenteras senare i avsnittet.

Viktigt att notera är även att det till största delen varit olika frågor som ställts till de olika intervjupersonerna. Detta beror på att syftet med en viss, förvald, respondent har varit att få fram en viss information knutet till den specifika respondenten; ställning, tillhörighet eller erfarenhet. Sättet frågorna varit formulerade på, eller i vissa fall t.o.m. dess syfte, har skiftat beroende på om det varit t.ex. en representant för sametinget eller för länsstyrelsen som blivit intervjuad. Huvudanledningen är att de olika respondenterna har olika förhållande till – och syn på konflikterna, därav har intervjuerna anpassats till detta.

Dock ska också noteras att frågorna inte varit individanpassade utan för det mesta anpassade till en viss ”grupp” (t.ex. samerna, staten, länsstyrelser etc.) och inom dessa grupper har respondenter fått samma eller mycket liknande frågor. För *intervjuguide* se bilaga 2. Intervjupersonerna delas upp i empirigrundande- och bakgrundsgrundande intervjupersoner eftersom vissa intervjuer varit djupare, längre och betydligt viktigare för studien än andra. Informantintervjuer, som ofta enbart svarat på raka bakgrundsfrågor, har räknats som bakgrundsgrundande, medan respondentintervjuer har räknats som empirigrundande, då de har svarat mer ingående på analytiska frågor och dessa svar utgör grunden i det empiriska materialet. Nedan följer en kort presentation av svartpersonerna för intervjuerna.

2.2.2.1 Empirigrundande intervjuer

Representanter för samerna

Forskare, ämne relaterat till samerna, svenskt universitet.

Personen valdes som intervjuobjekt eftersom hen besitter lämplig akademisk kompetens genom sin position och kunskap. Intervjufrågor har ställts via e-post, med kontinuerlig respondens där nya frågor ställdes i omgångar. Frågorna har berört de samiska perspektiven kring forskningsfrågorna och perspektiven var främst ur en strukturell, historisk och socio-politisk utgångspunkt. Intervjun har varit semistrukturerad med relativt öppna frågor med respondentsvar. Detta intervju material utgör en stor del utav empirin som presenteras i resultatavsnittet.

Medlem, Sameby.

Personen valdes som intervjuobjekt efter hen anses ha god kännedom om samiska intressen och lämplig erfarenhet. Intervju genomförts via e-post. Frågorna har berört samisk kultur och uppfattningen av det juridiska ramverket.

Anställd, Samiskt Informationscentrum.

Personen valdes som intervjuobjekt eftersom hen anses ha god kännedom kring samisk kultur och historia. Intervju genomfördes via telefon, samtalet varade c. 25 min. Intervjufrågorna var även här riktade kring de samiska perspektiven på forskningsfrågorna. Svarade både som informant och respondent.

Ledamot, Sametinget.

Personen valdes som intervjuobjekt eftersom hen anses ha god kännedom kring samiska politiska och juridiska förutsättningar. Intervju genomfördes via telefon, samtalet varade c. 15 min. Intervjufrågorna var riktade kring de samiska perspektiven på forskningsfrågorna, i synnerhet forskningsfråga 1 som relaterar till konflikterna utifrån ett juridiskt och socio-politiskt perspektiv.

Representanter för myndighet eller företag

Miljöenheten, Västerbottens Län.

Personen valdes som intervjuobjekt eftersom hen anses ha lämplig kunskap och position inom myndighetsutövning i frågor knutna till markanvändning. Intervjun har genomförts via e-post, med kontinuerlig respondens där nya frågor ställdes i omgångar. Frågorna var riktade kring länsstyrelsens syn på – och förhållande till det juridiska ramverket och samerna ur ett socio-politiskt perspektiv. Svaren presenteras i resultatavsnittet. Svarade både som informant och respondent.

Professor, geologi, svenskt universitet.

Personen valdes som intervjuobjekt eftersom hen besitter lämplig kompetens och position inom gruvnäringen och dess påverkan på omgivningen. Intervjun har genomförts via telefon, samtalet varade c. 16 min. Kompletterande frågor ställdes via e-post. Fokus på frågorna låg kring den juridiska processen och gruvbolagens förhållningssätt – och tillämpning av krav relaterade till lokalbefolkning och miljö.

Forskare, geologi, svenskt universitet.

Personen valdes som intervjuobjekt eftersom hen besitter lämplig kompetens och position inom gruvnäringen och dess påverkan på omgivning. Intervjun har genomförts via ett fåtal e-postmeddelanden. Likt intervjun med ovanstående ställdes frågor kring det juridiska ramverket, miljö m.m.

Bergmästare, bergsstaten.

Personen valdes som intervjuobjekt eftersom hen besitter lämplig kompetens och position inom det juridiska ramverket kopplat till gruvnäringen och markkonflikter. Intervjun har genomförts via e-post, med kontinuerlig respondens där nya frågor ställdes i omgångar. Frågorna kretsade kring den juridiska processen, det juridiska ramverket och statens interaktion och dialog med samerna. Svaren presenteras i analysavsnittet.

2.2.2.2 Bakgrundsrelaterade intervjuer

Miljöavdelningen, LKAB.

Informantintervju via e-post. Frågor ställda kring LKABs arbete kopplat till miljö och lokalbefolkning.

Rennäringsansvarig, Västerbottens Län.

Informantintervju via e-post. Frågor ställda kring Västerbottens samebyar.

Gruvingenjör, bergsstaten.

Informantintervju via e-post. Frågor ställda kring ekonomiskt tillväxt och produktion kopplat till gruvor i Sverige.

2.3 Analys och bearbetning utav material

Syftet med denna studie är att belysa och öka förståelsen för de orsaker som finns till att konflikter mellan samer och gruvbolag uppstår och vilka underliggande värderingar de bottnar i. Studien syftar därför inte till att komma med en lösning på konflikterna. I denna studie ska inte någon särskild teori påvisas eller testas, några parter jämföras eller någon konflikt redas ut. Syftet är enbart att belysa de två olika parterna utav konflikterna. Av denna anledning så analyseras och bearbetas materialet utifrån ansatsen att förstå och förklara snarare än att komma fram till någon slutgiltig konklusion. Därför har det primära syftet med bearbetningen av bakgrundsmaterialet varit att få en god förståelse för konflikterna, dess bakgrund och processer.

Primärt syfte med analys har varit att låta intervjupersonerna tolka bakgrundsmaterialet, i synnerhet det juridiska ramverket och konflikternas natur, i förhållande till sin egen position och perspektiv. Därmed har en stor del av analysen gjorts i intervjupersonens tolkning snarare än av studieförfattaren. T.ex. genom en intervjupersons tolkning av en lag utifrån sitt eget perspektiv. Vidare har senare empiri insamlat genom intervjuer och dokument analyserats med hjälp av de teoretiska begrepp och resonemang som presenteras i teorikapitlet. Här nedan redogörs först för hur bearbetning av bakgrundsmaterialet gått tillväga och sedan vilken metod som använts för analys av empirin.

2.3.1 Bearbetning av bakgrundsmaterial

Syftet med bakgrundsmaterialet var att skapa en bild, uppfattning och förståelse för de berörda aktörerna, platserna och processerna. Viktigt för sammanställningen har också varit att upprätta ett ramverk över centrala och övergripande teman i berörda konflikter. Vid bearbetning av dokument, i synnerhet de som beskriver juridiska lagar och processer, så har vid möjlighet flera olika källor av samma regelverk jämförts för att identifiera möjliga skillnader i formuleringar – som därmed skulle eventuellt kunna ge olika tolkningsmöjligheter. Dessa har sedan studerats för att få fram en så neutral och verklighetsrealistisk lagstiftningsbeskrivning som möjligt.

Andra dokument, som t.ex. nyhetsartiklar, har använts för att få fram en subjektiv bild utav konflikterande sidor och ståndpunkter. Dessa dokument har varit vitala i att fånga den känslomässiga relationen till marken och till de anspråk som görs på den. Vid urval av nyhetsartiklar har statliga (t.ex. SVT nyheter och SR nyheter) och erkänt trovärdiga dagstidningar (t.ex. DN, SvD) används för att få fram största möjliga trovärdighet. Nyhetsartiklarnas betydelse har varit att få fram den bild av konflikten som fanns när artikeln publicerades. Det har varit viktigt för att öka förståelsen för händelseförloppet och i analysen av stundande perspektiv. Vid telefonintervjuerna så spelades samtalet in samtidigt som anteckningar fördes. Efter samtalen så transkriberades intervjuerna i sin helhet oftast inom 1-2 dygn. Sedan bröts intervjumaterialet ner i centrala teman, likt övrigt material.

2.3.2 Analys av det empiriska materialet

Vid analys av det empiriska materialet har kvalitativ innehållsanalys, att identifiera det relevanta innehållet i en text, varit den huvudsakliga analysmetod som används. Kvalitativ innehållsanalys innebär att en tolkning av innehållet i empirin har gjorts genom systematisk kategorisering av teman och mönster. På så vis har möjligheten att effektivt få fram relevant information och identifiera centrala teman – som legat till grund för intervjuerna, varit möjlig. Kvalitativ innehållsanalys bygger på en subjektiv tolkning av textens delar och dess kontext, t.ex. samhällsutveckling eller historiska bakgrund (11). De teman som har eftersökts i analysen har varit knutna till frågeställningarna. Till största del har dessa teman varit föremål för analys;

- * Förhållningssätt till juridiskt ramverk
- * Socio-politisk bakgrund avseende förhållningssätt till juridiskt ramverk
- * Värderingar knutna till ekonomi, hållbarhet och demokrati

Med socio-politisk bakgrund så menas de social och politiska faktorer som påverkar det juridiska ramverket som dikterar villkoren i konflikterna. Det empiriska material som framkommit genom intervjuerna och dokument har systematiskt delats in i teman och mönster. Vidare har sedan empirin jämförts med annan empiri och analyserats mot/med den teori som presenteras i teorikapitlet.

2.4 Metoddiskussion

2.4.1 Bearbetning av material

I bearbetning av empirin så sammanfattades innehållet av intervjuer och dokument. Telefonintervjuerna transkriberades efter genomförda intervjuer. Transkriberingen skedde i nära anslutning till intervjuerna för att minska risken att materialet förvrängs. Därefter identifierades centrala teman och övergripande strukturer i empirimaterialet, som sedan har lagt grund till resultatet. Genom att jämföra de huvudsakliga temana i intervjuerna och i dokumentempirin så har det funnits en god möjlighet att finna övergripande representation utav de förhållanden och värderingar som finns knutna till konflikterna.

En del utav materialet presenteras senare i resultatkapitlet genom beskrivningar och citat från empirin som visar på den övergripande representationen från respektive sida av konflikten. Fördelen med att bearbeta materialet på beskrivet vis är att huvudsakliga drag och generella ståndpunkter blir tydliga, men samtidigt så kan avvikande beskrivningar och betraktelsesätt komma att förbises (12). Dock är detta inte av stor vikt då studiens syfte är att belysa generella drag utav konflikterna.

2.4.2 Reliabilitet, validitet, objektivitet och källkritik

Inom vetenskaplig metodik är validitet ett av de viktigaste begreppen. Validitet kan definieras som *"relevansen av insamlad data för att det givna problemet och/eller mätinstrumentets förmåga att mäta det man avser att mäta"*. God validitet är centralt för att studien ska vara tillämpningsbar (13). I denna uppsats så är det empirins relevans för att försöka besvara studiens frågeställningar som är centrala för forskningsresultatet som är måttet på validiteten. Studiens material har granskats kritiskt för att säkerställa en god kvalitet och det empiriska materialet har behandlats på ett strukturerat sätt för att säkerställa studiens validitet. Dessutom har flera olika metoder använts vid insamling utav empirin, något som typiskt ökar studiers validitet (14).

Empirin har valts ut genom 'strategiskt urval' och på så sätt finns en viss risk för att empirin som valts inte är representativ eller på annat sätt olämplig. En risk med denna metod är att författaren inte kan vara helt neutral. Tidigare erfarenheter och uppfattningar riskerar att färga tolkningen av materialet. Dock har risken med detta minskat pga. författarens medvetenhet om denna potentiella påverkan. Författaren har dessutom knappa erfarenheter kring ämnet och därför är förutfattade meningar och tidigare uppfattningar minimala (9).

Studiens interna validitet, som definieras som hur pass väl undersökningen överensstämmer med verkligheten, anses god då den använda analysmetoden kvalitativ innehållsanalys gjort att huvudsakliga teman och mönster har exponerats. Dessa har i sin tur jämförts med bakgrundsdokument och ibland annan empiri och ansetts spegla verkligheten till mycket hög grad. Studiens externa validitet, definierat som graden av generaliseringsbarhet, anses lägre (13). Detta beror på att den huvudsakliga empirin, respondentintervjuerna och ett fåtal dokument, har kommit från få källor. Av denna anledning anses det svårt att föra särskilt stora generaliseringar utan empirin får anses spegla den person eller det dokument som gav upphov till den.

Ett annat mycket viktigt begrepp inom vetenskaplig metodik är reliabilitet, som är nära sammanhängande med begreppet validitet. Reliabilitet kan definieras som *"kvalitet vid mätning"* och har att göra med studiens *tillförlitlighet* eller *replikerbarhet* (15). Det finns en svårighet i att avgöra tillförlitligheten i t.ex. intervjusvar till fullo, men bedömningen har gjorts att det finns god grund till att tro att pålitligheten är god. Till en stor del utav detta hör att empirin brutits ner och genomgående teman har lyfts upp snarare än enskilda svar. Av denna anledning så bedöms studien ändå inneha tillräcklig reliabilitet.

Enligt Baxter och Eyeles (1997) så kan det finnas en problematik i och med användningen av metoden inriktat urval basera empirin på forskarens omdöme. Det finns en risk för att t.ex. fördomar och förutfattade åsikter kring lämpligt empiriskt material sedan också speglas i resultatet. Risken för detta hade troligen minskat med ett bredare och/eller slumpat urval av empiriskt material, i synnerhet intervjurespondenter (12). Men det hade troligtvis varit svårare att komma frågorna på djupet med ett större urval, därför valdes den förevarande metoden.

Det finns också en risk att respondenterna har olika uppfattning eller förståelse kring t.ex. innebörden av vissa frågor, eller att olika empiri benämner olika fenomen på olika sätt. Respondenterna kanske svarar utifrån olika insyn i problemet eller utifrån olika uppfattning av problemets skala eller omfattning. Men författaren har varit medveten om denna problematik, därför tros inte studiens validitet eller reliabilitet ha påverkats utav detta. Olika respondenter kan dessutom definiera kategorier eller benämna begrepp olika vilket också kan ha inverkan på resultatet. Men även detta har medvetandegjorts för att minimera inverkan på studien. Eftersom empirin bearbetades genom att delas in i huvudsakliga teman, mönster och strukturer är det troligt att anta att studieresultatet hade blivit liknande om studien hade gjorts på nytt. Slutligen kan påpekas att respondenterna tilldelats anonymitet och svarat oberoende av varandra, vilket är faktorer som kan öka studiens tillförlitlighet (14).

Att vara objektiv i sin vetenskapliga metodik kan definieras som att *"basera studie på vetenskapliga fakta och inte låta personliga åsikter eller känslor påverka utgången"* (16). Men även om objektivitet ofta uppfattas som något positivt inom vetenskap så är det troligen inte möjligt att som forskare vara helt objektiv. Objektivitet bygger dessutom på den positivistiska forskningstraditionen, att försöka beskriva den "sanna" verkligheten, och i denna studie så antas ingen sådan verklighet finnas (17). I och med att metoden 'inriktat urval' används så har empirin valts ut efter forskarens bedömning och är således inte objektiv (9).

Det har dock funnits en vilja och ambition att försöka få jämvikt på empirin, att representationen från samerna och gruvbolagen ska väga ungefär lika tungt, för att kunna göra en så neutral och objektiv analys som möjligt. I praktiken har dock detta varit svårare än befarat. En viss problematik har funnits i att finna lämpliga intervjuobjekt. Antalet respondenter från myndigheternas sida har varit fler än från samernas sida. Detta beror på att det varit enklare att finna personer från myndigheterna än från samerna. Troligtvis är detta till följd av att personer inom myndigheter arbetar offentligt och därav ska finnas tillhands för kontakt för medborgare.

Samerna är till största del en civilbefolkning, och inte yrkespersoner som sådana, och därför är det svårare att finna intervjupersoner bland dem som har bedömd lämplig kompetens och position. En annan anledning till att antalet respondenter från myndigheterna har varit fler är pga. att de har tenderat att svara kortfattat på de frågor som ställts, sällan varit villiga till uppföljningsfrågor och ibland inte velat uttala sig överhuvudtaget.

Därför har fler intervjuer behövts genomföras för att få in tillräckligt med empiri från myndigheternas sida att bygga studiens resultat på. Om tid och möjlighet hade funnits så hade studien troligtvis tjänat på att intervjua fler personer, i synnerhet samer, som har direkt koppling till konflikterna. De intervjupersoner som ställt upp för denna studie har nästan genomgående, även om de haft god kunskap och kompetens, haft ett sekundärt förhållande till konflikterna i sig. Med detta menas att de inte personligen direkt berörts utav konflikterna, men att de ändå haft god insyn i dem. Dock har inte tid eller möjlighet funnits för att fördjupa studien ytterligare.

En annan viktig faktor att benämna är att dessa konflikter troligtvis har berört samerna mer då de intervjupersoner som representerat samerna har svarat betydligt mer ingående och personligt. Detta är något som möjligen kan ge sken utav att studien har en partisk hållning då samernas perspektiv lyfts upp mer och beskrivs med ett mer färgat språk. Detta är dock inget som har varit avsiktligt i sådana fall, då studiens infallsvinkel är neutral. Men då de samiska representanterna bidragit med mer empiri och med större känsloladdning i sina svar, så genomsyrar det möjligen tonen på resultatet och på studien som sådan.

Avslutningsvis kan påpekas att fullständig objektivitet inte varit önskvärt utan studien har strävat efter vad som kallats "*nyanserad subjektivitet*". Sådan subjektivitet utgår från; *Relevans* i de val som görs. Detta kan inkludera de omständigheter, sammanhang och empiri som undersöks. Viktigt att ha ett tydligt syfte med sin metodik. *Trolighet* i slutsatser. Studieresultaten ska vara rimliga och väl underbyggda. Utifrån sitt underlag ska läsare kunna göra en bedömning av studiens kvalitet, validitet och reabilitet. *Neutralitet* vid analys. Forskare ska inte medvetet undanhålla omständigheter eller överbetona valda resultat. *Balans* mellan olika intressen. Det är viktigt att visa god respekt mot både perspektiv som forskaren möjligen håller närmare personligen och de perspektiv som forskaren möjligen inte håller så nära (17).

2.4.3 Använd metod och alternativa metoder

I denna studie så har den huvudsakliga urvalsmetoden varit 'inriktat urval' och den huvudsakliga analysmetoden varit kvalitativ innehållsanalys. Metodens styrkor har varit att komma in på djupet av bakomliggande orsaker till konflikterna. Målet har varit att komma förbi de ekonomiska argumenten och de juridiska procedurerna, och komma in bakom de historiska och socio-politiska strukturerna som konflikterna bottenar i. På så vis har val av metod varit lämplig för syftet. Metodens svagheter har troligen varit svårigheten att finna representativ empiri, särskilt genom intervjuerna.

Det hade dessutom varit fördelaktigt att träffa intervjupersonerna och genomföra intervjuerna i realtid. Då hade troligtvis möjligheten att komma intervjupersonerna mer på djupet varit större. Vidare hade det varit fördelaktigt att besöka förevarande område. Då hade det troligtvis varit enklare att sätta empirin i ett sammanhang och då kunna förmedla mer beskrivande. Men ekonomiska, tidsmässiga och geografiska faktorer har omöjliggjort detta.

Det finns flertalet andra metoder eller tillvägagångssätt som kunde ha använts till denna studie eller till en studie av liknande karaktär. Det går att argumentera för möjligheten att använda sig utav en fallstudiemodell till denna studie, då det är en viss typ av konflikt, med två exempel på faktiska konflikter, som utgör studieföremålet. Men då en fallstudiemodell skulle innebära vissa begränsningar och tillvägagångssätt för hur en sådan studie är konstruerad och vad den ska innehålla (18), så valdes metoden bort för att studiemetoden inte ska bli så låst. En huvudsaklig anledning är att de berörda områdena har ansetts för långt bort rent geografiskt för att ha tillgång till det empiriska material, den geografiska och kulturella anknytning eller den tid som anses behövas för att kunna strukturera upp en välutförd fallstudie.

Komparativ metod valdes bort av liknande anledningar. I en komparativ studie behöver de två motsatta sidorna jämföras genomgående genom studien och i uppsatsens alla delar (19). Även om det är två perspektiv utav samma konflikt som lyfts upp och onekligen även ibland jämförs, så har uppsatsens huvudsakliga syfte inte varit att jämföra dem med varandra utan enbart att belysa dem bägge. Troligen skulle såväl fallstudie som komparativ studie vara lämpliga alternativa metoder att genomföra denna studie med.

3. Bakgrund

I detta kapitel presenteras bakgrunden till konflikterna som denna studie bygger på. Bland de teman som beskrivs finns bland annat Sveriges gruvnäring, dess förutsättningar för expansion och bakgrund till samernas förutsättningar. Vidare så delges och förklaras innehållet av de juridiska texter och det juridiska ramverk som direkt berör konflikterna i Kallak och Rönnbäck.

3.1 Gruvindustri i Sverige – Bakgrund, siffror, geografi och historia

Den svenska gruvindustrin kallar själva Sverige för Europas mesta gruvland (20). Gruvindustrin är mycket viktig för Sverige och har varit så under mycket lång tid. I Sverige har man utvunnit malm i 4000 år (6) och idag aktiva gruvor som Kirunagruvan och Zinkgruvan har varit igång sedan 1800-talet (4). Den främsta brytningen sker utav järnmalm, där Sverige står för över 90 % av all järnmalm som bryts inom EU (20). Det är två olika typer utav malm som bryts, där det förutom järnmalm också är s.k. sulfidmalm – där det innefattas bas – och ädelmetaller. Bland de övriga metaller som bryts finns bl.a. koppar, silver och guld. Brytningen sker i c. 15 aktiva gruvor sprida över 6 områden, inkluderat bl.a. Bergslagen, Guldlinjen och Malmfälten. Förutom de redan aktiva metallerna så anses den svenska berggrunden ha ytterligare potential för brytning av bl.a. nickel och fosfor (4). Bortsett från järnmalm så är Sverige bland de största exportörerna i EU av bl.a. zink (med 25 %) och silver (med 20 %) (20).

Den svenska produktionen anses mycket betydelsefull för EU som förbrukar c. 30 % av den globala produktionen av metaller och mineraler men själva enbart för c. 3 %. Över 70 % av Sveriges malmexport går idag till Europa (4). I Sverige är gruvindustrin dessutom mycket viktig för sysselsättningen – där den står för runt 40 000 arbeten som inkluderar över 200 yrken. Tillsammans med stålindustrin står gruv- och mineralnäringen för 10 % av den svenska bruttoexporten (20). Den största delen utav gruvdriften sker i Norrland, en mycket stor och glest befolkad del utav landet som endast har c. 11 % av befolkningen men står för c. 25 % av vår export (21).

3.2 Framtiden för svensk gruvindustri – trolig massiv expansion

Efter närmast ett halvsekel av nedrustning och sönderfall så har under de senaste c. 15 åren den svenska gruvnäringen genomgått en smått spektakulär renässans och växer nu snabbare än någonsin. Gruvnäringen har växt oavbrutet sedan millennieskiftet, trots genomgång av global finanskris och lågkonjunkturer. Medan många andra branscher och sektorer har under denna period tappat i s.k. förädlingsvärde, alltså dess bidrag till BNP, så har gruvindustrin visat stor resiliens. Mellan åren 2007 till 2012 så ökade förädlingsvärdet för branschen med över 30 %, vilket kan jämföras med fordonsindustrin som hade ett ungefär lika stort tapp. Exporten ökade under samma period med 50 % och LKAB gick 2013 upp som Sveriges 8e största exportör (4).

Vidare öppnade LKAB nyligen sin första nya gruva på över 50 år och har planerat in åtminstone 6 till nya öppningar. SGU, Sveriges geologiska undersökning, gjorde en prognos där man trodde att det vid 2020 kommer finnas c. 30 metallgruvor och 2030 c. 50 gruvor, jämfört med de 15 som fanns när prognosen gjordes 2012. Malmproduktionen tros öka med mer än 75 % mellan 2012 och 2020. Det finns flera anledningar till den pågående massexpansion som gruvindustrin i Sverige satt igång under rådande decennium. Den troligen främsta anledningen är att efterfrågan på mineraler och metaller varit hög och tros fortsätta på inslagen bana. Den största andelen av den ökade efterfrågan har kommit från Kina, dit endast c. 5 % av exporten i nuläget går, vilket ger goda förutsättningar för ökad tillväxt.

Sverige har även väldigt goda förutsättningar att möta en ökad efterfrågan. Sveriges goda förutsättningar för gruvindustri grundas i att den största delen av landet ingår i det som kallas för den Fennoskandiska skölden - ett urbergsområde. Detta område är ett av få urbergsområden globalt och innehåller rikliga malmförekomster – som dessutom också anses ha hög kvalitet ur en materialsynvinkel. Vidare har Sverige goda strukturella förutsättningar genom bland annat landets världsledande forskning, goda infrastruktur, goda internationellt anseende och bra investeringsklimat (6). Det finns en vilja inom svenska myndigheter att tillvarata denna utveckling eftersom en ökad gruvnäring anses gynna såväl sysselsättning som miljö.

Fackförbundet IF Metall, som representerar många inom gruvbranschen, lyfter i sin rapport från 2015 upp gruvindustrins betydelse för sysselsättningen. I synnerhet lyfts säregenheten i att gruvindustrins produktionsvärde till mycket stor del skapas i glesbygd. För gruvindustrin beräknas denna siffra ligga på över 80%, i förhållande till andra industrier där den typiskt ligger >50 %. Av de totala investeringar som utgjordes av industri i Norrbotten 2014 så stod gruvindustrin för 90%. Detta speglar mycket väl gruvindustrins stora inflytande och påverkan på norrländsk industri, kultur och identitet. IF Metall skriver i sin rapport att gruvindustrin skapat arbetstillfällen i en del av landet som annars haft en negativ befolkningsutveckling (4).

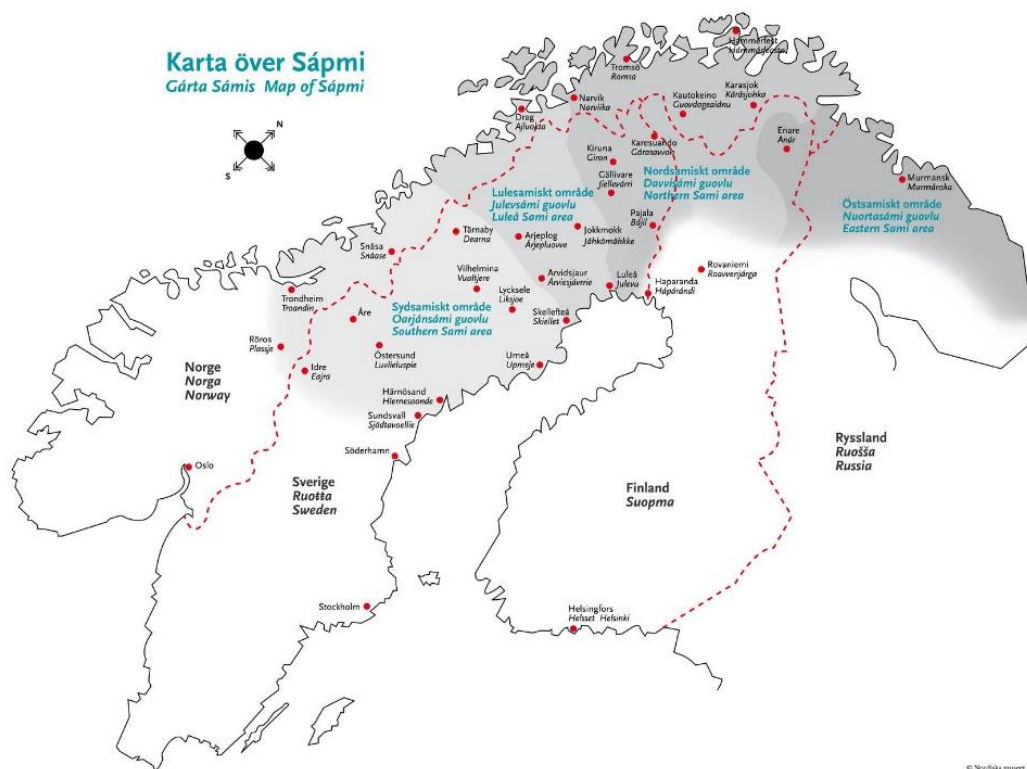
Följaktligen så är miljön en annan bidragande drivkraft till svensk gruvexpansion. De flesta av de mest vitala metallerna i mycket utav s.k. grön teknik kommer från gruvdriften. För produktion och drift av LED-lampor, vindkraftverk, bilbatterier i elbilar och i solceller som krävs s.k. sällsynta jordartsmetaller. Så som industri – och forskningsläget ser ut nu så finns ett konsensus att mineraler och metaller behövs för att kunna ställa om till ett hållbart samhälle (22).

3.3. Samerna – en introduktion

Samerna har bott på det område som kallas för Sápmi, på svenska oftast kallad Lappland, i minst 5000 år men möjligtvis över dubbelt så lång tid (23). Sápmi täcker norra Sverige och en stor areal utanför nationens gränser, som illustrerat på nästa sida. Samerna har en mycket lång historia av konflikter med den svenska staten och näringslivet, i synnerhet gruvbolag. Redan under 1600-talet så hittades silvermalm på sameland och Kung Karl XI satte då igång en mycket aggressiv kolonialisering för att ta sameland och tvångsassimilera samerna.

Samerna har sedan dess varit i de närmaste konflikt med stat och gruvbolag. Under 1800-talet förlorade samerna arvsrätten och svenska infördes som enda tillåtna undervisningsspråk. Under början av 1900-talet så började stora vattenkraftverk byggas på samisk mark. Inte sällan skedde olyckor och samiska boplatser, ägodelar, renbetesmarker och nationalparker försvann då under vattenmassorna. Rasbiologi växte sig stark i Sverige, med samerna som studieobjekt. Samernas ensamrätt till jakt på sin egen mark avskaffades under 1920-talet för att delas av staten (23). Samiskt informationscentrum beskriver denna period som;

”Industrialismen kom att förändra allt. Gruv- och kraftindustrins utveckling betydde ödeläggelse av renbetesland och jaktmarker. Överheten tog ifrån samerna språket, marken och sedvanerätten. Rastänkandet och skullmätningen tog vid och samernas utplåning var bara en tidsfråga. Rennäringen och samekulturen blev en belastning. Samerna skulle bosätta sig, inordna sig i det svenska samhället och syssla med annan yrkesverksamhet” (24)

Karta över Sapmi (25)

Först på 1960-talet fick samerna rätt till att kräva ersättning för externa störningar i renskötseln. Dessutom återinfördes under samma tid även ensamrätten till jakt och fiske på sin samemark. Under 1990-talet skedde flera domsstolsmål mellan olika skogsföretag, och andra naturresursbaserade företag, och samer om rätten till marken. Först i modern tid har samerna fått rätten att använda samiska som språk t.ex. inom äldreomsorg och i samtal med myndigheter. Under det senaste decenniet har flera nya FN-organ bildats med ursprungsbefolkningar och deras rättigheter i fokus (23).

3.4 Samebyar – institutionaliseringen och formaliseringen av rennäringen

Ungefär 1/3 av Sveriges yta räknas till det som kallas renskötselområdet (26) och på upp till 1/2 av Sveriges yta råder renbetesrätt (27). Stora delar av detta område har brukats av samer i tusentals år (28) och inkluderas i Sápmi (29). Sedan samerna kom i kontakt med svenska nybyggare så har det funnits ett konfliktintresse och en allt jämnt växande konkurrens om markens användning, från bl.a. gruvindustrin, turism och vattenkraft. Under de senaste decennierna har riksdagen arbetat för att samerna ska få möjligheten att behålla sin kultur och tradition. Ett steg i detta har varit formalisering utav renskötsel och renskötselområden.

Renskötseln är en av de viktiga kulturbärande för samerna och därför behöver ges förutsättningar att behålla viktiga betesmarker som är helt essentiella för skötseln. Under 1970-talet så kartlades renskötselns markanvändning och området delades upp i s.k. samebyar (26). En sameby är inget ort eller by i egentlig mening utan beskrivs av sametinget som ”en ekonomisk och administrativ sammanslutning med egen styrelse som för medlemmarnas gemensamma bästa ska leda renskötseln på ett visst geografiskt område” (27). Dessutom så fungerar samebyn som en juridisk person, vilket innebär att de kan föra sin egen talan inför en domstol. Renar är vandringsdjur och renskötsel därav mycket arealkrävande. Olika betesområden har olika egenskaper som är värdefulla under en viss del utav året. Därför är det mycket svårt att byta ut betesmarker eller komprimera dem (26). Dessutom är renarna både lättskrämda vandedjur (27) och renskötseln mycket känslig för väderlek och dylikt vilket gör det mycket svårt och opraktiskt att ändra fungerande vandringsleder (26).

Inom en sameby finns ofta flera olika renskötsel företag. I Sverige finns över 1000 renskötsel företag uppdelat på 51 samebyar. Det finns c. 4600 renägare (som äger minst en ren) varav 2500 är direkt ekonomiskt beroende av renskötseln. C. 85 % av renägarna bor i Norrbottens län. Antalet renar i Sverige varierar mellan 225 000 och 280 000. De mesta av renskötseln är till för köttproduktion, men en liten andel används också för t.ex. turism eller annat (27).

3.5 Riksintressen

Riksintressen är geografiska områden som har utpekats för att de anses ha nationellt viktiga kvaliteter eller värden. Områden kan vara riksintressen både i syfte att skydda, eller exploatera, eller användas för något särskilt ändamål; som t.ex. friluftsliv eller rennäring. Riksintressen behandlas och formuleras enligt 3 kap. och 4 kap. miljöbalken. Riksintressen enligt 3 kap. miljöbalken är under ansvar av ansvarig nationell myndighet. Det finns 12 myndigheter i hushållsförordningen fördelat på olika sektorer angivna beroende på ansvarsområde. Tillväxtverket, sametinget och försvarsmakten är ett urplock av dem. Riksintresse enligt 4 kap. miljöbalken är större natur – och kulturområden. Till dessa räknas t.ex. Sveriges fjäll och kuster. Kommuner ska i dialog med länsstyrelser förse med en översiktsplan över hur eventuella riksintressen i kommunen harmoniserar med andra riksintressen och vilken utvecklingsplan som finns.

Länsstyrelsen ska fått underlag av de 12 myndigheterna och en översiktsplan ska göras minst var fjärde år. En politisk bedömning görs också typiskt först i den kommunala översiktsplanen. Länsstyrelsen ska kommunicera kommunens uppfattning till staten, då riksintressena är nationella intressen. Är länsstyrelsen utav annan åsikt än kommun måste detta också framgå i ett granskningsyttrande utav översiktsplanen. Det är 12 lagar som är knutna till riksintressena, således är riksintressen mycket viktiga för svenskt beslutande och utveckling. Bland dessa lagar finns minerallagen (1991:45), ellagen (1997:857) och väglagen (1971:948) (30). Ibland så är ett område utpekat som riksintresse för flera olika samhällsintressen. Dessa kan vara t.ex. älvar och yrkesfiske, eller rennäring och mineraler.

Hushållsbestämmelserna i miljöbalken anger att när två eller fler riksintressen står mot varan så ska företräde ges åt det riksintresse som ”på bästa sätt främjar en långsiktig hushållning med marken, vattnet och den fysiska miljön i övrigt”. Skulle det vara ett fall där ett 3 kap. riksintresse ställs mot ett 4 kap. riksintresse så ges oftast 4 kap. riksintresse företräde då det anses göra större nationellt samhällsnytta. I en väl genomarbetad översiktsplan så har konflikterande intressen belysts och kartlagts; och kan på så sätt ge vägledning i en prioriteringsprocess. Prövning och slutgiltig avvägning görs vid konflikter av berörd myndighet, eller ibland av regeringen. Om riksintressen betyder väldigt mycket för respektive part, och det är svårt utt vilket riksintresse som ger störst samhällsnytta, kan prövningar och avvägningar bli komplicerade, tidskrävande procedurer (31).

3.6 Det juridiska ramverket som reglerar gruvnäringen

Sedan 1991 så regleras den svenska gruvdriften till största delen utav minerallagen (1991:45) Myndigheten SGU ansvarar för gruvindustrin (4). Bergsstaten är en organisatorisk enhet vid SGU och leds utav bergmästaren. Det är bergmästaren som beslutar om frågor enligt minerallagen (6), främst ärenden inom prospektering och gruvbrytning. Minerallagens syfte är att peka ut naturresurser som staten anser viktiga för försörjning av mineraler till samhället. Lagen reglerar också vid behov vem som är företrädde till brytning. Ett viktigt första steg för prövningsprocessen är huruvida det är en fråga om en markägarmineral eller en koncessionsmineral.

Markägarmineraler lyder under miljöbalkens bestämmelser och markägare kan teckna ett avtal med eventuellt utvinningsföretag sinsemellan om denne så vill. Men vid koncessionsmineraler så är det Bergsstaten i samråd med länsstyrelsen som ger tillstånd för utvinning då de lyder under minerallagstiftningen. Tillstånd kan beviljas till vem som helst som har förutsättningar att undersöka eller bryta en fyndighet, oavsett vem som äger marken. För att få bedriva gruvdrift så behöves flera tillstånd. De första är *prospekteringstillstånd* och *provbrytningstillstånd* vilket ges från bergsstaten och regleras i minerallagen och i miljöbalken. Ett viktigt krav för att förmå ett prospekteringstillstånd är att kunna intyga ekonomisk säkerhet. Detta är för att kunna täcka möjliga skadeanspråk i samband med prospekteringen. Inom nationalparker får det dock, utan undantag, aldrig äga rum något undersökningsarbete.

Vid beviljat prospekteringstillstånd så har verksamhetsutövare ensamrätt till undersökning av ett visst område. Detta gäller under tre år, men kan förlängas upp till maximalt 15 år. För att få tillstånd till provbrytning krävs att det görs en första miljöprovning. En miljökonsekvensbeskrivning lämnas då in av verksamhetsutövaren för att prövas av länsstyrelsen. Sedan ansökes om en *bearbetningskoncession*; tillstånd att få bryta fyndigheten. Då sker en bedömning av Bergsstaten kring huruvida brytningen skulle vara ekonomiskt lönsam och sätter den i förhållande till andra eventuella intressenter. Vidare ska en remiss skickas till kommun och länsstyrelse innan beslut fattas. Denna process kan bli invecklad om den innefattar ingående förhandlingar med samebyar eller andra intressenter. Det kan då ofta bli flera remissvändor innan länsstyrelsen lämnar sitt slutgiltiga yttrande. Bergmästaren är dock inte bunden att följa länsstyrelsens rekommendationer. Skulle länsstyrelsen avråda från att bevilja koncession men bergmästaren ändå skulle anse att det finns rimliga skäl att frångå länsstyrelsens rekommendationer; då blir det en fråga som regeringen får besluta om (4). En beviljad bearbetningskoncession gäller oftast i 25 år (6).

Sedan ska ett *miljöstillstånd* erfordras genom att gruvverksamheten prövas mot miljöbalken. Det behövs eftersom gruvverksamhet är klassat som miljöfarlig verksamhet. Det är Mark – och miljödomstolen som beslutar kring miljöstillstånd. Eftersom gruvverksamhet alltid behöver antas medföra en betydande påverkan på miljö, så finns ett krav på ett s.k. samråd innan domstolen kan fatta sitt beslut. Samrådet upprättas mellan eventuella övriga berörda intressenter; kommuner, organisationer, berörd allmänhet etc. och länsstyrelsen för att få möjlighet att yttra sig innan ett beslut tas (4). Vidare behöver verksamhetsutövare söka *tillstånd om markvisning*. Då sker en bedömning kring huruvida marken är bäst lämpad för gruvdrift eller om andra eventuella intressen borde få gå före. Beslutet om markvisning tas av bergmästaren och bedömningen görs i enlighet med lagen. Om tillstånd godkänds så är det sista steget att ansöka till kommunen om *bygglov* för anläggningar och verksamhetsdelar som dikteras i plan – och bygglagen (2010:900) och beslut tas av Bergsstaten (6).

3.7 Lagstiftning – samer och renskötsel

Sedan 1986 så avsetts medel i statsbudgeten för samebyarnas utvecklingsplanering; där en markanvändningsredovisning ska ingå. Ansvaret för redovisningen ligger hos länsstyrelsen och regleras utifrån bland annat miljöbalken. Syftet med redovisningarna är att redogöra för samebyns användning av de mark- och vattenområden som de behöver för att kunna bedriva renskötsel. Redovisningarna är viktiga som underlag i bedömningsfrågor vid konkurrerande markintressen.

Rennäringen regleras och skyddas i rennäringslagen (1993:36) och vidare i rennäringsförordningen (1993:383). Lagen ger samer tillstånd att bedriva renskötsel på såväl privat som offentliga mark och ger dessutom samer rätten att begagna vatten och mark till underhåll för sina renar och sig själva. Vidare för renskötsel bedrivs på alla marker inom renskötselområdet på de tider som rennäringslagen föreskriver.

Sametinget skriver att:

”Markägarna har sin äganderätt som markägare och samerna har sin renskötselrätt på samma mark. Rennäringslagen har till uppgift att reglera bruksrätten men är inte upphövet till rätten. Rätten återgår på en ursprunglig samisk rätt (urminnes hävd) till markerna som på civilrättslig grund är skyddad i grundlagen. Samernas rättigheter till markerna grundar sig inte på upplåtelse eller på myndighetsbeslut och är sålunda ingen förmån som staten gett samerna” (26)

I markkonflikter hänvisar sametinget till 3 kap 5 § Miljöbalken där det anges att: ”Områden av riksintresse för rennäringen skall skyddas” samt ”att mark- och vattenområden skall så långt möjligt skyddas mot åtgärder som kan påtagligt försvåra näringarnas bedrivande”. I naturresurslagen definieras dessutom rennäringens viktigaste områden. Till dessa räknas bl.a. flyttleder och övernattningsbeten. Dessa är också klassade som riksintressen (32).

4. Tidigare studier

I detta kapitel redogörs för några utav de tidigare studier som gjorts under de senaste åren i relaterade ämnen. Studiernas innehåll och slutsats beskrivs kortfattat i den mån det går. Tidigare studier har tenderat att antingen göra fallstudiebeskrivningar på ett visst område eller fokusera på social, kulturell och/eller ekonomisk exploatering utav samerna. Viktigt att notera är att flertalet utav de nyare studier som finns inom området som presenteras här är examensarbeten och i enstaka fall kandidatuppsatser.

4.1 Bilden av samer och det koloniala arvet

I sin avhandling anser Sehlin (2017) att det fortfarande råder asymmetriska maktförhållanden mellan urfolk och majoritetssamhällen (33). Dessa påvisar att det finns koloniala rester kvar i vårt samhälle (34) trots att öppen diskriminering mot samer minskat i decennier (35). Sahlin (2017) menar att genom rådande maktförhållanden så utsätts samerna systematiskt för rättighetskränkningar som beror på att urfolks perspektiv och kopplingar till marken ofta förminskas eller ignoreras när de står i motsättning till extraktiva ideologier (33). På så vis får samerna utkämpa konflikter på orättvisa juridiska villkor. På liknande sätt menar Östberg i sitt examensarbete *Samerna: Sveriges dolda rättshistoria* (2017) att samerna juridiskt drar på en kolonial last:

”De rättsprocesser som ägt rum, eller fortfarande är pågående, mellan samer och privata fastighetsägare samt samer och staten är ett resultat av den koloniala svenska rättshistorien samt lagstiftning som infördes under ’rasismens tidevarv’” (36)

Det är tydligt att kolonialt förflutet fortfarande har direkt påverkan på samerna menar Frändén (2010) i sin avhandling *Att blotta vem jag är: släktnamnskick och släktnamnsbyten hos samer i Sverige 1920-2009*. Sedan rasbiologins guldålder så har samer systematiskt bytt namn och assimilerat sig i ett försök att undkomma sitt samiska ursprung och innebörden av ett sådant i ett svenskt samhälle. Detta är något som fortsatt in i vår tid och som visar på att bilden av samerna fortfarande inte återhämtat sig (37).

Loomis (2000) menar att urfolk fortfarande ofta framställs som utvecklingsfientliga och att urfolkliga värden oftast anses abstrakta. Han menar dock att urfolk inte är bakåtsträvande, utan att dess värden inkluderar mer än vad som kan mätas i penningvärde. Det västerländska systemet har inget sätt att värdera värden utanför den ekonomiska marknaden och därför uppfattas och framställs urfolkliga värden som abstrakta och oförståeliga. Han konkluderar att den västcentriska synen på urfolk och oviljan att förstå avvikande kulturer är ett tydligt kolonialt arv (38). Detta bekräftas också i examensarbetet *Samisk rätt i Sápmi? – Om mediebildens av markkonflikten i Kallak* av Auran (2013) där författaren konkluderar att samiska värden inte framställs på ett rättvist sätt i media. Med konflikten i Kallak som exempel så lyfter författaren de olika intressen som står mot varann och menar att det är en tydligare förmedling utav de ekonomiska intressen som gruvbolagen står för i kontrast mot de, ur västerländsk syn, kanske mer abstrakta värden som marken står för samerna som kultur- och traditionsbärare (39).

4.2 Samisk kamp för sin kultur

Liliequist och Cocq (2014) talar om den samiska kampen för att få behålla sin kultur. Sedan kolonisationen av Sapmi så har samerna varit i en lång kamp för att få tillbaka mark som de anser sig ha rätt till och för att få behålla sin kultur. Artikeln diskuterar hur ständiga ekonomiska och politiska initiativ riskerar att underminera de viktigaste kulturbärarna och därmed på sikt också den samiska kulturen som helhet. Några av de viktigaste kulturbärarna så som det samiska språket och rennäringen har endast under de senaste decennierna fått visst skydd och det koloniala arvets folkliga assimilering är fortfarande ett faktum. Särskilt lyfts konflikten i Rönnbäck upp där de samiska värdena på ett väldigt tydligt sätt utmanas av politiska och ekonomiska intressen (40).

Denna problematik är något som till stor del också lyfts i denna studie där också bland annat Rönnbäck används för att illustrera en samisk kamp för att få behålla sin kultur i kontrast till gruvbolagens ansedda rätt till ekonomisk expansion. Detta diskuteras vidare av Larsson (2014) som problematiserar hur gruvdrift riskerar att helt underminera samernas rätt till marken och därmed också sin kultur.

En del utav samernas kultur är oral och kommer ifrån traditioner och relationer till marken och dessa riskerar att helt försvinna i takt med att gruvbolagen sprider ut sig över samisk mark. Hon menar att detta tillåts pga. att det finns en bristande kunskap gällande det samiska kulturarvet och dess förståelse om att marken har ett egenvärde i sig. Vidare menar hon att svensk ”nationalistisk agenda” möjligen kommer i vägen för samiska värden och istället främjar ekonomiska intressen (41). I denna studie diskuteras likaså värden i relation till mark och dess påverkan på strukturer.

4.3 Gruvor på samisk mark

I sin kandidatuppsats *What local people?* (2013) så diskuterar Strid den påstådda samhällsnyttan som gruvbolagen bidrar med genom nyetableringar av gruvor på samisk mark. Gruvdrift i Kallak skulle troligen resultera i att samerna som bott i området i tusentals år tappar rätten sin mark och möjligen att försörja sig på platsen. Studien problematiserar konflikten i Kallak genom att granska lokalbefolkningen och i synnerhet den gruvkritiska lokalbefolkningen. Lokalbefolkningen ska enligt gruvbolagen gynnas av gruvexpansionen, men många är också starkt kritiska mot utvecklingen och tar till civil olydnad (42).

Även om det finns likheter med denna studie så tar Strid (2013) främst upp lokalbefolkningens perspektiv medan denna studie lyfter samerna och gruvbolagen. Gruvbolagens eget rättfärdigande beskrivs vidare i Hansis (2017) kandidatuppsats där Hansi studerat de juridiska och politiska metoder som gruvbolaget använder för att rättfärdiga sin expansion.

Hon beskriver hur gruvbolagen hävdar att a) samerna varit på marken under mycket lång men inte har någon juridisk bindande rättighet till den och därav är marken i praktiken inte deras att hävda b) en gruvexpansion gynnar området ekonomisk och således även områdets möjlighet till utveckling och investeringar c) det finns en dialog med samerna om samexistens. Hansis studie är en fallstudie över Kallak medan denna studie aspirerar att visa på bredare samband i konflikterna mellan samer och gruvbolag generellt. Hansi konkluderar att någon dialog om samexistens är obefintlig och att gruvbolagen använder sin överlägsna ekonomiska position och sina juridiska fördelar för att rättfärdiga sin expansion på samisk mark (43).

5. Teori

Det huvudsakliga syftet med detta kapitel är att förmedla och öka förståelsen för några utav de centrala teorier och teman som utgör grunden för – eller inspirerar den analys av resultat och diskussion som kommer i senare kapitel. Teorierna kommer att beröra först tillgången till mark och sedan relationen till mark.

5.1 Ägandebegreppet

Möjligheten att äga något är baserat på en social norm där samhället accepterat att en person kan äga en sak. Definitionen är lös då normer ändras med att samhället gör det. Ägande utav något ger ägaren fullständig laglig rätt att göra som denne vill med det som ägs, vore det att använda, sälja eller förstöra (44).

I dokumentet *”Toolkit and guidance for preventing and managing land and natural resources conflict”* (2012) publicerat av FN så diskuteras olika typer utav tillgång till mark utav en privatperson, som beskrivs nedan. *Privat* – rättigheterna tillhör en privatperson, par, grupp eller etablering av någon typ. *Kommunal* – det finns en viss allmänrätt för alla inom en viss ”commune” (eg: kommun, samhälle, gemenskap) där man som medlem har tillgång till mark och dess tillgångar. S.k. ’medlemskap’ kan vara transparent och kriterierna för medlemskap kan vara juridiska eller rent kulturella. Icke-medlemmar kan exkluderas. *Öppen tillgång* – speciella rättigheter kan inte tillskrivas en individ eller grupp. Man kan inte exkluderas. Skog och havsmiljö kan vara exempel på ’öppen tillgång’. *Statligt* – Rättigheterna tillskrivs staten och offentlig sektor. Statlig mark delas typiskt upp mellan en del som tjänar för ’samhällets välfärd’, som t.ex. sjukhus, och en del som tjänar för ekonomiska intressen (45).

Ägande utav mark är dock mer komplicerat än regelrätt ägande utav en sak eftersom det finns en viktig skillnad i att inneha ägandeskap (eg. *ownership*) och att inneha besittning (eg. *possession*) av mark. Att inneha besittning beskrivs som privat – och exklusiv rätt till kontroll över – och användning av ett t.ex. ett materiellt objekt eller mark. Förutom mot just den rättmätige ägaren så har man i och med besittningsrätt laglig rätt mot alla andra anspråk på marken. Därför kallas ibland besittningsrätt för ”nio tiondelar av lagen” (46).

Distinktionen mellan ägande – och besittningsrätt är väldigt viktig i en juridisk mening. FN beskriver:

”There are many types of rights in land. These include rights to: occupy, enjoy and use land and resources; cultivate and use land productively; restrict or exclude others from land; transfer, sell, purchase, grant or loan; inherit and bequeath; develop or improve; rent or sublet; and, benefit from improved land values or rental income. For simplicity’s sake, these rights are usually summarized as use rights, control rights, or transfer rights. It is important to recognize, however, that the system of land tenure does not simply confer rights – restrictions and responsibilities are also included” (45, s 17)

För samerna är denna distinktion i praktiken avgörande för deras rättigheter. När samerna erkändes som ett urfolk utav Sverige 1977 så inkluderades dem av den folkrätt som ger dem utökade rättigheter jämfört med andra minoriteter. Dessa rättigheter inkluderar bl.a. land och vatten. FN utökade dessa rättigheter 2007; framför allt till att främja självbestämmande och inflytande. Rättigheterna har växt fram som en insats för att främja bevarande av urfolkskulturer. En reaktion på att urfolks marker i århundraden har krympt till följd av kolonisation. Marken är en kulturbärare för de flesta urfolk och att ge tillbaka rätten till marken till urfolken har varit en åtgärd för att bevara kulturen.

Rätten att använda marker som traditionellt används har bottnat i ett ansett behov till dem och således givit urfolket bruksrätt av marken. Denna rättighet innebär att konkurrerande verksamhet som skogsbruk eller gruvdrift inte påverka markanvändningen så att det blir för svårt eller omöjligt för urfolket att bedriva traditionella näringar. Enligt folkrätten innebär det t.ex. att en gruva inte får öppnas där den stör samernas renskötsel, oavsett om den skulle generera stora ekonomiska intäkter.

Det finns dock en problematik i att bruksrätt inte innebär äganderätt. Äganderätt har under lång tid baserats på uppodling av land som grund och det får konsekvenser för samerna. Det innebär att icke-stationärt bruk av mark inte inkluderas till bruksrätten. Nomadiserad boskapsskötsel, som renskötseln, är ett sådant exempel som kan falla mellan regleringarna. I en artikel från samiskt informationscentrum så förklarar Mattias Åhrén, folkrättsjurist vid Tromsø universitet och ordförande i Samerådet, att finns det en tendens till en ny uppfattning;

” Det som kommer mer och mer vad gäller internationell folkrätt och markrättigheter är en äganderättsdimension eller en dimension av mark-, land- och naturresursrättigheter som är inte bara är baserad på en kulturell rättighet, utan på egendomsrätt ”

Problematiken bottnar i koloniseringen; där staten tog mark och tillsatte lagar som angav att urfolkens brukande av land inte gav upphov till ägande – det kunde man endast få genom stationärt bruk, som t.ex. jordbruk. I Sverige så erkänns ursprungbruk som giltigt upphov till ägande av land. Men i Sverige som uppger man att renskötseln är för flyktig för att kunna utgöra grunden till äganderätt. Enligt M. Åhrén i samma artikel så skulle;

”Ett mål om äganderätt i ett renskötselområde skulle idag - förutsatt att samerna kan visa att man har varit i området med sina renar - resultera i att Sverige tvingas erkänna att samerna äger området” (47)

5.2 Kapitalism i relation till mark

Ett vitalt problem för denna diskurs är att det sätt som urfolk hävdar rättighet till mark inte bottnar i samma grunder som de gör i västvärlden. Enligt marxistisk teori så är grunden för ett samhälle dess ”mode of production” (eg. *produktionssätt*). För att förstå samhället och dess uppbyggnad, funktion m.m. så behövs förståelse för hur samhället producerar det som behövs för överlevnad, som t.ex. livsmedel och husrum, samt hur välstånd kommer till.

Enligt Marx så är det en viss grupp utav människor, kapitalisterna, som äger dessa medel och bland dem inkluderades mark. Marxism utgår från att produktionsmedel, inkl. mark och dess tillgång, bruksrätt m.m., och dess associerande sociala ordning är grunden för samhället. Enligt marxistisk geografisk teori så leder kapitalism till exploaterande sociala relationer och därför uppstår markkonflikter (48).

Hesketh (2013) problematiserar uttrycket ”klasskamp” och gör en återkoppling till Samuel Huntingdons tes om ”clash of civilizations”. Han menar att denna s.k. ”clash” inte är någon framtida apokalyptisk profetia utan är en klasskamp som pågått mellan västmakter och urfolk sedan Columbus officiellt upptäckte Amerika 1492. Konflikten består av de kapitalistiska intressen att transformera urfolksland till en ekonomisk tillgång och de urfolk som kämpar mot den fördrivning som en sådan utveckling skulle innebära och försvarar sina rättigheter till marken. Han beskriver urfolkens kollektivism som motsats mot en imperialistisk kapitalism som tagit koloniserad mark och assimilerat dess invånare. Men han problematiserar också ”klasskamp” som en lösning på problemet, som han anser sträcker sig förbi kulturell klassificering av ojämlikhet (49). Han skriver att:

“We must therefore be wary of appealing only to cultural categories without questioning the fundamental structural inequalities engendered by the social relations of production. As Marx saw, the former may lead to political emancipation, but it is through the latter than human emancipation can be found” (49, s 71)

5.3 Markkonflikter

Enligt det amerikanska utrikesdepartementet så finns det två potentiella innebörder av en markkonflikt. Inledningsvis kan en markkonflikt innebära en meningsskiljaktighet eller oenighet kring mark och dess användning. Dessa involverar två eller fler konflikterande parter med fokus på ett viss tydligt avgränsat område. Dessa konflikter kan typiskt lösas inom existerande lagar och rättssystem. Hur en skog ska användas, som naturreservat eller för timmerindustri är ett exempel på sådan konflikt. Den andra potentiella innebörden för markkonflikt är när grupper gör konflikterande anspråk på ett eller flera områden. Som kontrast har dessa konflikter en sådan bredd och djup i sig att de sällan lösas inom existerande lag – och rättssystem. Det finns oftast ingen konsensus över vilka regler att förhålla sig till och parterna kan mycket väl ha både olika mål med och syn på konfliktens natur. Inte sällan kan dessa konflikter sluta med våldsamt utfall (50).

Hesketh (2013) menar att det är viktigt att undersöka och problematisera vad som utgör vår verklighetsbild. Att bryta ner fixeringen för kategorier och konfrontera de fundamentala processer och den interaktion som utgör vår sociala verklighet. På så vis kan den rumsliga transformationen som skedde till följd av kolonialismen undersökas och essentiella frågor gällande tillgång till mark och naturresurser, inkluderat bruksrätt och arbetsrätt, kan ställas. Svårigheter att göra upp med strukturell och/eller historisk orättvisa är en av de mest troliga anledningarna bakom, ofta långdragna, markkonflikter. En utdragen konflikt kan ha stor påverkan på människors liv och markkonflikter kan direkt störa deras levebröd eller möjlighet till uppehälle (49).

I sitt dokument så listar FN några scenarion som anses extra svåra och dessa inkluderar; *tvångsförflyttningar* som skett under lång tid, *historisk orättvisa* som påverkat generationer och *överlappande rättigheter* när flera parter gör anspråk på samma mark. Dessa scenarion är ofta resultat av kolonisering på urfolk eller lokalbefolkning. I sitt dokument har FN en modell för markkonflikter som de kallar för ”konfliktcykeln” som består utav fem faser. För att undvika eller lösa en markkonflikt så behövs förståelse för dess innebörd och process. FN menar att markkonflikter ofta delar många gemensamma drag.

Platser som kantas av markkonflikter tenderar att ha svaga och/eller hierarkiska institutioner och juridiska ramverk som skapar en ostabil och/eller exkluderande situation. Under perioder av *relativ stabilitet* krävs därför reformer. Minoriteter tenderar att ta till våld under *perioder av osäkerhet* eller *öppen konflikt* där markkonflikter agerar katalysator för bredare missnöje. Att stärka demokratiska strukturer och lösa markrättighetsfrågor på gräsrotsnivå tenderar att vara vitalt vid *fredsprocesser*. Misslyckanden att lösa sådana problem kan ge *post-konfliktuella* svårigheter.

I sitt dokument så berör FN också samma problematik som Hesketh (2013) gör i sin artikel i att lyfta ut ojämlikheten och orättvisan som anledning till markkonflikter snarare än enbart konflikt över tillgång på resurser. Att förenkla ner konflikterna till enbart politiska eller ekonomiska termer är inte att ge en sann bild utav situationen, och inte bärkraftigt om syftet är att nå en hållbar situation (45). De avslutar med:

”Land and natural resource issues are almost never the sole cause of conflict. Land conflicts commonly become violent when linked to wider processes of political exclusion, social discrimination, economic marginalization, and a perception that peaceful action is no longer a viable strategy for change” (45, s 8)

5.4 Konflikterande världssyn

Bortsett från det teoretiska perspektivet på tillgången till mark, som ofta bottnar i juridiska – eller politiska grunder, så finns även teoretiska perspektiv på relationen till mark. Denna relation bottnar ofta i kulturell -, historisk – eller traditionell anknytning till marken snarare än under kategorier av västerländska lagar. I sitt dokument diskuterar FN betydelsen av mark som beskrivs rent fysiskt som ”the surface of the earth, the materials beneath, the air above and all things fixed to the soil”. Men mark är ofta mer än enbart en juridisk och/eller ekonomisk tillgång. Oftast är mark också en källa för identitet, i synnerhet bland urfolk. I många samhällen är mark och identitet djupt förankrade. Detta beskrivs av FN som förankring som sträcker sig förbi individen och kan utgöra identitet på såväl lokal, regional som nationell skala. Tillgången till mark utgör stommen för överlevnad och genomsyrar på så vis hela samhället (45).

”At the household level, access to land confirms membership in a community. Without access to land, the physical security of households may be at risk. In many societies, women-headed households may be particularly vulnerable without land, lacking an important livelihood asset as well as the security of a community” (45, s 16)

Urfolkens annorlunda relation till mark blir problematisk när de regleras utifrån strukturer som inte beaktar dessa skillnader. I västvärldens marknadsekonomiska system så är mark en vara, att bli köpt, såld, använd eller förstörd enligt uppfattning av dess ägare. I västvärlden så härstammar relationen till marken från denna marknadsekonomiska syn. Givetvis kan mark ha en kulturell eller historisk betydelse, eller vara identitetsgrundande på individnivå, men strukturellt avhandlas mark som en materiell tillgång. Detta synsätt delas inte av många urfolk, som har en långt mer holistisk syn på marken och dess egen relation till den (38).

Många urfolk har en koppling till mark och land som sträcker sig långt bortom det materiella. Aboriginerna t.ex. säger sig ha en social, kulturell, fysisk och spirituellt koppling till marken. De är ett med marken och marken är en del av dem. Holistisk syn på mark är negligerad och försummad i modern västerländsk lagstiftning och planeringsarbete. Urfolk anser att allt som växer och finns på en plats, vare sig det vore stenar, träd, en flod eller människor, är sammankopplade både i denna värld och bortom den. Många urfolk har dessutom bott på en plats under väldigt lång tid och ser den traditionella platser som den enda rätta för dem; vilket ger dem ett ansvar att ta hand och vårda platsen. Enligt en aboriginsk elder så;

”Hälsan av marken och vattnet är centralt för deras kultur. Marken är deras mor, och det är djupt genomsyrat i deras kultur, men ger dem också ett ansvar att ta hand om den. De känner lika starkt med marken i dess olika livsformer, som smärta i dess egen kropp. Landskapet är deras andra skinn” (51)

Mark ses inte som någon materiell tillgång som kan förfinas för att generera ekonomisk tillväxt, utan urfolk ser traditionellt mark som något färdigt och fullständigt som behöver bevaras. De största skillnaderna på västerländsk och urfolklig traditionell världssyn presenteras kortfattat här nedan. Givetvis är dessa skillnader generella och subjektiva utav författaren.

Västerländsk världssyn

- * Rationell, skeptisk
 - * En sanning; baserad på västerländsk vetenskap
 - * Tiden är linjär, framtidsorienterad
 - * Individ – och människocentrerad
- (52)

Urfolklig traditionell världssyn

- * Spirituellt orienterad, tro och tillit
- * Många sanningar; individuell upplevelse
- * Tiden är cirkulär
- * Människan inte i centrum, del av helhet

5.5 Utvecklingsbegreppet

Skillnaden i relation till mark speglas också i det olika konflikterande parternas syfte i anspråk på marken. Enligt kapitalistisk modell så främjar en ständig ekonomisk tillväxt utveckling av samhället. Men synen på utveckling och dess innebörd är sällan så enkelformad som västerländsk konsensus av den ofta beskriver. Att definiera ordet ”utveckling” är svårt eftersom det är ett värdeladdat ord, men ordet används oftast i västvärlden för att beskriva en process där något blir bättre över en period av tid. Eftersom utveckling ses som en process mot något bättre är också ständig utveckling något som är eftersträvansvärt (53).

Det finns dock en problematik i detta då världspopulationen har stor mångfald i sociala -, kulturella – och ekonomiska termer och förutsättningar. Det finns dock en stark konsensus i västvärlden för mått av utveckling; åtminstone på nationell nivå. Detta är något som Hesketh (2013) kallar för en ”kolonisation av utvecklingsbegreppet” där sättet att mäta utveckling görs utifrån kapitalistiska socio-ekonomiska mått (49). Detta är tydligt i den binär som nord-syd länder representerar. Måttet för denna utveckling mäts framför allt i förekomsten av marknadsekonomi, demokrati, välfärdsstat, industrialism och troligen främst BNP/capita. Sociala faktorer, som t.ex. jämställdhet och rent vatten, räknas in i definitionen, men är nertonade jämfört faktorerna av västerländsk ekonomisk och politisk modell.

Det finns en problematik i att utvecklingsbegreppet, trots att det inte är universellt, appliceras så inom politiken. Av de fem länder som anses ha högst HDI; så återfinns tre utav dessa länder, Norge, Australien och USA, även bland de länder som per capita släpper ut mest växthusgaser. På så vis uppehålls ett land som Australien, som lever på resurser som hade krävt över fyra jordklot för att vara hållbart, som mycket högt utvecklat (53). Urfolk uppfattar sig som ett med marken de bor på; därav kan inte fördärvandet av den ses som utveckling i någon positiv mening.

Hesketh (2013) menar att distinktionen utgör en fråga för demokratin. Han argumenterar att det finns en upplysthet kring att ”den gamla ekonomiska modellen” inte fungerar, då jordbruk, olja m.fl. inte är hållbart i stundande modell, men att strukturell och kulturell diskriminering inte tillåter att undersöka alternativa modeller. Han pekar på ett exempel i södra Mexiko där upplyftandet utav traditionellt urfolkliga metoder har hjälp samhället nå ”utveckling på bred front”. Han lyfter upp ekoturism, cirkulär ekonomi och bioprospektering (sökandet – och kommersialiseringen av nya produkter baserade på ekologisk modell) som exempel på åtgärder för att bredda utvecklingsbegreppet och praktisera demokrati. Men det västerländska systemet är inte tillräckligt öppet för förändringar och demokratis strukturer är skapade av dem som gynnas av dem argumenterar han.

Detta är en tes som bygger på den marxistiske geografen David Harveys teori om ”accumulation by dispossession”. Harvey beskriver hur en kapitalistisk modell resulterar i en centralisering av makt och tillgångar, genom att fördriva allmänheten från dess tillgång till mark eller tillgångar. Det är dessa strukturer som Hesketh menar driver vår utvecklingssyn och därmed också rättfärdigar vår kolonisering av urfolksland (49).

5.6 Hållbarhetsbegreppet

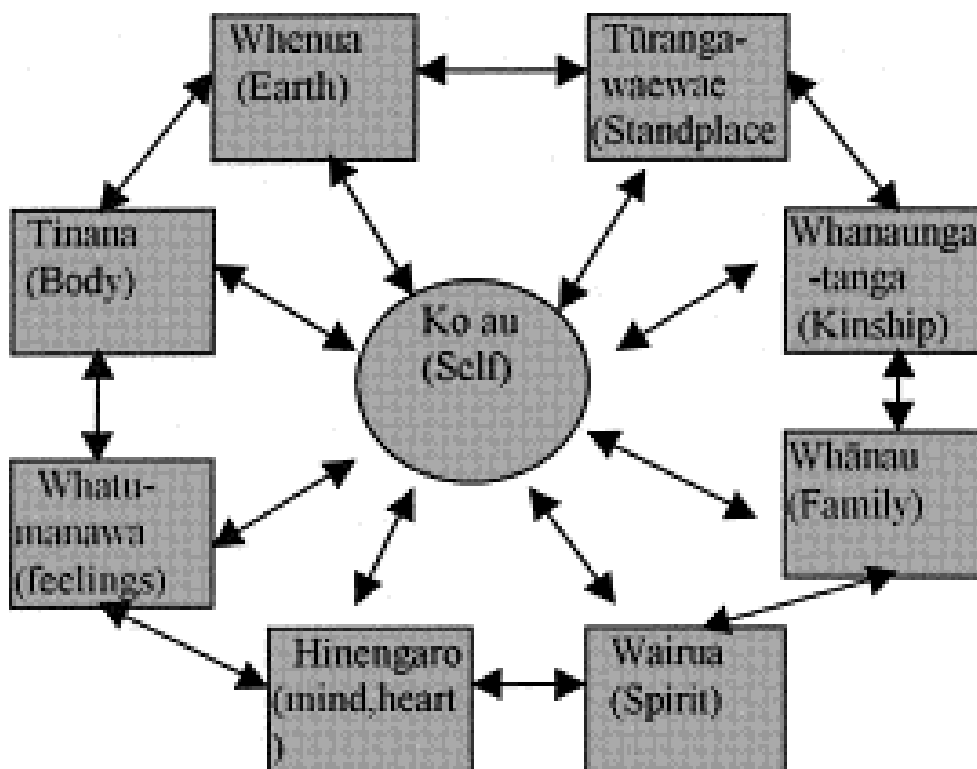
Utvecklingsbegreppet är tätt relaterat till hållbarhetsbegreppet. Cambridge dictionary beskriver ’hållbarhet’ som ”förmågan att fortsätta på utsatt kurs under en förbestämd tid” (54). Under de senaste decennierna har hållbarhetsbegreppet blivit nästintill synonymt med varaktig förändring på större skala relaterat till sociala, ekologiska och ekonomiska faktorer. Eftersom nuvarande ekonomisk modell är vida ansett ekologiskt ohållbart på sikt, så har utveckling, i form utav ekonomisk tillväxt, och ekologisk hållbarhet slagits ihop för att forma hållbar utveckling.

Begreppet lanserades i Brundtlandsrapporten 1987 och definieras som ”utveckling som tillgodoser dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillgodose sina behov”. Hållbar utveckling är idag ofta normen för ekonomiska och ekologiska beslut och planering (55). Miljöproblem är ofta en direkt konsekvens till följd av exploaterande användning av naturresurser. Detta är särskilt påtagligt i utvecklingsländer.

Ett sätt att ytterligare bredda hållbarhetsbegreppet är att se bortom de ekonomiska ramar som formar det västerländska samhället. Det menar Loomis (2000) i sin artikel *'Indigenous populations and sustainable development: building on indigenous approaches to holistic, self-determined development'*. Han argumenterar för att hållbarhet inte går att nå via existerande ekonomisk modell utan genom ett nytt mått på utveckling. Han påtalar urfolkens holistiska syn på utveckling och menar att den i sin natur är hållbar. Men eftersom den inte är ”vetenskaplig” så överses den av myndigheter (38), vilket också manifesterar den demokratiska problematik som Hesketh (2013) påtalar.

Loomis menar att västvärldens ovilja att öka sitt mänskliga kapital och främja en bredare syn på koncept hållbarhet beror på att a) urfolk ses som traditionella, bakåtsträvande människor vars världssyn är inkapabel med modern utveckling b) kolonial rest där urfolk har marginaliserats i utvecklingsprocessen c) metodiken använd utav urfolk anses primitiv, traditionell och praktisk och på så sätt inte uppfylla de analytiska eller vetenskapliga grunder som västerländsk vetenskap bygger på d) de visioner så urfolk tros ha framställs som lokala och idealistiska i motsats mot västerländsk grund som är kritisk i sin natur. Men Loomis argumenterar också för att den praktiska kunskap som urfolk besitter om sin omvärld kan vara mycket användbar i ett syfte att nå ett hållbart samhälle.

En holistisk utveckling innebära inte nödvändigtvis att återgå till ett mindre avancerat samhälle, men det innebär att återgå till att leva 'närmare naturen'. Loomis använder det Nya Zeeländska Maorifolkets syn på holistiskt levande som exempel i sin artikel. Genom att enbart mäta utveckling i ekonomiska termer menar Maori att hållbarhet aldrig kan nås, varken på individnivå eller på global nivå. De lyfter ur hållbarhetsbegreppet ur sin kategoriska plats inom ekonomi och politik och ser hållbarhet som ett helhetsbegrepp (38). Detta, enligt västerländsk praxis, ovetenskapliga sätt att se på sig själv och sin omvärld illustreras på nästa sida.

(38, s 898)

Denna uppfattning delas till stor del av traditionella urfolk globalt och ger en alternativ bild av vad hållbarhet innebär inom ett samhälle. Loomis (2000) argumenterar att det västerländska sättet i sig självt är ohållbart och destruktivt men att en holistisk hållbarhet varit hållbar genom alla tider (38).

”the circle has been used by “traditional” peoples throughout the ages to symbolise the wholeness of existence and the symbiotic relations between human beings, nature and the spirit world” (38, s 898)

Att det västerländska samhället är ohållbart är uppenbart enligt denna modell då a) det finns klyftor mellan människor inom samhället b) det finns en distinktion mellan människa och omvärld. Enligt den holistiska modellen så anser Maori att det finns en sammankoppling mellan t.ex. god hälsa och en bra utbildning, tillgång till mark och en lycklig familj eller någon annan intradimensionell koppling. Hållbarhet nås endast när människa lever i harmoni med naturen och sig själv (38).

”Maori approaches to development “do not recognize clear sectoral demarcations between social, cultural and economic areas.” Maori proposes a model self-determined development centred on authority and control. Of particular importance, according to this framework of contemporary issues, are the natural environment, heritage and identity, human resources, land holdings and ocean resources” (38, 898)

Det är dock inte enbart bland traditionella urfolk som hållbarhetsbegreppet har kommit att diskuteras. Även inom västvärlden och det nuvarande ekonomiska systemet så har alternativa modeller lyfts för att nå ökad hållbarhet. Ett effektivt sätt att nå hållbarhet är genom att övergå till ett bredare och mer cirkulärt perspektiv på utveckling och hållbarhet. Det uppnås genom övergången till cirkulär ekonomi menar George, Chiang Lin & Chen (2015). I sin artikel skriver dem om övergången från ständig ekonomisk tillväxt till en cirkulär ekonomi. De framhåller att en övergång till cirkulärt tänkande är essentiellt för att nå hållbarhet och att ekonomisk tillväxt aldrig, rent matematiskt, kan bli hållbart eftersom jorden har ändliga resurser.

På så vis argumenterar dem även för att hållbar utveckling inte går att nå i praktiken. Den stora förändringen menar författarna är användningen och återvinningen av avfall. Genom återanvändning så kan ett cirkulärt system skapas där det återskapas lika mycket som det används, och på så vis nås hållbarhet (56). Sammanfattningsvis så skriver de att:

”the improvement in environmental quality, as measured by a reduction in pollution, can only be achieved by an increase in the environmental self-renewal rate or the recycling ratio” (56, s 60)

6. Kallak och Rönnbäck

I detta kapitel så redogörs för de två konflikter – Kallak och Rönnbäck – som denna studie bygger på. Först kommer en kort inledning, sedan en områdesbeskrivning med kort bakgrund och slutligen följer en kronologisk redogörelse för respektive konflikt.

6.1 Inledning

Under de senaste åren har kritik och protester mot etableringen av gruvdrift ökat över landet. Framför allt har det varit kritik på lokal nivå, som i vissa fall varit så omfattande att den fått nationell spridning. Bakom en stor del utav detta motstånd, främst i Norrlands inland, står renskötare i samebyar. De har känt sig trängda av planer på gruvdrift och både kämpat mot och överklagat prospekteringar och tillstånd för gruvbrytning. Men trots stort motstånd har ändå länsstyrelsen ofta godkänt bearbetningskoncessioner (7).

I detta kapitel tas de två kanske allra största konflikterna i Sverige som involverat samer och gruvbolag under de senaste åren upp. De två konflikterna är dessutom intressanta på så vis att de är mycket olika samtidigt som det är uppreppande mönster. I Kallak kretsar konflikten kring ett visst område som anses mycket betydelsefullt, medans det i Vapsten handlar om en enskild sameby och konflikter som kretsar kring den. Men i bägge fallen så är det natur – och kulturvärden som ställs mot ekonomiska satsningar, tillväxt och utveckling.

6.2 Konflikten i Vapsten (Rönnbäck)

6.2.1 Områdesbeskrivning – Vapstens sameby

Vapstens sameby ligger i Västerbotten län och är en fjällsameby. De har 8 registrerade renskötsel-företag och har sina åretruntmarker i Storumans kommun. Länsstyrelsen i Västerbotten län reglerar högsta tillåtna antalet renar för Vapstens sameby; vilket nu är upp till 6500 djur (57). Vapstens sameby sträcker sig över en areal på 9725 km² (58) och närmast liggande större tätort är Lycksele. Konkurrerande markintressen inom Vapstens samebys areal är bl.a. skogsbruk, turism, vattenkraft, vindkraft och gruvdrift (59). 2017 fanns det c. 53 000 renar i Västerbotten län (57).

6.2.2 Konfliktsredogörelse

Vapstens sameby har under de senaste åren protesterat i flera uppmärksammade fall mot etableringen av gruvdrift i området. I Rönnbäck, utanför Tärnaby – också i Storumans kommun, så beviljades IGE Resources/Nickel Mountain Group AB tre bearbetningskoncessioner. Enligt motståndarna så var denna planerade nickelgruva ett högriskprojekt, som hotade både samhälle och natur. Området som gruvan skulle täcka skulle motsvara större delen utav Stockholm i yta och nästan enbart täcka traditionellt samisk mark då Rönnbäck är samiska åretruntmarker.

För samerna är området mycket viktigt både för rennäringen och för sin kulturella innebörd, men området utgör också ett riksintresse som kulturmiljö. Motståndarna menade att den potentiella nickelgruvan skulle bära med sig buller, damm, läckage, avfall, vägar m.m. - och att enbart allt trafik som skulle tillkomma skulle förändra området i grunden och nästintill omöjliggöra den samiska livsstilen och kulturen. Dessutom påtalades de stora miljökonsekvenser som skulle följa ett projekt av den beskrivna karaktären. Bland annat riktades skarp kritik mot projektets enorma elförbrukning (uppskattat till nästan 1 % av all elförbrukning nationellt), massiva Co2 utsläpp och stora mängder avfall. Potentiella konsekvenser för miljö, djurliv, fiske m.m. påtalades enorma och dessutom ansågs projektet som ett direkt hot mot lokalsamhällen.

Kritik riktades vidare mot regeringen som subventionerar gruvnäringen årligen med flera miljarder kronor, istället för att satsa på återvinning av metaller. Som alternativ så lyftes den enorma potential som tros finnas inom återvinning och det refererades bl.a. till att metallåtervinning enligt forskning på Linköpings universitet anses gynna både miljö och ekonomi i jämförelse med gruvnäring. Regeringen godkände dock gruvan 2013 och trots stora protester så nekades överklagan. Då överklagade Samerådet till FN och deras rasdiskrimineringskommitté. FN gick då in för första gången in i ett gruvprojekt i Sverige och stoppade all verksamhet medans ärendet utreddes (60). Eftersom området ansågs som ett riksintresse för både rennäringen och mineralutvinningen så fick regeringen ta beslut och de gav företräde till gruvindustrin då mineralutvinningen ansågs göra mer samhällsnytta eftersom gruvan skulle kunna generera upp till 500 jobb.

Samerna menade dock att "regeringens beslut strider mot flera artiklar i FN:s konvention mot rasdiskriminering, bland annat om lika behandling i domstolar samt skydd mot egendom". Regeringens svar var att rasdiskrimineringskonventionen gäller äganderätt, och att i det aktuella fallet handlar om bruksrätt. Men FN höll inte med och 2017 gavs samerna rätt i frågan och regeringen tvingades stänga gruvan. På beslutet kommenterade juristen Mattias Åhrén i en artikel i SR att "Det är precis det vi har hoppats på, de säger att det är ett fullbordat brott mot egendomsrätten, Vapsten samebys egendomsrätt, redan när regeringen fattar sitt beslut" (61).

Under ungefär samma tidsspann hade Vapstens sameby också fått protestera mot etableringen av en guldgruva i Fäbodliden, utanför Lycksele – som också ansågs utgöra ett hot mot miljö, kultur och samhälle (7). Bakom denna gruva står det Australienska gruvföretaget Dragon Mining som är verksam på flera platser i bl.a. Sverige och Finland (62). Under 2017 så lyftes kritik mot gruvan från flera parter, utöver samerna. Under en inspektion så fann arbetsmiljöverket flertalet brister och riktade skarp kritik framför allt mot risken för exponering av kvartdamm, till följd av överskridande nivåer av vätecyanid (63).

Vidare riktade naturvårdsverket kritik mot att gruvans saneringsprogram inte levde upp till miljöbalkens krav så sent som i september 2017 (64). Trots detta fick Dragon Mining godkänt tillstånd till provbrytning bara en dryg månad senare. Verksamheten är schemalagd att påbörjas i maj 2018 och ska inledningsvis pågå i 6 till 9 månader och innefatta c. 50 arbetstillfällen (65).

Redan i januari 2018 överklagades provbrytningstillståndet av naturvårdsverket som ansåg att saneringsmetoderna behöver ses över (66). Men trots det stora motståndet så är antalet beviljade bearbetningskoncessioner inom Vapstens sameby högst i länet. Även om länsstyrelsen medger att det är hårt tryck på området menar de att det är svårt att finna lämpliga platser och mellanvägar. Men samerna anser att det ska finnas samexistens och det är inte på lika villkor då gruvbolagen kan erbjuda stora investeringar och arbetstillfällen (7).

6.3 Konflikten i Kallak

6.3.1 Områdesbeskrivning

I Norrbottens län, sträckt över en yta på 9400 km² inom Gällivare och Jokkmokks kommuner ligger Laponia. Området innefattar de fyra nationalparkerna Padjelanta, Sarek, Muddus och Stora Sjöfallet samt de två naturreservaten Sjaunja och Stubbá. Dessutom omfattas också bl.a. flertalet andra naturområden och flertalet samebyar till området. Samerna har varit på platsen i tusentals år och området representerar också Europas största sammanhängande naturlandskap.

Sedan 1996 så är Laponia ett UNESCO världsarv, både för sin natur – och kulturvärde, vilket är unikt. Området är mycket viktigt för både för samerna, för rennäringen och med samhällligt-och kulturellt värde, men också i det faktum att det innehar mycket skyddande naturområden (67). Men på senare år har Laponia stått i centrum för en av de mest infekterade konflikterna i svensk gruvhistoria. Detta beror på att det brittiska gruvföretaget Beowulf Mining ansökt om att få etablera en gruva i Kallak (samiska: *Gállok*), strax väster om Jokkmokk och mycket nära Laponia.

6.3.2 Upptrappningen

Förutom den initiala järnmalmshandlingen i Kallak är företagets långsiktiga mål att anlägga ett kluster med storskaliga gruvor, i den tidigare orörda fjällkommunen, där Kallak är första steget. Bakom initiativet står JIMAB, Jokkmokk Iron Mines AB – dotterföretag till Beowulf Mining. Redan innan en bearbetningskoncession hade ansökts så varnade debattörer att det finns en realistisk farhåga att en gruvetablering skulle kräva att man evakuerade närliggande byar, riskerade giftiga utsläpp i dricksvatten, störde rennäringen och avverkade gammelskog.

Vidare finns en reellt hot mot Laponia, med risk att området tappar sin status som världsarv, samt en stor risk med dammsäkerhet. Kallak är beläget alldeles intill Parki vattenkraftverk i Lilla Luleälven. Risken för dammhaveri ökar nästintill alltid vid storskaliga och kontinuerliga sprängningar. Dammhaveri i Parki skulle mycket väl kunna få förödande konsekvenser då dammarna nedströms troligen inte skulle hålla. Vattnet skulle ta med sig allt från träd och bilar till människor och troligen dessutom leda till haveri i fler dammar nedströms, bl.a. i Laxede och Boden. På så sätt blir dammsäkerheten en fråga om nationell säkerhet.

Vidare står Lule älv för c. 10 % utav Sveriges totala elproduktion och debattörer menade att det är lika orimligt och riskabelt för liv och egendom att placera en storskalig gruva där som att göra det vid Forsmarks kärnkraftverk (68). Andra debattörer menade att en sådan stor investering var direkt avgörande för regionens ekonomiska bärkraft. Trots förståelse för rennärningen och Laponia så menade t.ex. Jokkmokks kommunalråd Robert Bernhardsson i ett nyhetsreportage att, vid sidan av renskötseln, så behövs andra branscher i området. Han påstod att det finns en reell risk för brist i framtiden i arbetsför ålder i Jokkmokk och att området är direkt beroende av inflyttning från andra regioner för att klara att hålla upp välfärd, skola m.m.

En sådan stor investering, likt JIMAB:s, är precis vad regionen behövde just då och han påtalade att en gruvetablering på mindre än en promille utav kommunens yta skulle generera hundratals jobb. Han sammanfattade situationen med ”En etablering av gruvverksamhet i Kallak skulle i jämförelse med Storstockholm motsvara över 120 000 arbetstillfällen”. Likt många andra debattörer positiva till en gruvetablering i området talade han om samexistens mellan gruvor och sameer (70). En idé om samexistens där sameer ofta anser att de inte får verka på lika villkor (7). Han avslutade en intervju i den Norrländska Socialdemokraten med att fastställa att

”Vår utgångspunkt är att rennärningen kan samexistera med gruvnäring även i Jokkmokks kommun. Vi bedömer att konstruktiva samtal mellan berörda parter kan genomföras och skapa förutsättningar för samexistens för Jokkmokks framtid” (69)

6.3.3 Konfliktredogörelse

Stridigheterna började 2013 då Beowulf Mining ansökte om bearbetningskoncession i området runt Kallak, då hade företaget redan börjat provborra. Flera samebyar i området gick ihop och anmälde provbrytningen till UNESCO som ett potentiellt hot mot världsarvet Laponia. UNESCO svarade med att be ansvariga myndigheter bekräfta om det finns grund för en anmälan (70). Samebyarna fortsatte att sätta press på myndigheter med krav på vetorätt i frågor som de ansåg gällde ’exploatering av deras mark’ (71). Samebyn Jåkkåaska anmälde provbrytningen till myndigheterna med en ståndpunkt att samebyn troligen vid godkänd bearbetningskoncession helt skulle gå under pga. de störningar i rennärningen som skulle följa.

Renskötseln är ett riksintresse och eftersom en gruvetablering effektivt skulle skära av möjligheterna mot en sådan, så är det olagligt enligt miljöbalken och svensk lag menade man. Beowulf Mining svarade att en gruva bara skulle ta upp till 0,5 % utav samebyns marker i anspråk och betonade sin vilja att samexistera. Detta var något som samebyn avvisade som orimligt och naivt (72). I takt med att gruvföretaget planerade att börja provspränga så ökade kritiken och proteserna under 2013. I början av året så föregick en rad mindre protester men framåt sommaren anmälde sig flera hundra protestanter mot provsprängningarna (73). Vid ett tillfälle i augusti 2013 t.ex. samlades över 400 personer i en manifestation mot gruvan (74).

Under vissa av demonstrationerna konfronterades demonstranterna av polis och fick släpas iväg mot sin vilja efter att ha bl.a. kedjat sig fast vid maskinerna (75). Flera av aktivisterna ställdes senare inför rätta åtalade för egenmäktigt förfarande och vid ett tillfälle dömdes 6 aktivister till böter (76). Vid sommaren 2013 hade också Naturvårdsverket svarat UNESCO att det fanns ett hot mot Laponia vid etablering av gruva i Kallak, endast c. 30 km från gränsen till Laponia. Man uttryckte även oro för vilka konsekvenser det en eventuell gruva skulle ha på lokal rennäring (77).

Vidare skrev Naturvårdsverket till länsstyrelsen Norrbotten där de avrådde från att godkänna den ansökta bearbetningskoncessionen då de ansåg att miljökonsekvensbeskrivningen var bristfällig, bl.a. i att belysa påverkan på Laponia, och därmed behövde kompletteras (78). Bergmästaren godkände trots detta bearbetningskoncessionen, men länsstyrelsen avslog den följaktligen. Under 2014 så skickade Beowulf Mining in flera kompletterande handlingar men trots detta nekade länsstyrelsen tillstånd. Då skickade Bergsstaten, som inte höll med om länsstyrelsens beslut, upp ärendet till regeringen (79). Bergsstaten menade att det handlar om ett litet område, som inte påverkar rennäringen nämnvärt, och som är en betydelsefull järnmalmfyndighet och goda ekonomiska förutsättningar (80).

Under 2015 ändrade sig länsstyrelsen och ansåg, likt bergsstaten, att det var en ekonomiskt givande resurs och att området inte krockar med rennäringen – och därför fanns det ingen konflikt. Dock påtalade länsstyrelsen att detta endast gällde koncessionsområdet. En framtida gruvdrift ansågs fortfarande potentiellt hota rennäringen och miljön i området (81). Länsstyrelsen avvek dessutom från att definiera ett område, och regeringen krävde kompletterande uppgifter (82). Länsstyrelsen ansåg att tills Beowulf Mining har kompletterat sin miljökonsekvensbeskrivning enligt naturvårdsverkets kritik så kunde de inte ge ett fullständigt yttrande. Något som också naturvårdsverket skrev till näringsdepartementet (83).

Men under 2016 så återremitterade regeringen ärendet efter en dom i högsta domstolen som slog fast att det inte räckte med att endast prova koncessionsområdet (79). Regeringen lämnade då över ansökan om bearbetningskoncession tillbaka till bergmästaren för ny behandling (70). Under 2017 fortsatte länsstyrelsen att skicka tillbaka ärendet till bergmästaren och kommenterade att det är en fråga för UNESCO. De ville inte yttra sig tills frågan om världsarvet utreds ytterligare (79). Men efter över fyra år utav dödläge så satte bergmästaren och Beowulf Mining press och regeringen krävde då under hösten att länsstyrelsen måste ta beslut senast den 1 december 2017 (84).

Den 31:a november 2017 lämnade då länsstyrelsen yttrandet att de sa nej till bearbetningskoncession för Beowulf Mining i Kallak. De skrev att ” Vi har utgått ifrån miljöbalkens bestämmelser om markanvändning och kommit fram till att rennäringen bör få företräde”. De stod fast vid sitt ställningstagande från 2014 då de först avstyrde koncessionen (85). Det är dock regeringen som tar beslutet. Vid februari 2018 har fortfarande inget beslut tagits av regeringen (69).

6.4 Slutord

Konflikter som de som drabbat Vapstens sameby och Kallak visar tydligt på den problematik som ter sig finnas i dessa frågor. Även om det ska finnas ett tydligt och konkret ramverk för hur konkurrerande riksintressen för markanvändning ska prövas och vilka intressen som ska ges företräde – så slutar ändå allt fler ärenden hos regeringen då samtycke inte kan uppnås. Problematiken slutar inte heller enbart med att samer får sina ansedda rättigheter kompromissade eller ibland helt negligerade, utan ofta för konflikterna också med sig besvikelse och problematik på andra fronter med. Företag och myndigheter berörs också utav den svårigheter som dessa konflikter innebär. Möjliga lösningar diskuteras och presenteras i resultat – och diskussionskapitlen.

7. Resultat

I detta kapitel kommer resultatet på de två forskningsfrågorna att besvaras. I den första frågan kommer politiska och juridiska strukturer kopplade till konflikterna att analyseras genom teori och insamlat empiriskt material. I den andra frågan kommer den underliggande problematiken bakom konflikterna mellan samer och gruvbolag att analyseras. Värderingar kopplade till rättigheter, hållbarhet och utveckling kommer att analyseras genom teori och empiriskt material.

7.1 Varför uppstod konflikterna vid Kallak och Rönnbäck?

7.1.1 Inledning

De skilda anspråken på marken vid konflikterna i Kallak och Rönnbäck har olika juridiska förutsättningar. Genom att förstå de bakomliggande socio-politiska faktorerna så kan tydliga brister gällande det juridiska upplägget och den socio-politiska tillämpningen av det finnas. Med socio-politiska avses den påverkan som involverar både politiska och sociala faktorer (86). Ett tydligt exempel på detta är den vaga åtgärdsplan som finns för, – och de många parterna som involveras in i, att försöka lösa konflikter när två riksintressen konkurrerar om samma mark och konsekvenserna av detta. Här nedan kommer en presentation av resultat och analys i ett försök att svara på fråga a) *Vad som var orsaken till att konflikterna vid Kallak och Rönnbäck uppstod*; först utifrån ett juridiskt perspektiv och sedan ur ett socio-politiskt perspektiv.

7.1.2 Det juridiska perspektivet

En samisk representant svarar på frågan huruvida hen anser att rätten till mark är lika för alla;

“Den juridiska processen är inte rättvis, vi behandlas inte lika” (87)

Det finns en tydlig uppfattning bland de samiska representanter som intervjuats för studien att det juridiska ramverket inte är likabehandlande. Den generella uppfattningen är att det finns två element av den juridiska processen som drabbar samerna negativt; a) sättet de är uppbyggda på; vad som inkluderas och appliceringsprocessen och b) vem eller vad som ska gynnas av det.

Hesketh (2013) menar att det juridiska ramverket finns för att gynna nationens intressen. Men ramverket är också skrivet-och applicerat av staten och på så vis hamnar urfolk i juridiskt underläge från början (49). Detta sker trots att internationella rättigheter förtydligar att alla lika rätt inför lagen, som exemplifieras nedan enligt artikel 7 i FNs deklaration för mänskliga rättigheter;

”Alla är lika inför lagen och är berättigade till samma skydd av lagen utan diskriminering av något slag” (88)

En statlig rapport visar dock att det i Sverige inte så är fallet och att den främsta katalysatorn för en ojämlig rättsprocess är etnicitet (89). Enligt FN är det dock vanligt att minoriteter kommer ”i kläm” i lagstiftningar och kan ha svåra, eller direkt orättvisa, utgångslägen inför lagen. Denna typ av problematik bottnar ofta i att; a) bara den ena utav flera parter sätter kraven; och såldes är kraven mest anpassade för den dominerande parten, eller b) kraven sätts i, mer eller mindre, samförstånd men efterlevs inte i praktiken utav en eller flera parter (45).

Loomis (2000) anser att sådan orättvisa inte blir förbisedd utan helt enkelt ignoreras. Detta menar han beror på att stat och kapital är medvetna om att en mer inkluderande process skulle kunna hota ekonomisk tillväxt och sysselsättningsmöjligheter (38).

Att utgå från ”störst allmän nytta” där ”nyttofaktorn” bestäms och definieras av ena parten i konflikterna menar en samisk representant är ett tydligt exempel på en typisk orättvisa vid sådana juridiska avvägningar. Ett system som är uppbyggt efter en ”nyttofaktor” vars definition på en sådan härstammar från rådande samhällsliga normer och kultur är i praktiken avgjort innan avvägningsprocessen ens påbörjats menar hen (87).

Hesketh (2013) anser denna ovilja att bredda den västcentriska synen på utformning och ändamål av juridiska ramverk är en kolonial rest där västmakterna anser sig ’veta bäst’. En slags fortsättning på Kipling’s ”*White man’s burden*” (49). Givetvis är uppfattningen om huruvida den juridiska processen är rättvis eller om de efterlevs på rätt sätt subjektiv mellan de olika parterna.

Enligt en representant på Länsstyrelsen i Västerbotten, så finns det ett strukturellt problem som gör att dessa konflikter är svårlösta och ofta långdragna. Hen svarar i en intervju på frågan huruvida det finns strukturella problem med det juridiska ramverket med;

”Problemet som jag ser det är att ingen av prövningarna tar ett helhetsgrepp över hela verksamheten, så inget av besluten belyser/avgör alla frågor. Dessutom blir processen väldigt utdragen i tid vilket är påfrestande och kostsamt för alla inblandade parter” (90)

Även om det i teorin ska vara Bergsstaten och Miljödomstolen som godkänner eller nekar tillstånd, till bearbetningskoncession respektive miljötillstånd, så har bl.a. länsstyrelser, naturvårdsverket, riksintresseprövningar och internationella organ, t.ex. FN, direkt eller indirekt påverka på beslutet (6). Även om en sådan uppdelning troligen minskar risken för jäv och möjligen gör processen mer inkluderande och demokratisk, så blir även helheten mycket mer byråkratisk och utdragen. Som nämnts tidigare, så tjänar varken intresserade företag eller samerna på situationen som den är. Eventuella satsningar, på infrastruktur och annat, som behövs i och med etableringen av gruva får sättas på vänt – ibland under väldigt lång tid. Osäkerheten är inte bra för svenskt investeringsklimat. Om nu det är så att samerna inte ges företräde, då behöver sådana beslut tas och stå vid.

Berört gruvbolag nekade att intervjuas för denna studie, men i en artikel i den Norrländska Socialdemokraten så förklarar Beowulf Minings VD Kurt Budge att;

” Under min karriär har jag vant mig vid fortlöpande och bra dialog med myndigheter. Så hade det funkat även gällande Kallak fram till 2014, när jag anslöt till bolaget. Men därefter har inte länsstyrelsen kunnat precisera vad mer som behöver utredas från vår sida. Så länge länsstyrelsen skjuter ärendet vidare till andra myndigheter, vill de inte engagera sig alls. Oerhört frustrerande” (91)

För samerna innebär denna ständiga kamp en svårighet att bedriva sin näring. En samisk representant tycker också, från samiskt håll, att lagen är otydlig och svårtolkad. Hen menar att;

”Eftersom minerallagen varken ger markägaren eller nyttjanderättsinnehavaren någon rätt till vad som ligger under ytan har bolagen också en rätt givetvis, en rätt att prospektera. Frågan är bara hur rätten ska vägas mot andras rätt” (92)

Problematiken gällande lagarnas utformning och tillämpningsprocess är något som berör på alla olika skal-nivåer. Om ingenting förändras så lär sig troligen läget stå sig. Det har inte funnits möjlighet till intervju för denna studie, men i en artikel i Sveriges Radio gällande proteserna mot gruvdrift i Kallak så kommenterar Karin Beland Lindahl, lektor vid Luleå tekniska universitet, att;

” En ny forskningsrapport visar att konflikter kring gruvetableringar i Sverige troligen kommer att fortsätta, så länge som tillståndsprocessen och samråden fungerar som de gör i dag” (93)

Politikerna har börjat få upp ögonen för problemet i takt med att allt fler ärenden kommer upp till regeringen och blir riksnyheter. En representant för myndigheterna förklarar att det gjordes en utredning av riksintressesystemet för några år sedan för att bl.a. förtydliga processerna, men den utredningen har hittills inte lett till några förändringar i lagstiftningen. Men att problemet är utpräglat, det är tydligt menar hen;

”Det framgår också av att domstolarna svänger en del i sina avgöranden” (90)

Det system som främst berör dessa typer av konflikter är prövningen av riksintresse. Det är ett system och en klassificering som är till för att, som tidigare belysts, för att skydda och tjäna samhällets intressen. Men eftersom flera olika intressen kan definieras som riksintressen överlappande, och de sköts utav flera olika instanser, så finns det en problematik i systemet. Det blir väldigt tydlig när två intressen är så säregna och har så svårt att samexistera som just rennäringen och mineralnäringen. Som tidigare benämnts i bakgrundskapitlet så anges det i miljöbalken att när två eller fler riksintressen står mot varan så ska företräde ges åt det riksintresse som 'på bästa sätt främjar en långsiktig hushållning med marken, vattnet och den fysiska miljön i övrigt' (4).

En representant för myndigheterna menar dock att det i praktiken kan se annorlunda ut;

”3 kap miljöbalken är bra i sina intentioner ur ett samhällsperspektiv, sedan är frågorna väldigt komplexa och svåra att hantera i det enskilda ärendet” (90)

Från statligt håll ses det ganska avslappnat på prövningskomplikationerna. I en intervju med Bergsstaten så uppger en representant att företrädare för samebyar och bergsstaten träffas och diskuterar frågan om rennärningen mot gruvdrift. Hen menar att kommunikation och ömsesidig respekt är viktigt, men erkänner också att det ibland kan bli svårt att komma överens (94).

Från samiskt håll är kritiken betydligt mer skarp. En första kritik är att den naivitet som myndigheter anses ha haft vid utnämmandet av riksintressen. Enligt en samisk representant så tes det som om myndigheterna antingen inte förstått risken för konkurrens mellan olika riksintressen, eller helt enkelt bara ignorerat problemet. Hen problematiserar vidare processen för utnämning av ett riksintresse, som hen menar är ojämnt. Hen tar upp just renskötsel och mineralutvinning; där renskötseln härstammar från en pågående (på urminnes hävd baserad) markanvändning för renskötsel. Något som även stämmer för bl.a. naturvård och friluftsliv. Men för mineralutvinning, fortsätter hen, behöver det inte finnas någon pågående verksamhet utan endast en önskad sådan som en vetenskap, eller ett antagande, om förekomst av mineraler. Vidare kommenterar hen att själva definitionen i sig är bristfällig då det inte går att jämföra de två överhuvudtaget;

”Intresse” blir också fel när det gäller renskötseln - den grundar sig på rättigheter som inte riktigt går att jämföra med möjligheten för en exploatör att utvinna resurser i ett område som sällan ens tillhör bolaget” (92)

Just skillnaden i motiv är ett återkommande tema bland de samiska representanter som blivit intervjuade för studien. Och då anses lagarna och processerna vara utformade på sådant sätt att det ger gruvföretagen orimliga fördelar. Enligt en representant på samiskt informationscentrum, tar inte lagarna hänsyn till de långgående konsekvenserna som störning utav renskötseln har för samernas kultur och samerna som folk. Hen menar att det inte är likställt då det inte är två olika ekonomiska intressen som ställs mot varandra, - och att samerna har mycket mer än inkomst att förlora (28). Mer om detta tas upp senare i kapitlet. En annan samisk representant sammanfattar problematiken som;

”...det är svårt att komma till rätta med obalansen eftersom 5-10 års arbetstillfällen gärna ses som bättre än en minst 400-årig näring. Det stora problemet är att renskötseln vägs på en ekonomisk vågskål mot bolagen vilka har mycket mer resurser. För att komma till rätta med konflikterna bör dels renskötseln inte betraktas som ett ”intresse” utan som en rättighetsinnehavare. Men en lösning kan också vara att inrätta ett riksintresse för samisk kultur/samhälle eftersom vissa områden har stor betydelse för samer som inte utövar renskötsel” (92)

Uppfattningen kring rättigheten till mark skiljer mycket mellan de olika parterna. Detta påverkar till stor del parternas juridiska anspråk på den.

En samisk representant konstaterar att samerna ofta saknar juridiska rättigheter till den mark de gör anspråk på men problematiserar även rättighetsperspektivet med att fråga;

”Vad baseras en rättighet i?” (87)

Bristen på rättigheter till mark är en typisk katalysator till konflikter. Detta menar FN med sin teori om ’konfliktcykeln’ där de föreslår att en konflikt oftast har fem faser, som alla berör parternas rättighet till mark på olika sätt. FN menar att platser som kantas av markkonflikter tenderar att ha svaga och/eller hierarkiska institutioner och lagliga ramverk som skapar en ostabil och/eller exkluderande situation.

Hesketh (2013) menar att rättighet till mark sällan är det enda motivet bakom en konflikt, men att avsaknad av sådana rättigheter ofta tenderar att bli det avgörande motivet. Det menar hen beror på att bristande markrättigheter sällan är enskilda omständigheter utan är en del av en generell exkluderande process av ett urfolk (49).

Detta blev tydligt under konflikten i Rönnbäck där regeringen till slut fick ta tillbaka sitt beslut eftersom samerna ansåg att beslutet stred mot flera artiklar i FN:s konvention mot rasdiskriminering, bland annat om lika behandling i domstolar samt skydd mot egendom (61). Denna problematik bottenar i det juridiska ramverkets bristande förmåga att på ett effektivt sätt definiera den rättighetsterminologi som konflikten grundas i. Skiljelinjen mellan bruksrätt och äganderätt är väldigt smalt definierad, vilket enligt en representant för myndigheterna gör det svårt för beslutsfattare att fatta klara och rättvisa beslut (90).

Ett grundläggande problem i detta är enligt en samisk representant att samerna som folk, trots sitt erkännande som urfolk, inte har något generellt riksintresse, utan det är enbart rennäringen och vissa aspekter knutna till den som har det (92).

Folkrätten ger urfolk bruksrätt till marken och innebär att konkurrerande verksamhet inte får påverka markanvändningen så att det blir för svårt eller omöjligt för urfolket att bedriva traditionella näringar. Men bruksrätt ger inte de facto äganderätt då äganderätt är baserat på uppodling av land som grund. Av denna anledning så är icke-stationärt bruk av mark inte inkluderat till bruksrätt; på så sätt faller renskötseln mellan reglerna (47).

Ett historiskt intresse, eller ovilja, att lösa dessa markrättighetsproblem återkommer till Loomis (2000) teorier om att de post-koloniala strukturerna hålls kvar för att bibehålla en västcentrisk status quo.

En samisk representant kommenterar att om dessa strukturer hade ifrågasatts och konfronterats så hade det framkommit att staten uppenbart medvetet agerat på ockuperad mark.

”Då hade de behövt ge tillbaka all stulen mark till samerna, och de vill de inte riskera” (87)

7.1.3 Det socio-politiska perspektivet

De samiska representanter som intervjuats för studien anser entydigt att statens försök under de senaste decennierna att återge samerna ett visst självstyre över sin mark och sin kultur har varit otillräckliga. Men de menar likväl att det inte finns någon allomfattande lösning på problemen eftersom samerna som grupp inte har ett homogent förhållande till staten eller de statsdrivna initiativen som kommit. För många samer är dock markkonflikter som de i Kallak eller Rönnbäck inte bara konflikter om rätten till mark utan en del utav en större konflikt där stat och kapital försöker begränsa och reglera samisk kultur. Ett centralt exempel på detta är samebyar (26).

Även om samebyar bygger på traditionella samiska skatteland, som fanns före kolonisationen, och syftet med dem är att samerna ska få större självstyre och påverkan över renskötseln är samebyar likväl ett koncept gjort av staten men tillämpat på samerna. För att vara med i en sameby så måste du vara same och renägare vilket ger samebyarna en viss autonomi, men det finns ett problem som är att det är staten som avgör vem som är "same nog" att vara med i en sameby förklarar en samisk representant. Detta menar hen är ett stort problem.

"Det finns samer som bott på en viss mark och varit renskötare i många generationer som inte får vara med i samebyarna för att staten inte anser dem göra renskötseln på det sättet som de satt upp reglerna för" (28)

Detta är ett mycket symboliskt problem som genomsyrar hela grundproblematiken i dessa konflikter. Hesketh (2013) anser att västmakernas behov av att kontrollera urfolkens mark och kultur är ett sätt att "hålla dem på plats". Ofta förklätt i ekonomiska eller juridiska termer om 'rättigheter' eller 'självstyre' tenderar man att stänga in urfolkskulturer i kontrollerbara fack där kulturen inte har något rimlig chans att utvecklas förklarar han. T.ex. nämns reservaten i Amerika och Australien där urfolkskulturer i stort sätt har självdött. Marknadens omättnbara tillväxt anses viktigare än urfolkens kulturella anspråk på en viss mark (49).

Detta understryks av en samisk representant som förklarar att begränsningar av rennäringen får konsekvenser som hotar den samiska kulturen som sådan. Hon förklarar att;

"Om man öppnar en gruva på en superviktig plats så gör man den näringen omöjlig att bedriva. Försvinner resurserna eller näringen så försvinner ju också språket. Och när språket som en ofrånkomlig kulturbärare försvinner samtidigt som sättet att leva på omöjliggörs; då försvinner den samiska kulturen" (28)

Så genom att reglera rennäringen och samebyar så reglerar man externt, och därmed begränsar, även de facto den samiska kulturen som helhet. Sedan 2013 drivs den svenska mineralnäringen med mineralstrategin som grund och målbild. I denna inkluderas bl.a. förutsättningar, utmaningar och mål för gruvnäringen i Sverige; och bland dessa mål finns målstrategier och planer för konkurrens mellan samer och gruvbolag.

I mineralstrategin påtalas genomgående vikten av gruvdrift inte sker på bekostnad av andra värden eller näringar, utan i samklang och synergi med dem (6). Regeringen skriver att;

”Mineralutvinning ska bedrivas med respekt för och i samklang med andra näringar. Vid konkurrerande användning av mark ska dialog ske i tidiga faser och samförståndslösningar ska sökas. Synergier med andra näringar ska eftersträvas” (6, s 26)

Men synen på samexistens skiljer mycket mellan de olika parterna; ofta på samernas bekostnad. I välvilja att skydda samekulturen så har reglering och formalisering av den skett under de senaste decennierna. Men ofta har detta skett utan tillräcklig dialog och samarbete med samerna själva. Ett tydligt exempel på detta är samebyar, som tidigare nämnts.

I konflikten vid Kallak så är möjligtvis detta extra tydligt. Konflikten i Kallak är centrerad vid att det finns ett potentiellt stort hot mot världsarvet Laponia, som är beläget i närheten. Detta är ett världsarv som är baserat på den samiska kulturen och en plats där samerna varit, och förvaltad, under mycket lång tid (28). I mineralstrategin står det att;

”Den samiska rätten till mark och vatten, renskötselrätten, grundas på sedvana/urminnes hävd och är en förutsättning för rennäringen. Rennäringen skyddas i svensk grundlag och rennäringslagen (1971:437) reglerar rennäringen” (6, s 26)

Och sedan även vidare att;

”Genom dialog mellan gruvbolag och berörd sameby redan i ett tidigt stadium av planeringsprocessen kan gruvområden planeras så att gruv- och rennäring i så stor utsträckning som möjligt kan samexistera” (6, s 27)

Att skydda Sveriges enda erkända urfolk och den rennäring som är en grundförutsättning för den samiska kulturen beskrivs i mineralstrategin som en mycket viktig fråga. Att samerna ska få stärkta möjligheter till inflytande ses som en grundpelare för god dialog mellan olika parter (6). Men trots detta, när det ska ske en formalisering av skötseln och förvaltningen av området; då blir det samiska sättet utbytt mot ett västerländskt, konstruerat av den svenska staten, syn på hur det borde gå till.

Detta är något som en intervjuad samisk representant tycker är ”helt absurd” då samerna redan förvaltad platsen i tusentals år. Vid intervjufrågor om de utförliga och slagkraftiga beskrivningar i mineralstrategin av vikten av samiskt inflytande och självbestämmande i frågor som direkt påverkar dem svarar hen kortfattat att ”det finns inget samiskt inflytande”. Hen menar att, som varit ett återkommande tema, den mark som anses vara rättmätigt samiskt också borde ges tillbaka till samerna. På så vis skulle riktigt inflytande och självbestämmande kunna ske i praktiken. Angående ägande av marken menar hen;

”I princip har man ju ägt dem (markerna), de har ju blivit koloniserade och fråntagna av den samiska befolkningen” (28)

En representant för myndigheterna menar att samexistens måste bedömas från fall till fall. Hen påpekar att det mycket väl är möjligt och ger ett exempel där hen föreslår att t.ex. provborrningar genomförs under en tid på året då rennäringen inte nyttjar det markområdet (90). Denna syn på rennäringen menar en annan samisk representant endast förstärker bilden av att myndigheter inte förstår rennäringens vikt för den samiska kulturen; och är på så sätt ett typiskt exempel på varför samerna sällan anser att samexistens är möjligt. Hen menar att myndigheterna inte inser att enbart ”talet om en eventuell gruva” innebär en stor påfrestning för samiska lokalsamhällen som ofta redan bär på följderna av tidigare exploateringar. Det är en historia som enligt hen fortfarande till väldigt stor del påverkar de samiska lokalsamhällena, men är en historia som från regeringens håll anses borde vara glömd och såren läkta (92).

I en intervju med samiskt informationscentrum så talar en representant också om gruvdrifts påverkan i ett mer långsiktigt perspektiv. Hen menar att även om gruvdrift möjligen ger jobb i 20 år så kommer det en tid även efter de 20 åren, och då är det samerna (lokalbefolkningen) som får ta konsekvenserna.

”tittar man på det kortsiktigt så ja, då kanske vi har jobb här då i 20 år, så är det bra för oss i 20 år och då rör vi oss framåt. Men sen då, när inte marken går att bruka överhuvudtaget, och du inte ens har möjlighet till rent vatten för att det är förgiftat?” (28)

I regeringens mineralstrategi finns tydliga handlingsplaner för efterarbete till följd utav gruvdrift. Både inom prövningsprocessen för att få driva gruva och i mineralstrategin så finns det tydliga regler och målbilder för hur eftervård ska ske; att gruvdrift inte ska ha några efterföljande konsekvenser (6).

Men den samiska representanten menar att det skiljer mycket mellan teori och praktik. Hen påtalar att det sällan finns några pengar, eller någon vilja, för sanering. Hen ger exempel på gruvor som stängts ner för årtal sedan men som fortfarande står och läcker. Och hen menar bestämt att detta är något som alltid sker, och att samerna vet om det och därför visar så starkt motstånd vid t.ex. Kallak och Rönnbäck (28). Så trots varma beskrivningar i regeringens mineralplan om synergi och samexistens; och kommentarer från Bergsstaten om ”kommunikation och respekt” så står den tillfrågade samiska representanten fast vid att detta för det mesta är tomma ord och inte något som efterlevs i praktiken, eller har gjorts så tidigare.

Hen avslutar och sammanfattar med att säga att;

”Samernas bild skiljer sig från regeringens på grundval dels av insikt i sin egen kultur och dess förutsättningar och koppling till landet – ett holistiskt perspektiv som är vanligt bland urfolk, men också på grundval av en levd erfarenhet av exploateringar och kolonisation. De vet helt enkelt att den samexistens som regeringen talar om alltid har skett på samisk bekostnad” (92)

Ett återkommande tema i konflikter av den karaktär som studerats i denna uppsats är urfolks rättighet till traditionell mark och kultur som ställs mot det moderna samhällets krav på ständig ekonomisk tillväxt. I diskussionsavsnittet så problematiseras denna typ utav diskurs ur ett globalt och historiskt perspektiv och senare i resultatavsnittet så tas diskursen upp ur ett perspektiv kopplat till motstående värderingar.

Här nedan delges den del utav denna diskurs som är kopplat till den ekonomiska och politiska sfären. Som tidigare nämnts i bakgrundskapitlet och i konfliktavsnittet så bidrar gruvnäringen i stor utsträckning till ekonomisk tillväxt och utveckling i glesbygden, i synnerhet i Norrland. De investeringar som gruvindustrin gör är mycket viktiga, inte enbart i rent ekonomiska termer, utan även för demografisk utveckling, kulturell identitet och strukturella investeringar. På så sätt är det också förståeligt att gruvindustrin har inverkan på politiska beslut i områden som berörs utav dess verksamhet. Faktorer som demografisk jämvikt (att hålla nere åldern i samhällen genom att det sker inflyttningar utav människor i arbetsför ålder/yngre) och strukturella investeringar, i synnerhet infrastruktur, är mycket avhängiga av förekomsten av gruvnäringen i området (4).

Med den utgångspunkten så ses samerna ofta av lokala myndigheter som ”käppar i hjulet” för utveckling och tillväxt. Men samtidigt är det faktum att många samer faktiskt arbetar eller har arbetat inom gruvnäringen. En samisk representant kommenterar att:

” de flesta samer är nog inte positiva till gruvexpansion i Sápmi samtidigt som många tvingas ta arbete i de gruvor som finns ” (92)

Efter en hård för assimilering så lämnade de flesta samerna självhushållningen och integrerades under efterkrigstiden in i penningekonomin. Att många samer lämnade renskötseln vid denna tid berodde på att deras tillgång till mark krympte så mycket att det blev omöjligt för de flesta att upprätthålla en lönsam rennäring.

Enligt marxistisk teori så var detta omöjligt att undvika eftersom gruvbolagen kontrollerar produktionssättet (eg. *mode of production*) och den eller de som kontrollerar produktionssättet styr också den sociala ordningen i samhället. På så sätt leder kapitalism till exploaterande sociala relationer, i detta fallet med samerna och den samiska kulturen som förlorare (48).

En samisk representant problematiserar den, enligt hen, endimensionella västerländska synen att mäta utveckling i ekonomisk tillväxt med att kommentera:

”Hur långt är det möjligt, ständig ekonomisk tillväxt? På vems bekostnad, och för vilka? Och under hur lång tid? Det är många aspekter i de som man måste ta hänsyn till ” (28)

Ständig ekonomisk tillväxt som enda mått på utveckling anses som problematisk även av allt fler västerländska myndigheter. Sedan 1987 så används hållbar utveckling som ett begrepp just för att det styrande systemet anses ohållbart över tid (55). En ständig ekonomisk tillväxt driver enligt marxistisk teori till en ständig annektering av mark (48).

På så vis blir kolonialism en konsekvens utav det kapitalistiska systemet (49).

En samisk representant menar att den politiska synen på att samerna “står i vägen” för utveckling härstammar ur en kolonial historisk arv och sammanfattar situationen med:

“Sverige (Staten – förvaltning såväl som politik) måste helt enkelt komma till klarhet med sin koloniala historia och spåra och förändra de koloniala och diskriminerande strukturerna som fortfarande genomsyrar relationen till samer, relationen samer emellan, men också till hela befolkningen i den norra delen av landet. Hade inlandskommuner i norr fått kontinuerligt tillbaka av de naturresurser som de ständigt upplåter till förmån för övriga Sverige och Europa, hade de inte behövt vara så exploateringsinriktade och stå med mössan i hand inför bolagens nya exploateringar. De hade inte behövt beskatta närmast ihjäl den skara som inte flyttat än, osv” (92)

7.1.4 Sammanfattande kommentarer

Markkonflikter mellan samer och gruvbolag är ofta långdragna och svårlösta. Det beror till stor del på att det juridiska ramverket som hanterar konflikterna uppfattas som ineffektivt och invecklat. De juridiska processerna involverar många parter och är otydlig i sin handlingsplan och sin målbild. Dessutom uppfattas ramverket som orättvis av samerna och som inkonsekvent av gruvbolagen. Samerna anser att det juridiska ramverket är skapat av staten för att gynna marknadsekonomiska mål, och därmed är exkluderande och västcentrisk. Dessutom anser samerna att den mark som gruvbolag och stat gör anspråk på är stulen mark sedan länge, och rättmätige deras.

De sociala och politiska faktorer som det juridiska ramverket grundar sig i är en marknadspolitiskt ideal där mark är en tillgång i en öppen marknad. Konflikterna kompliceras dock utav statliga försök att återgå samerna vissa befogenheter och självstyre som då stöter samman med marknadsekonomiska intressen från gruvbolag. I avvägningar anses nästan alltid samhällsnyttan större hos gruvbolagens anspråk än hos samernas. Av denna anledning anser ofta samiska representanter att det juridiska ramverket är särbehandlande och exkluderande i sin uppbyggnad. Men samerna ser vidare gruvbolagens anspråk som intrång på deras rättmätiga mark och fortsätter därför att trotsa dem. Med rådande juridiskt ramverk är det föga troligt att konflikterna kommer att upphöra inom snar framtid.

7.2 Vilken underliggande problematik bottnar konflikterna i?

7.2.1 Inledning

Genom att få kunskap och förståelse för den underliggande problematik, världssyn och värderingar, som ger upphov till de tidigare nämnda strukturella problemen, så kan orsakerna till konflikterna i Kallak och Rönnbäck bli klarare. Dessutom kan en sådan kunskap ge insikt i varför den juridiska och socio-politiska problematiken som diskuterades tidigare i kapitlet ser ut som den gör. Att få olika infallsvinklar på demokratiska rättigheter, ekonomisk utveckling och hållbarhet vidgar vår syn på samexistens, mångkultur och vår plats i samhället.

Nedan kommer en överläggning av teori och empiri i ett försök att svara på fråga b) *Vilken är den underliggande problematiken bakom konflikterna, sett till värderingar om ekonomisk utveckling, hållbarhet och rättigheter?* - först utifrån ett rättighetsperspektiv, sedan ett hållbarhetsperspektiv och slutligen utifrån ett utvecklingsperspektiv. Viktigt att notera att dessa begrepp inte står för sig själva utan interagerar kontinuerligt med varandra inom analys och diskussion. På samma vis så är det svårt att fränkoppla värderingar från strukturer och därav berörs även ämnen inom fråga a) här nedan.

7.2.2 Rättighetsperspektivet

Enligt FN är s.k. 'historisk orättvisa' ett utav de fall som de beskriver som extra svåra att få upprättelse med. Dessa konflikter bottnar i strukturell och/eller systematisk orättvisa som oftast pågått i generationer (45).

För samerna har århundraden utav tvångannektering av deras mark och assimilering av dess folk och kultur varit precis denna svåra historiska orättvisa som ofta är ett kolonialt arv (23). En samisk representant anser att detta fortfarande är tydligt idag;

"Kolonialismens fotspår syns fortfarande tydligt i vårt samhälle" (87)

Stefan Löfven har kallat det moderna Sverige för en "global humanitär stormakt" (95). På riksdagens hemsida så definieras ordet 'demokrati' som "Demokrati handlar om alla människors lika värde och rättigheter och om möjligheten att vara med och bestämma" (96).

Men i en konflikt där den ena parten känner sig marginaliserad så dras meningen av 'lika rättigheter' och 'lika värde' till sin spets. En samisk representant kommenterar att;

"Staten har århundraden av ockupation och särbehandling att svara för" (87)

Efter att ha erkänt samerna som urfolk 1977 och dessutom erkänt Sápmi som samernas ursprungsland så finns det vissa medföljande befogenheter som samerna enligt lag har rätt till. Dessa inkluderar bland annat en bruksrätt till marken som är företrädande, denna rättighet går alltså före konkurrerande näringar (47). Men som påtalats tidigare i uppsatsen blir denna rättighet i praktiken en fråga som landar i ett juridiskt ställningstagande mellan riksintressen. Men då ursprungsbruk i Sverige erkänns som giltigt upphov till ägande av land blir situationen än mer prekär. Dessutom, som tidigare påpekats, så har samerna erkänts som ursprungsbrukare. I ett sådant scenario så agerar egentligen gruvbolagen olagligt på samisk egendom. Men lagen tolkas inte därefter utav staten och därför ses konflikten som en bruksrättstvist, mellan två olika näringar.

Detta argumenterar Hesketh (2013) beror på att de strukturer som reglerar samhället är skapade och tillämpade av dem och för dem som gynnas utav systemet. I västvärlden är det marknadsekonomin som gynnas utav systemet, då systemet är skapat av dem som gynnas av marknadsekonomi. Urfolk gynnas generellt inte utav det systemet, och det är en stor brist i det demokratiska strukturerna.

I synnerhet är demokratin gjord på ett sätt som inte tillåter konkurrerande omvärldssyn menar han. Lika rättigheter appliceras bara på dem som håller med om förutsättningarna, och det tillåter inte mångfald (49). Detta blir väldigt tydligt i fallet Kallak, med världsarvet Laponia närliggande.

En samisk representant kommenterar att;

”Kallak är ju intressant genom att vår rättighet till marken där över en natt inte längre är giltig” (87)

En annan samisk representant anser att det blir problematiskt när en syn på rättigheter kolliderar med en annan syn på rättigheter. Hen talar problematiskt om hur Laponia varit sameland i tusentals år där samer har brukat marken traditionellt.

”Det är en plats som betyder mycket för samerna och som de anser att de ha fulla rättigheter till genom att det är ett ursprungsland. Men sedan området fick världsarvsstatus så har staten haft en vilja att formalisera tillsynen på området eftersom det ses som en rättighet och skyldighet att alla områden ska behandlas lika” (28)

Samerna har ingen juridisk rättighet till området förutom den bruksrätt som folkrätten ger dem (47). Deras tusentals år långa förvaltning av området anses inte längre ’tillräcklig’ när UNESCO sätter formella krav på regeringen om hållbar förvaltning. Detta trots att världsarvsstatusen till stor del tillgivits Laponia just eftersom den förvaltar samisk kultur på ett bra sätt, och vice versa (28).

För en samisk representant är Laponia också ett tydligt praktiskt exempel på hur uppfattningen av en plats också formar strukturella förvaltandet av den;

”Laponia är ett tydligt exempel på de odemokratiska strukturer som genomsyrar hela det juridiska och politiska systemet. Varför skulle vår förvaltning inte duga längre bara för att platsen vi förvaltat helt plötsligt fått en ”status”? Skulle det västerländska sättet vara bättre, finns någon som verkligen kan påstå det?” (87)

Situationer utav denna karaktär är något som Hesketh (2013) menar är ett problem som underminerar hela idén om lika rättigheter och värde. Om enbart västerländska värderingar får forma riktlinjerna för rättigheterna till mark, omöjliggörs mångkultur och därmed även samexistens mellan kulturer. Han hänvisar även till David Harveys teorier om att den kapitalistiska modellen;

”...entails appropriation and co-optation of pre-existing cultural and social achievements as well as confrontation and supercession. And it happens to any social formation or territory that is brought or inserts itself into the logic of capitalist development” (49, s 74)

Efter systemet inte tillåter olika värderingar att konkurrera, eller komplettera, varandra på lika villkor så menar Hesketh (2013) att sådana rumsliga konflikter ofta tenderar att transformera kulturella eller sociala konflikter till klasskonflikter (49).

Markkonflikterna har under senare år blivit allt mer ansträngda där studenter, socialister, miljöaktivister och ställt sig på samernas sida i Kallak och manifesterat ett allt ökande gruvmotstånd. Gruvbolag som har haft tillstånd till prospektering har fått ta till polishjälp för att få bort protestanter från deras rättmätiga arbetsplats (75).

Orden hårdnar också när en samisk representant kommenterar att staten agerar på stulen mark och att det inte är en fråga om vilken part som ska få bruksrätt utifrån störst samhällsnytta utan att lösningen helt enkelt är att ge tillbaka till samerna vad som rättmätigt är deras. I den självbenämnda humanitära stormakten så kan det finnas god anledning att först städa upp på hemmaplan menar hen.

” Ett sätt att lösa konflikten är att staten finansierar tillsättandet av en sanningskommission som undersöker vad Sverige har gjort över tid, vems territorium är det och vad föranleder en insikt/slutsats om ett stulet land? ” (92)

Rättighetsfrågan är mycket komplex i att det inte finns någon entydighet bland samer eller gruvbolag i frågan. Gruvbolagen ser marken som en ekonomisk tillgång men skiljer sig i uppfattningen kring hur långt en exploatering kan ske och till vilket pris. Miljö – och hållbarhetsmålen varierar mellan olika gruvbolag (4), även om deras relation till marken ter sig på samma sätt.

Bland samerna är skiljelinjen betydligt större bland de samer som eftersträvar ett traditionellt leverne, som anser att mark inte går att äga, och de som kämpar för att ansedd samisk rättighet till marken även ska bli juridisk äganderätt. Givetvis finns även samer som är positiva till gruvor, även om de är förhållandevis få inte behandlas i denna uppsats. En sametingsledamot talar om denna problematik;

”Ja jag skulle egentligen vilja säga; vilken människa är det som har juridiska rättigheter till sådant, från mitt perspektiv är ju naturen en egen kraft, en egen resurs, som vi inte kan äga, vi kan bara nyttja den. Då förstår jag å andra sidan ett marknadsekonomiskt tänkande där man hänger in och äger, vi lever ju i den verkligheten. Men det är ju ett märkligt sätt att förhålla sig till naturen tycker jag. Jag har väldigt svårt att förlika mig med den tanken och jag har väldigt svårt att sätta mig in i tänket; om ägande till en sådan resurs ” (97)

Även om s.k. ”öppen tillgång” till mark även finns inom västerländsk miljöplanering, t.ex. skog eller havsmiljö, så är det sällan som mark och landskap tillskrivs så (45). Öppen tillgång av mark som utgör en ekonomisk källa har generellt varit utsatt för ’allmänningens dilemma’, något som tas upp vidare i diskussionskapitlet.

7.2.3 Hållbarhetsperspektivet

Länsstyrelsen i Norrbotten skriver att hållbarhet är ett begrepp som både samlar och splittrar de olika sidorna markkonflikter.

”Alla eftersträvar en hållbar utveckling men det betyder olika saker för aktörerna. De ser olika vägar till hållbarhet och prioriterar olika dimensioner av hållbarhetsbegreppet. Aktörer med gruvskaptiska synsätt ser en god miljö som en grundläggande förutsättning för all annan

utveckling. Gruvförespåkarna, å andra sidan, uppfattar en ekonomisk tillväxt som en nödvändighet för övrig utveckling och för möjligheterna att värna miljön” (98, s 3)

Det finns en vetenskaplig konsensus globalt för att vi, i synnerhet i västvärlden, lever ohållbart och släpper ut för stora halter av s.k. växthusgaser. Gruvindustrin står för en kännbar andel utav dessa, både globalt och i Sverige (6). Men samtidigt finns också en uppfattning om att gruvindustrin är mycket betydelsefull för Sveriges möjlighet att ställa om till ett mer hållbart samhälle.

En representant för akademien talar i intervju mycket om detta och menar att gruvnäringen är essentiell för att kunna ställa om till ett hållbart samhälle. Utan mineralnäringen går det inte att ställa om då metallerna i s.k. grön teknik kommer därifrån (99).

Även i regeringens mineralplan benämns mineralnäringens viktiga roll i en omställning och den målbild som finns för en sådan omställning. Mineralstrategin konkluderar att:

” En grön tillväxt utan tillgång till råvaror för grön teknologi är otänkbar” (6, s 8)

Men regeringen är medveten om att en gruvexpansion för att främja ett hållbarare samhälle inte får genomföras på ett ohållbart sätt.

” Dagens ökande produktion av mineral och metaller måste balanseras mot ett ökat skydd och vård av naturen” (6, s 22)

Regeringens mineralstrategi påtalar genomgående vikten av hållbart nyttjande av Sveriges mineraltillgångar och påpekar att utvinning av metaller ska uppfylla samma miljökrav som annan industriell verksamhet. Ökad produktion ska inte på något sätt riskera eller äventyra arbetet för att nå och uppfylla de miljömål som finns; i synnerhet god bebyggd miljö, giftfri miljö och begränsad klimatpåverkan. Mineralstrategins plan för långvarig hållbarhet fokuseras främst kring att negativa miljöeffekter ska tas hand om i ett s.k.

’livscykelperspektiv’. I synnerhet genom att bl.a. ta upp användningen av hållbara tekniker, att verksamheten ska vara effektiv i sin användning av vatten, energi och material – samt att det ska arbetas förebyggande av avfall, återvinning med ökad användning av nya och ersättande material (6).

Gruvnäringen har redan hårda miljökrav och de miljörelaterade konsekvenserna från näringen är minimala, och på sätt och vis nödvändiga. Det en menar representant för akademien. Detta menar hen är då all industri är mer eller mindre miljöbelastande och att gruvindustrin är hårt reglerad, och dessutom duktig på att minimera sina utsläpp. På så vis menar hen att miljön t.o.m. gynnas utav att Sverige bedriver gruvdrift.

”Om inte Sverige skulle bryta så skulle vi behöva importera samma metaller från andra länder med sämre miljöreglering” (100)

På frågor om LKABs miljöarbete svarar en representant för gruvindustrin att det finns mål att minska utsläpp av giftiga ämnen i såväl luft som vatten (101).

Ett förhållande till hållbarhet som speglar västerländsk syn på att det behöver ske en konstant ekonomisk tillväxt, som ska regleras för att utgöra minsta möjliga belastning på miljön. I en artikel konkluderar George, Chiang Lin & Chen (2015) att det är omöjligt att nå hållbarhet och bibehålla ständig ekonomisk tillväxt. För att nå ett hållbart system så krävs en övergång till ett cirkulärt samhälle där det inte finns behov utav att producera nytt från ändliga resurser (56). Detta liknar till en viss grad mineralstrategins 'livscykelerspektiv' där regeringen skriver varmt om vikten med ökad återvinning i mineralproduktionsprocessen (6), men kritiker menar att detta är något som inte appliceras i praktiken (60).

Trots genomgående beskrivningar av vikten av återvinning inom mineralproduktionen för att minska miljöpåverkan så menar industrin själva att a) det inte finns teknologi och teknik för nuvarande som kan byta ut nybrytning av rådgående kvantiteter b) att det inte finns behov då den svenska produktionen håller hög miljöstandard c) att jobb skulle gå förlorade (99).

Men vid konflikten i Rönnbäck argumenterade kritiker att såväl finanser som teknik fanns, men att myndigheter väljer att rikta sina bidrag och ekonomiska sanktioner mot nybrytning av mineraler istället för att investera i återvinningsproduktion (60).

Men samtidigt som gruvbolagen försöker ställa om till ett mer resurseffektivt och hållbart nyttjande av naturresurserna så anser inte samerna att detta sker på rätt premisser, varken i teorin eller i praktiken. Många samer delar inte västvärldens syn på mark och därav delas inte västmännens syn på hållbar förvaltning av den. En sametingsledamot kommenterar samernas traditionella syn på förvaltning av natur och mark till skillnad från västerländsk syn som;

”ett långsiktigt nyttjande av naturresursen, det gör att den blir förnybar, den lämnar inget spår, den går i ett evigt kretslopp så att säga. Det är att nyttja naturresursen hållbart. Men som jag ser det så kortsiktigt ekonomiskt tänkande är ju att utnyttja, att förbruka naturen, att kapitalisera på den, att på så kort tid som möjligt få ut största möjliga vinst” (97)

Många urfolk har en koppling till marken som sträcker sig långt bortom det materiella, till en social, kulturell och t.o.m. spirituellt och fysisk koppling till marken. Hållbart förvaltande är inte enbart att minska skadeverkan och möjliggöra långsiktig exploatering av dess resurser utan ett holistiskt tänkande att markens och människans välmående är sammankopplat. En samisk representant beskriver detta som;

”ja, troligen värderar samer (försiktigt med generaliseringar) och urfolk marken på ett annat sätt och har andra perspektiv på hållbarhet än västerlänningar har på grundval av en spirituellt och generationsöverbryggande (framåt och bakåt) anknytning till sitt land/område/territorium” (92)

Denna syn på hållbarhet är mycket svår för västmänniskor att relatera till och än mer att konkretisera genom lagstiftning eller planerings-och/eller hållbarhetsarbete. Urfolk anser att de har ett ansvar att ta hand om och vårda platsen medan västerlänningar anser att det finns en ekonomisk och hållbarhetsrelaterad fördel i att försöka effektivisera resursanvändandet. Urfolk ser marken som något färdigt och fullständigt medans västerländsk syn är att marken är en resurs som kan förfinas till – eller användas som en produkt (98).

Norrbottens län förklarar att;

”I centrum för samernas föreställningar om platsen finns landskapet där natur, kultur och historia bildar en värdefull helhet. Människan ses som en del av naturen och en viktig komponent handlar om att kunna leva av, och med, naturen. Miljöfrågorna värderas högt. Hållbar utveckling handlar alltså om att respektera naturens gränser, att anpassa sig därefter men också om att föra ett kulturarv vidare” (98, s 25)

De beskriver också den motstående synen på hållbarhet som de förklarar;

”Naturen är viktig, men du lever ju inte av naturen. Du måste på något sätt kunna omsätta naturen till affärer. Människan och hennes materiella behov står alltså i centrum på ett mer framträdande sätt” (98, s 26-27)

De representanter som medverkat i denna studie och talat om gruvbolagens miljöarbete har samtliga påtalat att det ser hållbar förvaltning som mycket viktig. Samerna anser dock att gruvbolagens hållbarhetsarbete i praktiken är ”ett spel utåt”. I praktiken så finns inget intresse av hållbart brukande och de, ofta långtgående, konsekvenserna av gruvnäringens exploatering drabbar lokalbefolkning – allt som oftast samerna då gruvdriften sker på deras boendemark.

Trots att det finns konkreta krav i mineralstrategin på att gruvbolag måste påvisa tillräckliga finanser till att ’städa upp’ efter att gruvdrift är avslutad så är detta något som sällan appliceras eller pådrivs. En samisk representant kommenterar att;

”Det finns några sådana där ställen där det var någon gruva som gick i konkurs, eller det är ju rätt många som går i konkurs, som gått i konkurs, jag vet inte om det är nån av de nya gruvorna som... och jag menar det finns inga pengar för sanering. Det står och läcker fortfarande. Och det finns inga pengar att göra något åt det” (28)

Vid förfrågan hos länsstyrelsen i Västerbotten kring huruvida det finns och avsetts pengar för att kunna återställa områden efter gruvdrift blir svaret;

” Vi har ett par mkt problematiska gamla gruvkonkurser i länet som lett till stora problem. De är dock på gång att efterbehandlas nu. Sedan finns det gruvor där efterbehandlingen fungerat bra. Generellt sett kan man säga att domstolarna (som lämnar miljötillstånd till gruvor) blivit mycket bättre på att ställa krav på ekonomisk säkerhet inför en gruvetablering än vad som var fallet tidigare” (90)

Gruvbolag och myndigheter talar i intervju om de allt hårdare miljömål som kommer, om behov av grön teknik och vikten av dialog och samexistens.

Men de samiska representanter som varit intervjuade för studien svarar entydigt att de inte ser någon större ljusning inom snar framtid. Norrbottens län diskuterar att detta troligen inte är särskilt märkligt då framsteg inom hållbarhet från ett västerländskt perspektiv, inte appliceras direkt från ett samiskt. Detta bottnar i de djupa skiljelinjer som finns i vad hållbarhetsperspektivet faktiskt innebär.

”Givet dessa skillnader är det logiskt snarare än förvånande att aktörerna kommer till olika slutsatser huruvida en gruvetablering är önskvärd eller inte. De här skiljelinjerna är djupa,

har sitt ursprung i fundamentalt olika sätt att se på världen och återfinns i andra naturresurskonflikter. Här finns alltså konflikter mellan olika förståelseramar, dvs. skilda synsätt som ger upphov till handlingsstrategier som inte är förenliga med varandra” (97, s 3)

7.2.4 Utvecklingsperspektivet

Västerländsk världssyn är centrerad kring individen och är framtidscentrerad. Omvärlden är kategoriserad och det allra mesta är mätbart (53). Dessutom mäts framgång och utveckling utifrån kortsiktiga resultat, ofta med liten hänsyn till konsekvenser utanför den beräknade tidsperioden (28). Det menar representanter för samerna. En sametingsledamot anser att västerländsk syn på utveckling bara utgår från en utgångspunkt.

”Kronor och öre. Det är det man mäter i” (97)

Det är till väldigt stor skillnad mot hur samerna värderar utveckling, det menar en representant från samiskt informationscentrum. Måttet på västerländsk utveckling är ekonomin, i synnerhet tillväxt utav den. Men ekonomi är inte en bra måttstock i dessa konflikter, eftersom det handlar om olika värden och olika förhållande till det som värderas. Eftersom systemet är uppbyggt efter marknadsekonomiska strukturer så blir samernas värderingssätt svårt att applicera och konkretisera. Det blir abstrakt (28). Sametingsledamoten anser att samiska värden inte går att mäta enligt västerländsk modell.

” Ja, du kan inte mäta värdet av ett fungerande ekosystem, men du kan mäta värdet av ett ton järnmalm” (97)

En samisk representant menar att det inte går att väga en näring mot en annan, då syftet för samerna med rennäringen inte är att få ut maximal vinst. På så vis kan de se ut som att rennäringen inte ha lika stort ”värde” i ekonomiska mått, men värdesättningen fungerar inte så för samerna menar hen. Urfolk ser världen på ett holistiskt vis, där tiden inte är linjär utan cirkulär. Och än viktigare, där människan inte är i centrum utan en del utav en helhet (92).

De samiska representanterna som intervjuats för denna studie är eniga över att ett system som inte är hållbart då inte kan benämnas som utveckling. Sametingsledamoten svarar på frågan om han tycker att ekonomisk utveckling är en rättfärdig anledning att öppna fler gruvor med;

”Jag tycker att det är ett ihålligt argument. Jag förstår tanken, men i ett större perspektiv så är det ett ohållbart argument” (97)

En annan faktor som ofta påpekas utav samiska representanter, som knyter an till tidigare teman av hållbarhet och rättigheter, är att den ekonomiska utvecklingen inte sker på lika villkor. När det kommer till överläggningar och prövningar kring markutnyttjande och ekonomisk utveckling känner sig samerna förbisedda. På frågan om samernas demokratiska rättigheter blir tillgodosedda och om ekonomisk utveckling sker på lika villkor så svarar Sametingsledamoten att;

”Nej inte i och med att man inte har samma, våra ord väger inte lika tungt som ett stort gruvbolag. Vi hamnar i samråd men är inte värda i ett samråd. Det är bara min uppfattning, att det blir bara ord” (97)

Detta påtalas återkommande bero på att villkoren för samerna och gruvbolagen inte är rättvisa eftersom systemet är lutat i deras favör, något som diskuterats tidigare i kapitlet.

Hesketh (2013) menar att detta är en kolonial rest som stannat kvar medvetet eller omedvetet i de västerländska systemen. På så vis ges favör åt det som anses gynna västerländska intressen. Han kallar detta för en "kolonisation av utvecklingsbegreppet" och menar att detta yttrar sig tydligast i sättet vi värderar utveckling i (49). I modern tid har utvecklingsbegreppet i väst varit synonymt med utveckling utifrån kapitalistiska socio-ekonomiska mått (53).

Det är denna värderingssyn som gör att gruvbolagen ges enligt en respondent "orimliga fördelar" i svensk konkurrenssituation. På så vis blir den ekonomiska -, politiska – och juridiska modell, som tidigare diskuterats, riktad i gruvbolagens favör baserat på de värderingar som de utgår från.

Detta anses komma utifrån en kolonial syn på att det västerländska sättet är överlägset. Detta yttrar sig tydligt menar Sametingsledamoten genom;

*"Ja, man sitter ju med hela den politiska makten i ryggen. Så är det ju. Och de ekonomiska resurserna. Jag tycker inte att det är på lika villkor. Vi har en minerallag som utgår ovanpå all annan lagstiftning i Sverige. Den går t.o.m. utanför miljöbalken. Då blir den samiska mitten väldigt svag – när det kommer till marknyttjande, just vad gäller gruvnäring. Gruvnäringen sitter ju på en j*vla resurs. Man har ju hela staten i famnen så att säga. Man betalar inte energiskatt så som andra bolag i Sverige, all utveckling står ju staten för, all infrastruktur står staten för, så det är en väldigt sned konkurrenssituation om man tittar på det. Jag menar all infrastruktur den bekostas ju av statens vägbygge och järnvägar, kraftledning, vattenfall, allting. Det är andra som står för infrastrukturen, det är inte gruvbolagen själva" (97)*

Det finns också ett intresse hos staten att bibehålla 'status quo'. Hesketh (2013) menar att detta är en typ av strukturell och kulturell diskriminering. Enligt David Harveys teori om "accumulation by dispossession" så resulterar en kapitalistisk modell i en centralisering av makt och tillgångar, genom att fördriva allmänheten från dess tillgång till mark eller tillgångar. Att inte tillåta en öppen syn på ekonomisk utveckling och markanvändning blir ett resultat av detta (49). I praktiken förstärker systemet den "koloniala reststrukturen" och detta menar en representant är anledningen till den nuvarande situationen.

På frågan vad staten skulle kunna göra för att bryta mönstret och förbättra samernas position svarar sametingsledamoten;

"Det mest klädsamma och snabbaste för svenska staten att göra det vore ju att skriva på ILO konventionen 169, det hade varit minst sagt snyggt. Det är ingen lösning på problematiken, men det hade stärkt vår position, gett oss verktyg att arbeta vidare med. Vidare så måste också en del av vinsterna stanna kvar här hemma också" (96)

ILO169 definieras enligt sametinget som ” ILO-konventionen ILO 169 skapar inga nya markrättigheter, men ställer krav på att de markrättigheter som finns skall erkännas och respekteras, samt att samernas renskötselrätt respekteras på motsvarande sätt som andra markrättigheter i Sverige” (102).

Åsikten om att vinsterna från markexploateringen inte stannar kvar utan enbart gynnar ett fåtal är vanlig bland utsatta folk och klasser. Detta åtkommer till den Marxistiska teorin om att kapitalisterna som äger produktionsmedlen också kontrollerar samhället. För att bibehålla sin position så struktureras samhället utav kapitalisterna för att gynna dem och låta dem fortsätta kontrollera de ekonomiska tillgångarna; mark, råvaror m.m. Därav blir både den sociala ordningen och de exploaterande sociala relationerna en eftertraktad konsekvens av systemet menar Hesketh (2013) (49).

Detta intryck förstärks av att representant kommenterar riksintresseproceduren som;

”Det är ju ytterligare ett spel för galleriet. När det i slutändan ska ställa gruvnäringens intressen mot andra intressen då går ju gruvnäringens intressen före de andras, så är det ju. Vi har ju en minerallag, den säger ju att ’man får inte skydda marken som kan innehålla brytvärda mineraler’. Vilket ju säger en hel del om gruvnäringens ställning i Sverige” (97)

Och vidare angående samhällsnyttomotivet bakom systemet så menar samiska representanter återkommande att de värderingar som det juridiska ramverket bygger på systematiskt exkluderar all annan syn på utveckling än den som gynnas av systemet.

” Samhällsnytta för vem? Jo utifrån ett västerländskt samhällsbyggningsperspektiv” (97)

På så vis möjliggörs inte heller mångfald då enbart en syn på utveckling i praktiken är genomförbar.

Hesketh (2013) problematiserar detta som ett exempel från Samuel Huntingdon tes om ”clash of civilizations”. Krocken (eg. *clash*) sker i den skillnad i värderingar mellan urfolk och västerland på ekonomisk utveckling, hållbarhet eller rättigheter som finns. Men eftersom systemet inte tar hänsyn till dessa skillnader så gynnas västmaktens ekonomiska expansionsambitioner direkt eller indirekt av systemet på urfolkens bekostnad anser han (49).

7.2.5 Sammanfattande kommentarer

De orättvisor som samerna upplever i det juridiska ramverket härstammar från en konflikterande syn på rättigheter. Gruvbolagen anser att deras anspråk är rättfärdigade eftersom de görs inom rådande lagar. Men samerna anser att rättigheter till mark inte är något som kan rymmas inom marknadsekonomiska ramar utan grundar sin rätt till marken i sin historiska anknytning till den. Ett betraktelsesätt på omvärlden som sträcker sig förbi de marknadsekonomiska ramarna appliceras även på termerna ’utveckling’ och ’hållbarhet’. Gruvbolagens västcentrerade syn på utveckling är sammankopplad med ständig tillväxt och framtidsorienterad.

Men för många samer så mäts inte utveckling i ekonomisk tillväxt, utan samiska värden är abstrakta och omätbara enligt västerländsk kategorisering. Samerna ser en långsiktigt nyttjande av marken som inte lämnar spår efter sig som utveckling. Detta hör samman med den skilda synen på hållbarhet som vidare grundar dessa konflikter. Gruvbolagen anser att minimera skador som uppstår som utvinning och exploatering av naturresurser som hållbart förvaltande. Statens mineralstrategi nämner en *”mesta möjliga tillväxt med minsta möjliga medel”* (6) som målbild för svensk gruvindustri. Men från samernas sida anses detta tänkesätt naivt och ohållbart. Samerna anser att det inte är möjligt att uppnå hållbarhet med ett system som enbart räknar ständig tillväxt som det enda måttet på utveckling.

De förslag som kommer från stat och kapital på strängare hållbarhetsstrategier anses oseriösa eller naiva. Oviljan att införa strängare hållbarhetsmål anses från samiskt håll bottna i att okunskap eller obenägenhet att se de långgående konsekvenserna av gruvdriften. Eftersom det är samerna och inte gruvbolagen som till största delen får leva med de konsekvenser som gruvdriften lämnar efter sig så är det mycket troligt att samerna fortsatt kommer att se mycket allvarligt på gruvbolagens påverkan på deras levnadsmarker.

8. Diskussion

I detta kapitel så kommer studien som helhet att summeras och diskuteras. Vidare kommer det egna resultatet, empiri och resultatet från andra studier att diskuteras, ifrågasättas och reflekteras över. Slutligen kommer detta avsnitt att blicka framåt och diskutera lösningar och framtidsscenario. För vidare diskussion av studiens metod, se kapitel 2.

8.1 Diskussion av studien

Denna studie har genom intervjuer och dokumentanalys försökt öka förståelsen för de bakomliggande orsakerna till varför konflikter likt de i Kallak och Rönnbäck uppstår, troligen ökar i antal och är så svårlösta. I studiens syfte har också det funnits en vilja att öka förståelsen för de underliggande värderingar som ovanstående orsaker bottnar i. Som tidigare påpekats finns svårigheter i att kunna dra generella slutsatser med en sådan här studie då relativt få personer har blivit intervjuade. Det blir fel att entydigt benämna "samerna" som traditionella, eftersom många samer är fullt integrerade i det svenska majoritetssamhället. Men det är för de traditionella samerna som dessa konflikter tenderar att utgöra en utmaning mot deras sätt att leva.

Studiens empiri har entydigt pekat mot att dessa konflikter inte enbart kan uppfattas som konflikter om naturresurser utan behöver sättas i ett större sammanhang. Det kan mycket väl vara så att det finns en svårighet för många svenskar att relatera till sådana här konflikter. Det kan bero på att vi uppfattar att dem inte tillhör vår tid eller plats, eller möjligen att de sker i en del utav landet som är långt bort rent geografiskt och kulturellt från de flesta av oss. Denna studie kan bidra till att ifrågasätta vår definition av utveckling och hållbarhet. Möjligen även till att ifrågasätta innebörden av demokrati och lika rättigheter. Slutligen kan studien genom en granskning av det juridiska ramverket som reglerar våra naturresurser även problematisera vem som ska gynnas utav rådande modell och vad det innebär för demokrati, hållbarhet och mångfald.

Studiens resultat har visat likheter med andra tidigare studier och examensarbeten i ämnet. I examensarbetet Hansi (2017) så konkluderas att gruvbolagen legitimerar sin gruvdrift genom marknadsekonomiska medel och juridiska ramverk snarare än via dialog och synergi (43). Det ska dock nämnas att gruvbolagen inte har något juridisk förpliktelse till dialog utan det är enbart en politisk målbild (4).

Vidare kan påpekats att sådan uppfattad orättvisa därav faktiskt anbelangar en subjektiv verklighet. Eftersom den västerländska verklighetsuppfattningen är den normativa så blir samernas uppfattning av konflikterna radikal och svårbenämnd enligt gällande ekonomiska, politiska och juridiska strukturer. Det sätter dock situationen i ett prekärt tillstånd. Samernas målbild kan uppfattas som visionär och abstrakt medan gruvbolagens kan uppfattas som gynnsam och pragmatisk. Men samtidigt finns en problematik i att situationen också kan uppfattas ta vid på ockuperad mark eller på svensk 'neutral' mark. Sådan konflikterande syn blir än mer svår när den politiska och juridiska systemen inte är förmögna att effektivt avgöra sådana frågor.

Studien ifrågasätter vidare det juridiska systemets funktionalitet. I mineralstrategin påtalas behovet både av att göra Sverige till ett attraktivt gruvland för investeringar och drift men också behovet av samexistens och dialog med andra näringar – i synnerhet samer (6). Men med ett juridiskt system som både gör det svårt för gruvbolag att genomföra behövda investeringar men också omöjliggör samiska intressen, så är det värt att diskutera den struktur och de värderingar som är underliggande de system som appliceras vid sådana konflikter.

Auran (2013) konkluderar att de samiska värdena är svåra att kvantifiera och/eller värdera enligt västerländsk kategorisering, och därför oftare uppfattas som absurt eller irrelevant i jämförelse till gruvbolagens konkreta ekonomiska satsningar (39). I Sverige uppskattas det finnas >40 000 samer, vilket motsvarar c. 0.4 % av Norrlands befolkning (103). I sammanhanget ter sig den samiska målbilden radikal och dessutom anpassad efter en liten minoritet av befolkningen. Huruvida Sverige ska anpassa sig till en så pass liten del av befolkningen, om det är en fråga om anpassning eller mångfald och om faktorer som populationsantal har betydelse för demokratins grundläggande rättigheter är frågor som skulle behöva studeras vidare.

Det är också viktigt att diskutera övriga Sveriges relation till Norrland. I stora delar av Norra Sverige råder stora demografiska problem som är direkt kopplade till bristen på ekonomiska satsningar. Där ses gruvindustrin som helt avgörande. I dessa frågor finns det mycket som skulle behöva ses över, för att komma till botten med problemen – varför unga människor lämnar Norrland, och bryta beroendeställningen till gruvindustrin.

8.2 Diskussion om hållbarhet och utveckling

Det finns en drivkraft i västvärlden att ständigt gå framåt, oavsett vad eller vilka som står i vägen. I sekel har västmakterna dominerat och systematiskt kategoriserat världen efter sin egen världssyn. Denna världssyn har sedan strukturalisternas genom juridiska och politiska instanser till att styra hela världen. Konkurrerande levnadssätt, världsåskådningar och samhällen har under historien tryckts åt sidan (104). I vår tid vet vi nu även att världens resurser inte räcker till om alla ska leva som vi i väst.

Samtidigt så har samerna och andra urfolk levt på sitt sätt i tusentals år utan att leva ohållbart. Västerländsk förståelse och förankring av utvecklingsbegreppet manifesteras till sin spets i konflikter som de mellan gruvbolag och samer. Med medvetenheten om att västerländsk ständig ekonomisk tillväxt är ohållbar så ställs frågor kring huruvida utveckling behöver vara linjär eller om den kan vara cirkulär. Ska mångfald kunna nås så behöver de demokratiska strukturerna också kunna släppa in världsåskådningar som sträcker sig förbi de konventionella västerländska. Att bredda perspektiv och tänka nytt i en värld som mår dåligt av gamla vanor.

Det är inte bara samerna i Sverige som kommit att utmana exploatering utav naturresurser. Sedan åtminstone 1960-talet har det funnits en organiserad modern miljöaktivism i Sverige och övriga väst (105). Miljö och klimat är troligen idag viktigare än någonsin i Sverige och anses av unga vuxna vara den viktigaste politiska frågan (106).

I konflikter i södra Sverige som norra Kärr och i Ojnareskogen har miljöaktivister, naturvänner och lokalbefolkning protesterat och vunnit mot stora företags ambitioner om investeringar och exploatering. I Norra Kärr utanför Gränna har gruvbolag fått avslag då nyetablering av gruvdrift i området ansetts hota mark och vatten (107). På norra Gotland pågick en riksintressekonflikt mellan mineralnäringen och naturvärden under början av decenniet i närheten av Ojnareskogen och sjön Bästeträsk, en huvudsaklig vattenkälla för Gotlandsborna. Det planerade kalkbrottet blev slutligen anmält till EU-kommissionen för brytning på skyddade naturområden (108).

Denna typ utav konflikt är relativt ny för oss i västvärlden, men för de folk som blivit koloniserade har de alltid pågått. Det är ett globalt mönster där västmakter tidigare tog mark ifrån urfolk för kapitalistiska syften men nu istället köper ut dem från deras mark. Liknande situationer mellan urfolk och gruvbolag återfinns i bl.a. Bolivia, Brasilien (109), Australien och Kanada (33). Även om det är rimligen finns skillnader mellan urfolk på global skala så är det troligt att anta att urfolk även på andra platser, likt samerna, anser att dessa konflikter inte handlar om marknadsekonomi utan är koloniala rester betäckta bakom kapitalismens murar.

Men i en värld där ägande av mark är normen snarare än undantaget så behöver möjligen även urfolkens relation till det moderna samhället breddas. En kollektivt ägande, eller brukande, av mark har diskuterats i decennier, eller kanske t.o.m. sekel av ekonomer i väst. Allmänningens tragedi syftar till en problematik som kan uppstå när resurs ägs gemensamt. Om en resurs inte regleras så riskerar den också att exploateras eftersom det finns ett allmänt tänk att ”om jag inte gör det kommer någon annan” med en rädsla för individuell förlust vid ett sådant scenario. Fiskeindustrin används ofta som ett modernt exempel. Men en sådan rädsla utgår från att det finns en vilja att individuellt maximalt exploatera en viss resurs snarare än att bruka den hållbart (110).

Vårt ekonomiska system är uppbyggt på ett sätt som gör att det måste ske uppoffringar, ofta i form av mänskligt kapital, för att vissa ska kunna ha en hög ekonomisk standard (111). Om vi hade tänkt annorlunda och inte sett våra resurser som ändlösa så hade möjligen också allmänningens tragedi inte kunnat uppstå, så som den inte uppstått inom urfolkssamhällen. Av de intervjuer som har genomförts för denna studie så har representanter för samerna entydigt menat att det som sker på deras mark är samma kolonialism som tidigare, men som tar sig uttryck på ett annat sätt. Klassisk kolonialism är ofta genomförd av en stat med ett mål att ta över ny mark. Men i ett modernt sammanhang så kan bolagen ta över urfolkens marker genom marknadsekonomiska medel istället.

De samiska representanterna har påtalat att de anser att staten och kapitalet går varandras ärenden. En representant ansåg att det är tydligt att det är ”jäv genom hela processen” (97), då staten både skapar lagarna, tyder lagarna och dessutom äger ena sidan i konflikten (syftandes på LKAB). På samma sätt menade de att de omdefinierar lagar gällande äganderätt för att samerna inte ska kunna få äganderätt och således staten inte ska behöva erkänna varken kolonialt utövande eller ge tillbaka faktiska rättigheter till samerna. Studieförfattaren anser att en studie där dessa lagar tolkas och om denna lagutövning ens är lagligt hade varit en intressant framtida studie att genomföra. Att samerna fortfarande knappt ens får tala sitt eget språk anses vara ett bevis för denna särbehandling och brist i lika rättigheter.

I sammanhang där fungerande samexistens mellan urfolk och västerlänningar finns lyfts ofta Nya Zeeland upp som exempel. Där har Maorierna betydligt mer rättigheter än grannlandet Australiens Aboriginer t.ex. och är en betydligt mer integrerad del utav den Nya Zeeländska kulturen.

8.3 Diskussion om lösningar

Loomis (2000) använder just Nya Zeeland och Maorierna för att lyfta fram goda exempel där dialog har lett fram till konkreta reformer för mångfald och samexistens (38). Norrbottens län har kartlagt konflikter mellan samer och gruvbolag, och diskuterat olika framtidsscenario. De kom fram till att det i svensk juridisk process och inom dialogen mellan parter i praktiken fanns dåligt samråd.

”De lagstadgade möjligheterna till inflytande i tillståndsprocessen är begränsade. Formellt krävs inget samråd med sakägare eller andra berörda förrän i miljöprövningen då ett tillstånd för bearbetningskoncession redan beviljats. Den här tudelningen av prövningsprocessen väcker stor diskussion. Inför en ansökan om bearbetningskoncession rekommenderas gruvbolag att samråda med länsstyrelse och berörda aktörer. I de tre fall som studerats anser de flesta lokala aktörer att de kommit in för sent i processen, vid för få tillfällen och att de samråd som genomförts inte har hållit en tillräckligt hög kvalitet” (98, s5)

Även om Loomis (2000) anser att det finns goda möjligheter att integrera olika synsätt och värderingar om bara konstruktiv och öppen dialog förs så är inte Norrbottens län lika optimistiska i sin analys.

”Tidigare forskning visar att konflikter som tar sin utgångspunkt i individers eller aktörers grundläggande värderingar och förhållningssätt är svåra att ”lösa” i bemärkelsen nå en kompromiss eller fatta beslut som alla tycker är bra. Sannolikheten att få de uttalat gruvnegativa och gruvpositiva aktörerna att fundamentalt ändra sina ståndpunkter är troligen liten oavsett dialog, samråd och process. Genom dialog kan aktörer också förstärka och befästa sina redan etablerade åsikter. Trots detta finns möjligheter att genom dialog nå samsyn i vissa, mer begränsade, frågor, åstadkomma en ömsesidig förståelse och acceptans för varandras synsätt, förmedla kunskap, bidra till bättre sociala relationer och därmed bidra till ett bättre samtalsklimat och mer välgrundade beslut”(97, s 5)

Vissa samer anser att de behöver komma underfund med det moderna samhället, men också att samhället behöver distribuera sina resurser och vinster på ett bättre sätt. Andra samer anser att lika rättigheter och mångfald innebär att erkänna det kolonialistiska arvet och ge tillbaka samisk rättmätig mark. Gruvbolagen aspirerar till att genomföra en gruvexpansion som ska gynna såväl sysselsättning som omställningen till ett hållbarare samhälle. Myndigheterna vill göra processen enklare och effektivare, men lite händer i praktiken.

Det finns ingenting som pekar på att det i framtiden kommer vara färre konflikter över naturresurser eller marktillgång. Av den anledningen så är det viktigt att mer forskning görs i ämnet för att få fram ett system som är pragmatiskt, effektivt och där inga grupper känner sig exkluderade eller orättvist behandlade. Det är också viktigt att tydliggöra politiskt och juridiskt vilken relation vi som samhälle vill ha med naturen omkring oss och vad det innebär för framtida nyttjande av mark och naturresurser.

9. Slutsatser

Under det senaste dryga decenniet så har den svenska gruvindustrin sett en explosiv tillväxt som resultatet av en extensiv ökning på efterfrågan på metaller och mineraler. Som konsekvens har samer och gruvbolag drabbat samman i flera stora konflikter kring rätten till mark när gruvbolag velat expandera på traditionellt samisk mark. Flera konflikter har fått rikstäckande mediabevakning och är fortfarande inte lösta. Denna uppsats har undersökt de skilda parternas skilda perspektiv och motiv till anspråken till marken. Studien har också aspirerat till att förstå den bakomliggande problematiken till konflikternas komplexitet och de underliggande värderingar som dessa orsaker bottnar i.

Svårigheten i att lösa undersökta konflikter har till stor del berott på problematik kopplat till det juridiska ramverket och det juridiska system som ska lösa dem. Det juridiska svårigheterna har berott på att a) det juridiska systemet inte är effektivt eller pragmatiskt utformat och b) det juridiska systemet inte uppfattas som jämlikt av båda parterna. Gruvbolagen har hänvisat till de juridiska ramverk som visar på att marken är en ekonomisk tillgång som det är möjligt att göra anspråk på och att samerna inte har någon direkt juridisk ensamrätt till den aktuella marken. Samerna har ansett att det juridiska systemet inte är jämlikt utformat eller tillämpat då det enbart värderar västerländska intressen.

De skilda juridiska uppfattningarna har vidare fått politisk och sociala dimensioner. Gruvbolag och myndigheter har ansett att samerna blockerat nödvändig utveckling, i form av ekonomisk tillväxt och satsningar på infrastruktur. Samerna har ansett att denna s.k. utveckling är exploaterande och görs i kolonialismens spår på stulen mark. I sådana frågor har det varit tydligt att anspråken bottnar i skilda underliggande värderingar. Gruvbolagens anspråk bottnar i ett västerländsk marknadsekonomiskt tankesätt och relation till omvärlden.

Samerna ser inte marken som något som går att äga utan enbart att bruka. Eftersom de har en historisk anknytning till platsen så är den rättmätige deras. Vidare så är också marken en vital del utav samisk kultur. Att förlora rätten till marken är inte enbart en risk i sig, utan riskerar att underminera en del utav samisk kultur. Trots beskrivningar från myndigheter och gruvbolag om samexistens, hållbar utveckling och dialog så har samerna entydigt ansett att det enbart är *"tomma ord"*.

Konflikterna har påverkat bägge parter negativt. Gruvbolag har visat frustration över det juridiska ramverkets ineffektivitet och utformning och dess negativa inverkan på investeringar. Samerna har påtalat eventuella förluster till rätten av mark som ett hot som riskerar att undergräva hela deras kultur. De anser att det juridiska-och politiska systemen inte behandlar dem på lika villkor.

Denna studie har genom att beskriva markkonflikterna mellan gruvbolag och samer ur ett kulturgeografiskt perspektiv också beskrivit människans samspel med naturen och skilda uppfattningar av rummet. Studien har visat på hur faktorer som kultur och samhälle bidrar till uppfattningen av vår omvärld och hur strukturella faktorer formar vår relation till den.

Uppfattningen av -och relationen till en plats samspelar således med nyttjandet av den över tid och rum. Slutligen har studien problematiserat perspektiv på hållbarhet, utveckling och rättigheter; och hur interaktionen mellan samhälle och natur formar dessa perspektiv.

Det är troligt att anta baserat på empirin i denna studie att liknande konflikter kommer vara vanliga under kommande år, tills systemet som hanterar konflikterna blir mer inkluderande och/eller pragmatiskt utformat. Perspektiven på-och motiven till konflikterna skiljer sig mycket mellan samerna och gruvbolagen och det finns en svårighet i att delge vem som har *rätt till marken*. Gruvbolagen har troligtvis oftast rätt till marken genom rådande juridiskt ramverk, samerna genom historisk anknytning. Frågan är vad vi som samhälle värderar.

Källförteckning

1. Hedges C. What every person should know about war. The New York Times [internet]. 6 juli 2003[citerad 2018-05-07]; hämtad från: <https://www.nytimes.com/2003/07/06/books/chapters/what-every-person-should-know-about-war.html>
2. Lund C, Peluso NL. New frontiers of land control: Introduction. The journal of peasant studies. 2011; 38(4): 667-681.
3. Söderberg K. ”Det är ingen tillfällighet att antalet konflikter ökar när temperaturen stiger”. Sydsvenskan [internet]. 20 aug 2017 [citerad 14-05-2018]; hämtad från: <https://www.sydsvenskan.se/2017-08-20/det-ar-ingen-tillfallighet-att-antalet-konflikter-okar-nar-temperaturen-stiger>
4. IF Metall. Gruvindustrin – Fokus industri: Rapport 3. Stockholm: Utredningsenheten; 2015.
5. Aktuell hållbarhet. Så påverkar den svenska gruvboomen miljön [internet]. Stockholm: Bonnier Business Sustainability AB; 2010 [citerad 2018-05-01]. Hämtad från: <https://www.aktuellhallbarhet.se/sa-paverkar-den-svenska-gruvboomen-miljon/>
6. Näringsdepartementet. Sveriges mineralstrategi: För ett hållbart nyttjande av Sveriges mineraltillgångar som skapar tillväxt i hela landet. Stockholm: Regeringskansliet; 2013.
7. Johansson J. Motståndet mot nya gruvor växer. Västerbottens-Kuriren [internet]. 18 feb 2016 [citerad 2018-04-01]; hämtad från: <https://www.vk.se/1642371/motstandet-vaxer-mot-nya-gruvor>
8. Uppsala universitet. En liten lathund om kvalitativ metod med tonvikt på intervju [internet]. Uppsala: Uppsala universitet; 2011 [citerad 09-05-2018]. Hämtad från: <file:///C:/Users/Acer/Downloads/Liten%20lathund%20om%20kvalitativ%20metod%20med%20tonvikt%20p%C3%A5%20intervju%2011-08-25.pdf>
9. Palinkas LA, Green CA, Duan N, Horwitz SM, Wisdom JP, Eaton Hoawood K. Purposeful Sampling for Qualitative Data Collection and Analysis in Mixed Method Implementation Research. Administration and policy in mental health and mental health services research. 2013; 42(5).
10. Mälardalens högskola. Primära och sekundära data [internet]. Eskilstuna: Mälardalens högskola; 2016 [uppdaterad 20-01-2016, citerad 10-05-2018]. Hämtad från: <http://www.mdh.se/student/stod-studier/examensarbete/omraden/metoddoktorn/soka-information/primara-och-sekundara-data-1.27203>
11. Åbo akademi. Innehållsanalys och diskursanalys [internet]. Vasa: Åbo akademi; 2018 [citerad 10-04-2018]. Hämtad från: https://www.vasa.abo.fi/users/minygar/Undervisning-filer/3.%20Inneh%C3%A5llsanalys%20och%20diskursanalys_vt2018_FINAL.pdf
12. Baxter J, Eyles J. Evaluating qualitative research in social geography: establishing ‘rigour’ in interview analysis. Transactions of the Institute of British Geographers. 1997; 22(4): 505 – 525.
13. Mälardalens högskola. Validitet [internet]. Eskilstuna: Mälardalens högskola; 2014 [uppdaterad 01-02-2014, citerad 10-05-2018]. Hämtad från: <http://www.mdh.se/student/stod-studier/examensarbete/omraden/metoddoktorn/metod/validitet-1.29071>
14. Esaiasson P, Gillijam M, Oscarsson H, Towns A, Wängnerud L. Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad. 5 ed. Stockholm: Norstedts juridik; 2017.
15. Mälardalens högskola. Reliabilitet [internet]. Eskilstuna: Mälardalens högskola; 2012 [uppdaterad 04-12-2012, citerad 10-05-2018]. Hämtad från: <http://www.mdh.se/student/stod-studier/examensarbete/omraden/metoddoktorn/metod/reliabilitet-1.29074>
16. Cambridge dictionary. Objective [internet]. Cambridge: Cambridge University Press; 2018 [citerad 10-05-2018]. Hämtad från: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/objective>

17. Mälardalens högskola. Objektivitet [internet]. Eskilstuna: Mälardalens högskola; 2014 [uppdaterad 01-02-2014, citerad 10-05-2018]. Hämtad från: <http://www.mdh.se/student/stod-studier/examensarbete/omraden/metoddoktorn/metod/objektivitet-1.29670>
18. Linnéuniversitetet. Fallstudier [internet]. Växjö: Linnéuniversitetet; 2013 [citerad 15-04-2018]. Hämtad från: <http://orion.lnu.se/pub/education/course/4IK024/ht13/Movie/F5/Fallstudier.pdf>
19. University of Surrey. Comparative Research Methods [internet]. Surrey: University of Surrey; 1995 [hämtad 13-05-2018]. Hämtad från: <http://sru.soc.surrey.ac.uk/SRU13.html>
20. SveMin AB. Sverige – Europas mesta gruvland [internet]. Stockholm: SveMin AB; 2014 [citerad 22-03-2018]. Hämtad från: <https://www.sveamin.se/svensk-gruvnaring/fakta-om-svensk-gruvnaring/>
21. Allehanda. Nordin R. Norrlands exportindustri är ryggraden för Sveriges välfärd. Allehanda [internet]. 7 mars 2014 [citerad 02-05-2018]; hämtad från: <https://www.allehanda.se/opinion/insandare/norrlands-exportindustri-ar-ryggraden-for-sveriges-valfard-1>
22. Jonsson E, Högdahl K, Troll V. Grön teknik slutar sällsynta metaller. Forskning & Framsteg [internet]. 07-08-2012 [citerad 05-05-2018]; hämtad från: <https://fof.se/tidning/2012/7/gron-teknik-slukar-sallsynta-metaller>
23. Samiskt informationscentrum. Historia [internet]. Östersund: Samiskt informationscentrum; [citerad 2018-04.23]. Hämtad från: <http://www.samer.se/historia>
24. Samiskt informationscentrum. Koloniseringen av Sápmi [internet]. Östersund: Samiskt informationscentrum; [citerad 2018-04.23]. Hämtad Från: <http://www.samer.se/1218>
25. Nordiska museet. Vem är same? Vem är svensk? Varför vill du veta? [internet]. Stockholm: Nordiska museet; [citerad 03-05-2018]. Hämtad från: <https://www.nordiskamuseet.se/utställningar/sapmi>
26. Sametinget. Vapstens sameby [internet]. Kiruna: Sametinget; 2002 [citerad 10-04-2018]. Hämtad från: <https://www.sametinget.se/9426>
27. Sametinget. Rennäringen i Sverige [internet]. Kiruna: Sametinget; 2017 [citerad 10-04-2018]. Hämtad från: https://www.sametinget.se/rennaring_sverige
28. Anställd, Samiskt informationscentrum. Intervju via telefon. Genomförd: 09-04-2018.
29. Samiskt informationscentrum. Sápmi [internet]. Östersund: Samiskt informationscentrum; [citerad 2018-04.23]. Hämtad från: <http://www.samer.se/1002>
30. Boverket. Riksintressen är nationellt betydelsefulla områden [internet]. Karlskrona: Boverket; 2017 [citerad 10-04-2018]. Hämtad från: <https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/sa-planeras-sverige/riksintressen-ar-betydelsefulla-omraden/>
31. Naturvårdsverket. Riksintresse för naturvårds och friluftsliv [internet]. Stockholm: Naturvårdsverket; 2006 [citerad 14-04-2018]. Hämtad från: <https://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer/620-8253-1.pdf>
32. Sametinget. Rennäring som riksintresse [internet]. Kiruna: Sametinget; 2017 [citerad 10-04-2018]. Hämtad från: <https://www.sametinget.se/8390>
33. Sehlin Macneil K. Extractive Violence on Indigenous Country: Sami and Aboriginal Views on Conflicts and Power Relations with Extractive Industries [doktorsavhandling på internet]. Umeå: humanistiska fakultetet; 2017 [2018-05-01]. Hämtad från: <http://umu.diva-portal.org/smash/get/diva2:1068229/FULLTEXT02.pdf>
34. Samiskt informationscentrum. Samepolitik i rasismens tidevarv [internet]. Östersund: Samiskt informationscentrum; [citerad 2018-04.23]. Hämtad från: <http://www.samer.se/1042>
35. Farias PL. Statlig rasforskning: En artikelserie om vart den svenska rasforskningen tog vägen

- [examensarbete på internet]. Stockholm: Södertörns högskola; 2007 [citerad 2018-04-15]. Hämtad från: <http://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A16724&dswid=1745>
36. Östberg G. Samerna: Sveriges dolda rättshistoria [examensarbete på internet]. Lund: Lunds universitet; 2017 [citerad 2018-04-17]. Hämtad från: <http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordOId=8930220&fileOId=8932615>
37. Frändén M. Att blotta vem jag är: släktnamnsskick och släktnamnsbyten hos samer i Sverige 1920-2009 [doktorsavhandling på internet]. Uppsala: institutionen för nordiska språk; 2010 [citerad 2018-05-01]. Hämtad från: <http://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A355278&dswid=1745>
38. Loomis TM. Indigenous populations and sustainable development: building on indigenous approaches to holistic, self-determined development. *World development*. 2000; 28(5): 789-982.
39. Auran I. Samisk rätt i Sápmi? – Om mediebildens av markkonflikten i Kallak [examensarbete på internet]. Stockholm: Södertörns högskola; 2013 [citerad 2018-04-17]. Hämtad från http://sh.diva-portal.org/smash/record.jsf?aq2=%5B%5B%5D%5D&c=22&af=%5B%5D&searchType=SUBJECT&sortOrder=2=title_sort_asc&query=&language=sv&pid=diva2%3A751453&aq=%5B%5B%7B%22categoryId%22%3A%2211760%22%7D%5D%5D&sf=all&aqe=%5B%5D&sortOrder=author_sort_asc&onlyFullText=false&noOfRws=50&dswid=8672
40. Liliequist M, Cocq C. Samisk kamp för kulturell överlevnad. *Kulturella perspektiv*. 2014(1):2-4.
41. Larsson G. Hög tid att rädda den samiska kulturhistorien från att skövlas och sprängas bort: En fallstudie från Kallak. *Uppsam*. 2017; (2) 37-50.
42. Strid E. What local people? En fallstudie om gruvmotståndsrörelsen i Kallak [examensarbete på internet]. Lund: Lunds universitet; 2013 [citerad 2018-04-20]. Hämtad från: <http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordOId=4249004&fileOId=4250166>
43. Hansi E. En relation utan kontakt: En fallstudie av gruvdriften i Kallak med fokus på Beowulf Minings förhållningssätt till samernas traditionella marker [examensarbete på internet]. Stockholm: Stockholms universitet; 2017 [citerad 2018-04-20]. Hämtad från: <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1104806/FULLTEXT01.pdf>
44. Business Dictionary. Ownership [internet]. San Antonio: Webfinance Inc; 2018 [citerad 11-05-2018]. Hämtad från: <http://www.businessdictionary.com/definition/ownership.html>
45. Förenta nationerna. Land and conflict [internet]. Nairobi: UNEP; 2012 [citerad 11-05-2018]. Hämtad från: http://www.un.org/en/events/environmentconflictday/pdf/GN_Land_Consultation.pdf
46. Business Dictionary. Possession [internet]. San Antonio: Webfinance Inc; 2018 [citerad 11-05-2018]. Hämtad från: <http://www.businessdictionary.com/definition/possession.html>
47. Samiskt informationscentrum. Urfolks bruks av mark ger äganderätt [internet]. Östersund: Samiskt informationscentrum; [citerad 2018-04.23]. Hämtad från: <http://www.samer.se/3037>
48. Couper P. A student's introduction to geographical thought: Theories, philosophies, methodologies. 1 ed. Thousand Oaks: SAGE Publications Ltd; 2015.
49. Hesketh C. The Clash of Spatializations. *Latin American Perspectives*. 2013;40(4): 70-87.
50. United States Agency for International Development. Land and conflict [internet]. Washington DC: United States Agency for International Development; 2013 [citerad 27-03-2018]. Hämtad från: <https://www.land-links.org/issue-brief/land-disputes-and-land-conflict/>
51. Korff J. Meaning of land to Aboriginal people [internet]. *Creative spirits*; 2017 [citerad 20-04-2018]. Hämtad från: <https://www.creativespirits.info/aboriginalculture/land/meaning-of-land-to-aboriginal-people>

52. Saul JR, Mead A. Indigenous peoples worldviews vs western worldviews [internet]. Port Coquitlam; Indigenous corporate Inc: 2016 [citerad 20-04-2018]. Hämtad från: <https://www.ictinc.ca/blog/indigenous-peoples-worldviews-vs-western-worldviews>
53. World Bank Group. Development [internet]. Washington DC; World Bank Group: 2017 [citerad 12-04-2018]. Hämtad från: https://newint.org/books/reference/world_development_chapter_1.pdf
54. Cambridge Dictionary. Sustainability [internet]. Cambridge: Cambridge University Press: 2017 [citerad 11-04-2018]. Hämtad från: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/sustainability>
55. Kungliga tekniska högskolan. Hållbar utveckling [internet]. Stockholm: Kungliga tekniska högskolan; 2017 [citerad 01-05-2018]. Hämtad från: <https://www.kth.se/om/miljo-hallbar-utveckling/utbildning-miljo-hallbar-utveckling/verktygslada/sustainable-development/hallbar-utveckling-1.350579>
56. George DAR, Lin BC, Chen Y. A circular economy model of economic growth. Environmental modelling and software. 2015; 73: 60-63.
57. Intervju via e-post. Genomförd: april 2018. Rennäringsansvarig, Västerbottens Län.
58. Sametinget. Vapsten [internet]. Kiruna: Sametinget; 2017 [citerad 10-04-2018]. Hämtad från: <https://www.sametinget.se/vapsten>
59. Länsstyrelsen i Västerbotten län. Vapstens sameby [internet]. Umeå: Västerbottens län; 2007 [citerad 10-04-2018]. Hämtad från: http://www.lansstyrelsen.se/vasterbotten/SiteCollectionDocuments/Sv/naringsliv-och-foreningar/rennaring/samebyar_Vapsten.pdf
60. Stoppa gruvan i Rönnbäck. Om nickelgruvan i Rönnbäck [internet]. Tärnaby: Stoppa gruvan i Rönnbäck; 2013 [citerad 08-04-2018]. Hämtad från: <https://stoppagruvan.wordpress.com/om-nickelgruvan-i-ronnback/>
61. Nutti H, Westerlind H. Sameby får FN-stöd mot gruvplanerna i Rönnbäck. Sveriges Radio [internet]. 22 maj 2017 [citerad 08-04-2018]; hämtad från: <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2327&artikel=6701302>
62. Dragon Mining. Operations [internet]. Perth: Dragon Mining; 2015 [citerad 08-04-2018]. Hämtad från: <http://www.dragonmining.com/operations>
63. Lindberg J. Arbetsmiljön hos gruvföretag kritiserar. Västerbottens-Kuriren [internet]. 11 april 2017 [citerad 2018-04-01]; hämtad från: <https://www.vk.se/1979265/arbetsmiljon-hos-gruvforetag-kritiserar>
64. Johansson J. Naturvårdsverket sågar gruvans saneringsprogram. Västerbottens-Kuriren [internet]. 21 sep 2017 [citerad 2018-04-01]; hämtad från: <https://www.vk.se/plus/2098398/naturvardsverket-sagar-gruvans-saneringsprogram>
65. Johansson J. 50 nya jobb skapas när guldbrytning sker i Fäboliden. Västerbottens-Kuriren [internet]. 18 dec 2017 [citerad 2018-04-01]; hämtad från: <https://www.vk.se/plus/2173937/50-nya-jobb-skapas-nar-guldbrytning-sker-i-faboliden>
66. Forsgren T. Provbrytning överklagas i Fäboliden. Västerbottens-Kuriren [internet]. 16 jan 2018 [citerad 2018-04-01]; hämtad från: <https://www.vk.se/plus/2193627/provbrytning-overklagas-i-faboliden>
67. Naturum. Laponia [internet]. Gällivare: Naturum; 2017 [citerad 26-03-2018]. Hämtad från: <https://laponia.nu/varldsarvet/>
68. Länta JM, Pirak M, Länta J, Länta JE, Spik N, Nyström M, Palo M. Gruva i Kallak är ett hot mot vattenkraften. Svenska Dagbladet [internet]. 16 aug 2013 [citerad 26-04-2018]; hämtad från: <https://www.svd.se/gruva-i-kallak-ar-ett-hot-mot-vattenkraften>

69. Vikström J. Jokkmokks trumfkort för en gruva. Norrländska Socialdemokraten [internet]. 12 feb 2018 [citerad 26-04-2018]; hämtad från: <http://www.nsd.se/nyheter/jokkmokks-trumfkort-for-en-gruva-nm4763201.aspx>
70. Naturvårdsverket. Kallak – följd ärendet [internet]. Stockholm: Naturvårdsverket; 2018 [citerad 26-03-2018]. Hämtad från: <https://www.naturvardsverket.se/Stod-i-miljoarbetet/Rattsinformation/Rattsfall/Gruvor/Kallak--folj-arendet---/>
71. Karlsson B. Samebyar kräver vetorätt i gruvfrågan. Sveriges Television [internet]. 26 nov 2013 [citerad 07-04-2018]; hämtad från: <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/norrboten/samebyar-kraver-vetoratt-i-gruvfragan>
72. Nyberg M, Haupt I. Lagen sätter stopp för gruvan. Sveriges Television [internet]. 22 aug 2013 [citerad 07-04-2018]; hämtad från: <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/norrboten/lagen-satter-stopp-for-gruvan>
73. Sigfeldt M. Protesterar mot provbrytning. Sveriges Television [internet]. 18 juli 2013 [citerad 11-04-2018]; hämtad från: <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/norrboten/protesterar-mot-provbrytning>
74. Lång E. Protest mot gruvetableringar. Sveriges Television [internet]. 24 aug 2013 [citerad 11-04-2018]; hämtad från: <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/norrboten/protest-mot-gruvetableringar>
75. Haupt I. Gruvprotest stoppar provbrytning. Sveriges Television [internet]. 1 juli 2013 [citerad 11-04-2018]; hämtad från: <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/norrboten/provbrytningen-i-kallak-star-stilla>
76. Tervaniemi J. Domarna har fallit mot Kallakaktivisterna. Sveriges Television [internet]. 26 feb 2014 [citerad 11-04-2018]; hämtad från: <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/norrboten/domarna-har-fallit-mot-kallakaktivisterna>
77. Riksantikvariatämbetet. Mining projects in the vicinity of the World Heritage property “Laponia Area”, Sweden [internet]. Stockholm: Riksantikvariatämbetet; 2013 [citerad 05-04-2018]. Hämtad från: <https://www.naturvardsverket.se/upload/stod-i-miljoarbetet/rattsinformation/rattsfall/gruvor/gamla-filer/kallak/yttrande-kallak-unesco-130618.pdf>
78. Naturvårdsverket. Skrivelse [internet]. Stockholm: Naturvårdsverket; 2013 [citerad 05-04-2018]. Hämtad från: <https://www.naturvardsverket.se/upload/stod-i-miljoarbetet/rattsinformation/rattsfall/gruvor/gamla-filer/kallak/yttrande-kallak-lansstyrelsen-130918.pdf>
79. Jonsson J, Nilsson E. Gruvbrytning i Kallak: Detta har hänt. Sveriges Television [internet]. 1 dec 2017 [citerad 11-04-2018]; hämtad från: <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/norrboten/gruvbryning-i-kallak-detta-har-hant>
80. Lång E. Gruvbrytning i Kallak blir regeringsfråga. Sveriges Television [internet]. 13 feb 2015 [citerad 11-04-2018]; hämtad från: <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/norrboten/gruvbrytning-i-kallak-blir-regeringsfraga>
81. Länsstyrelsen i Norrbotten län. Yttrande Kallak [internet]. Luleå: Norrbottens län; 2015 [citerad 10-04-2018]. Hämtad från: <http://www.lansstyrelsen.se/norrboten/SiteCollectionDocuments/Sv/nyheter/Yttrande%20Kallak%20slutlig.pdf>
82. Jones L. Regeringen kräver komplettering. Sveriges Television [internet]. 7 juli 2015 [citerad 11-04-2018]; hämtad från: <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/norrboten/regeringen-kraver-ett-till-yttrande>
83. Riksantikvariatämbetet. Skrivelse [internet]. Stockholm: Riksantikvariatämbetet; 2016 [citerad 05-04-2018]. Hämtad från: <https://www.naturvardsverket.se/upload/stod-i-miljoarbetet/rattsinformation/rattsfall/gruvor/gamla-filer/kallak/Skrivelse%20till%20N%C3%A4ringsdepartementet%20april%202016.pdf>
84. Nyberg M. Regeringen: ”Länsstyrelsen måste ta ställning”. Sveriges Television [internet]. 12 okt 2017

[citerad 11-04-2018]; hämtad från: <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/norrboten/regeringen-lansstyrelsen-maste-ta-stallning>

85. Jornevald M. Länsstyrelsen säger nej till Beowulf. Sveriges Television [internet]. 1 dec 2017 [citerad 11-04-2018]; hämtad från: <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/norrboten/lansstyrelsen-sager-nej-till-beowulf>

86. Collins Dictionary. Sociopolitical [internet]. Glasgow: Harper Collins; 2017 [citerad 20-05-2018]. Hämtad från: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/sociopolitical>

87. Medlem, Sameby. Intervju via e-post. Genomförd: 17-05-2018.

88. Förenta nationerna. Universal declaration of human rights [internet]. New York City; Förenta nationerna: 2017 [citerad 05-05-2018]. Hämtad från: <https://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/>

89. Schei NO. Alla är inte lika inför lagen. Sveriges Radio [internet]. 14 mars 2005 [citerad 05-04-2018]; hämtad från: <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=576351>

90. Miljöenheten, Västerbotten Län. Intervju via e-post. Genomförd: april-maj 2018.

91. Johansson N. Kallak VD:n – ”trött på att vänta”. Norrländska Socialdemokraten [internet]. 20 juni 2017 [citerad 04-04-2018]; hämtad från: <http://www.nsd.se/nyheter/lulea/kallak-vdn-trott-pa-att-vanta-nm4576787.aspx>

92. Forskare, svenskt universitet. Intervju via e-post. Genomförd: april 2018 till 10-05-2018.

93. Eklund N. Dåligt inflytande ger fortsatta gruvkonflikter. Sveriges Radio [internet]. 23 okt 2016 [citerad 04-04-2018]; hämtad från: <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=98&artikel=6546282>

94. Bergmästare, bergsstaten. Intervju via e-post. Genomförd april 2018.

95. Ylvasdotter E, Botström P. Sverige ska vara en stormakt inom flyktingpolitiken. Svenska Dagbladet [internet]. 3 apr 2017 [citerad 14-05-2018]; hämtad från: <https://www.svd.se/sverige-ska-vara-en-stormakt-inom-flyktingpolitiken>

96. Sveriges Riksdag. Demokrati [internet]. Stockholm; regeringskansliet: 2017 [citerad 12-05-2018]. Hämtad från: <http://www.riksdagen.se/sv/sa-funkar-riksdagen/demokrati/>

97. Ledamot, Sametinget. Intervju via telefon. Genomförd: 08-05-2018.

98. Länsstyrelsen i Norrbotten Län. Konflikter om gruvetablering [internet]. Luleå; Norrbottens Län: 2016 [citerad 10-05-2018]. Hämtad från: <http://www.lansstyrelsen.se/Norrboten/SiteCollectionDocuments/Sv/publikationer/naringsliv%20och%20foreningar/Konflikter-om-gruvetablering-nov-2016.pdf>

99. Forskare, svenskt universitet. Intervju via e-post. Genomförd: mars 2018.

100. Forskare, svenskt universitet. Intervju via telefon. Genomförd: 17-03-2018. .

101. Miljöavdelningen, LKAB. Intervju via e-post. Genomförd: mars 2018.

102. Sametinget. Om ILO 169 [internet]. Kiruna: Sametinget; 2014 [citerad 10-05-2018]. Hämtad från: <https://www.sametinget.se/1054>

103. Samiskt informationscentrum. Samerna i siffror [internet]. Östersund: Samiskt informationscentrum; [citerad 06.05-2018]. Hämtad från: <http://www.samer.se/samernaisiffror>

104. Harrison D. Vad betyder egentligen orden imperium och imperialism? Svenska Dagbladet [internet]. 7 maj 2016 [citerad 24-05-2016]; hämtad från: <https://www.svd.se/vad-betyder-egentligen-orden-imperium-och-imperialism>
105. Public Broadcasting Service. A Fierce Green Fire [internet]. Arlington: PBS; 2014 [citerad 10-05-2018]. Hämtad från: <http://www.pbs.org/wnet/americanmasters/a-fierce-green-fire-timeline-of-environmental-movement/2988/>
106. Ungas viktigaste valfrågor: miljö och klimat. Ny Teknik [internet]. 12 dec 2017 [citerad 12-05-2018]; hämtad från: <https://www.nyteknik.se/samhalle/ungas-viktigaste-valfragor-miljo-och-klimat-6888694>
107. Bunnvik G. Ger sig inte om gruva i Norra Kärr. Jönköpingsnytt [internet]. 21 jan 2018 [citerad 10-05-2018]; hämtad från: <https://www.jnytt.se/article/ger-sig-inte-om-gruva-i-norra-karr/>
108. Bakgrunden till konflikten i Ojnareskogen. SverigesRadio [internet]. 19 juni 2013 [citerad 10-05-2018]; hämtad från: <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=94&artikel=5569036>
109. Sida. Amazonas urfolk stärker sina röster [internet]. Stockholm; Sida: 2015 [citerad 30-04-2018]. Hämtad från: <https://www.sida.se/Svenska/Har-arbetar-vi/Latinamerika/Bolivia/resultatexempel/amazonas-indianer-starker-sina-roster/>
110. Hardin G. The Tragedy of the Commons. Science. 1968; 162 (3859): 1243-1248.
111. Burkeman O. Exploiting gullible people is a modern form of mining. The Guardian [internet]. 7 aug 2015 [citerad 14-05-2018]; hämtad från: <https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2015/aug/07/exploiting-gullible-people-modern-mining>
112. Business Dictionary. Industry [internet]. San Antonio: Webfinance Inc; 2018 [citerad 11-05-2018]. Hämtad från: <http://www.businessdictionary.com/definition/industry.html>
113. Upphandlingsmyndigheten. Den helt nya lagen om upphandling av koncessioner (LUK) [internet]. Stockholm; Upphandlingsmyndigheten: 2018 [citerad 22-04-2018]. Hämtad från: <https://www.upphandlingsmyndigheten.se/upphandla/ny-lagstiftning/nya-lagarna---en-overblick/den-helt-nya-lagen-om-upphandling-av-koncessioner-luk/>
114. Sveriges Geologiska undersökning. Malmmineral och industrimineral [internet]. Uppsala; Sveriges Geologiska undersökning: 2018 [citerad 05-05-2018]. Hämtad från: <https://www.sgu.se/om-geologi/mineral/malmmineral-och-industrimineral/>
115. Skatteverket. Vad är näringsverksamhet [internet]. Stockholm; Skatteverket: 2018 [citerad 06-05-2018]. Hämtad från: <https://www.skatteverket.se/foretagorganisationer/foretagare/vadarnaringsverksamhet.4.6efe6285127ab4f1d25800025792.html>
116. Sinovum Media. Prospektera [internet]. Göteborg; Sinovum Media: 2018 [citerad 11-05-2018]. Hämtad från: <https://www.synonymer.se/sv-syn/prospektera>

Bilaga 1 - Centrala begrepp

Nedan redogörs för begrepp som är centrala för analysen och studien som sådan.

Gruva – En gruva syftar på den faktiska ”anläggningen” där en brytning sker, jämfört med själva området (93).

Industri – En industri, i detta fall *tillverkningsindustri*, syftar på processen där råvaror förädlas eller omvandlas till produkter. Avgränsningen av en industri är ofta inom ett geografiskt område, en ekonomisk sfär, en sektor eller dylikt (112).

Koncession – Ordet ’koncession’ betyder ’medgivande’ och syftar på när en statsmakt medgivit tillstånd till att bedriva en verksamhet; ofta uppfattad som samhällsnyttig (113).

Koncessionsmetall – Troligen mindre än 1% utav berggrunden består utav s.k. koncessionsmineraler. Till dessa räknas bl.a. industrimineraler och vissa mineraliska ämnen så som t.ex. gasformiga kolväten, olja och diamant (6). Bestämmelser kring koncessionsmineraler och dess eventuella brytning utgår från ett ansett gemensamt nationellt intresse. Vilka metaller som räknas in som koncessionsmetaller finns uppräknade i minerallagen 1:1 (93).

Koncessionsområde – Ett koncessionsområde är ett område där beviljad innehavare, se bearbetningskoncession – resultatkapitlet för vidare information, har rätt att utvinna mineral (93).

Malm – SGU definierar malm som ” malm är en geologiskt bildad koncentration av ett eller flera metallhaltiga mineral som är ekonomiskt lönsam att bryta”. Det syftar alltså på mineraler som innehåller en eller flera metaller. Om dessa finns i tillräckliga kvantiteter så kan de under vissa omständigheter brytas som ekonomiskt lönsamma, och kallas då för malm (114).

Markägarmetall – Ungefär 99% av berggrunden består av s.k. markägarmetall. Till dessa inkluderas mineraler som tillhör markägaren; så som kvarts och kalksten (6).

Näringsverksamhet – En verksamhet som bedrivs utav en juridisk person, t.ex. handelsbolag och aktiebolag. Vid verksamheter som bedrivs av en fysisk person så finns det tre villkor som behöver vara uppfyllda för att denne ska räknas som en näringsverksamhet:

* Självständighet * Varaktighet * Vinstsyfte (115)

Prospektering - Att prospektera handlar om att söka efter naturresurser, vid gruvdrift syftar på mineraler och malm (116).

Bilaga 2 - Intervjuguide

Nedan redogörs för den intervjuguide som varit mall för de frågor som ställts under respondentintervjuerna för studien. Intervjuguiden är inte exakt, men ger en tydlig bild utav den typ utav frågor som ställs till respektive grupp. Frågorna har varit knutna till frågeställningarna för studien.

Frågor ställda till representanter för samerna

I regeringen mineralstrategi från 2013 så benämns genomgående vikten av att gruvexpansionen sker i samförstånd med och respekt för samernas traditioner, lever regeringen upp till sin egen policy enligt dig?

I samma mineralstrategi står att det är viktigt för framtida god dialog att samerna får ökat inflytande i frågor som direkt rör dem, upplever du att något hänt under de senaste 5 åren som mineralstrategin släpptes?

Konflikterna i Rönnbäck och Kallak har fortfarande inte nått något slut, hur har ni sett på dessa konflikter? Hur tror du de kommer sluta?

Kommer liknande konflikter fortsätta under kommande år? Hur skulle man kunna arbeta för att undvika dem anser du?

Anser ni att det är någon skillnad i bemötande och process beroende på om gruvföretagen är privata utländska till skillnad från statliga LKAB t.ex.?

Flertalet kommuner i potentiella gruvetableringsorter har tagit upp behovet av den infrastruktur och tillväxt som behöves i dessa kommuner för att de inte helt ska falla ihop, då framställs ofta samernas traditioner som i vägen för utveckling, hur ser ni på detta?

Vad värderas från samernas sida i dessa konflikter? Ser ni bortom de ekonomiska värdena?

Konflikter mellan samer och gruvbolag hamnar ofta i en bedömning kring riksintresse, och därav vilket riksintresse som ger störst samhällsnytta. Anser ni att riksintresse bedömningen är en bra och jämlik process att bedöma sådana frågor?

Frågor ställda till representanter för företag eller myndighet

Anser ni att den process som hanterar riksintressekonflikter är effektiv och jämlik?

Tror ni att samexistens mellan samer och gruvbolag är möjligt utan att ena sidan får backa och får sina värden negligerade?

Många konflikter mellan gruvbolag och samer har varit tidsslukande processer. Finns det någon inom den juridiska processen som ni anser borde ändras för att göra det enklare att komma till beslut?

Anser ni att det juridiska systemet som hanterar markkonflikter är rättvist och bra utformat överlag? Om ja, varför är konflikterna så många till antalet och så långdragna?

Hur ser ni på gruvindustrins stora påverkan på miljö och lokalbefolkning? Finns och tillsätts tillräckliga resurser för att minimera negativa konsekvenser av mineralbrytningen?

Anser ni er ha en god dialog mellan de olika parterna i konflikten?

Vad har ni för mål relaterade till hållbar utveckling?

Hur ser ni på samernas ansedda rätt till marken på kulturell och historisk anknytning?

Hur påverkar de långdragna utredningsprocesserna era förväntade satsningar negativt? Finns det strukturella och ekonomiska konsekvenser?